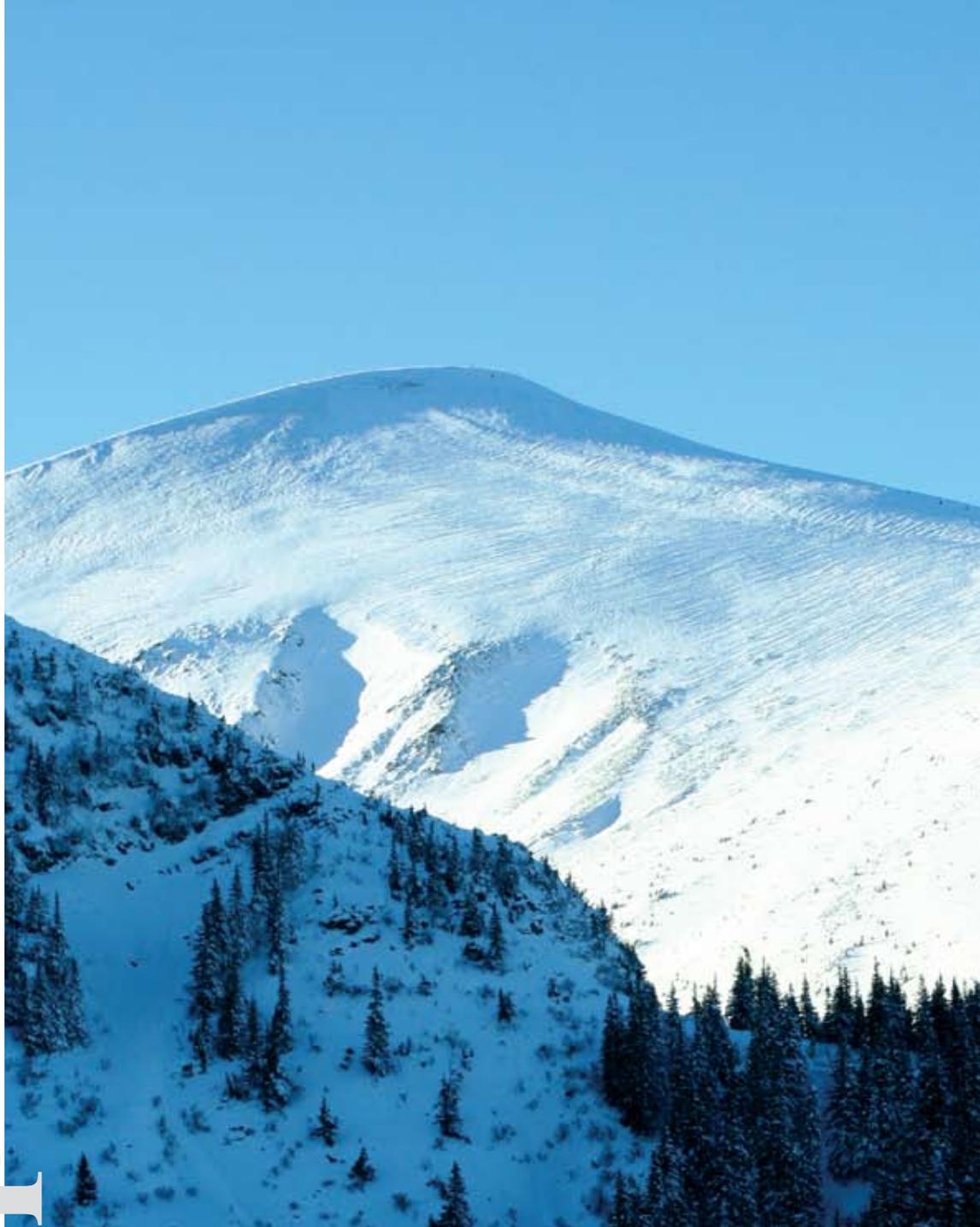

Україна

УКРАЇНА

Експрес-оцінка стану територій
природно-заповідного фонду України
та визначення пріоритетів щодо управління ними

РОЗПОДІЛ ВИБРАНИХ ДІЮЧИХ ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ (ПЗФ) УКРАЇНИ ЗА АДМІНІСТРАТИВНИМИ ОДИНИЦЯМИ

WWF Дунайсько-Карпатська програма, м.Відень/Львів
Міністерство екології та природних ресурсів України, м.Київ
Державний природознавчий музей НАН України, м.Львів
Львівський національний університет імені Івана Франка

УКРАЇНА

Експрес-оцінка стану територій природно-заповідного фонду України та визначення пріоритетів щодо управління ними

UKRAINE

Rapid Assessment and Prioritization of Protected Area Management (RAPAM) for Ukraine

*Б.Г. Проць, WWF Дунайсько-Карпатська програма, Львів,
Державний природознавчий музей, НАН України, Львів*

І.Б. Іваненко, Міністерство екології та природних ресурсів України, Київ

*Т.С. Ямелинець, WWF Дунайсько-Карпатська програма, Львів,
Львівський національний університет імені Івана Франка*

Е. Станчу, WWF Дунайсько-Карпатська програма, Відень/Брашув

УДК 504.062

Експрес-оцінка стану територій природно-заповідного фонду України та визначення пріоритетів щодо управління ними / Б.Г. Проць, І.Б. Іваненко, Т.С. Ямелинець, Е. Станчу – Львів: Гриф Фонд, 2010. – 92 с.

У виданні представлено результати комплексної експрес-оцінки стану територій природно-заповідного фонду України. Вперше в Україні використана стандартизована світова методика RAPPAM (Rapid Assessment and Prioritization of Protected Area Management). Оцінено 2 біосферні заповідники, 16 природних заповідників, 18 національних природних парків та 1 регіональний ландшафтний парк. Визначено основні пріоритети управління та розвитку територій природно-заповідного фонду України. Методику адаптовано для повторного проведення експрес-оцінки.

Rapid Assessment and Prioritization of Protected Area Management (RAPPAM) for Ukraine / Bohdan Prots, Ihor Ivanenko, Taras Yamelynets, Erika Stanciu – Lviv: Gryf Fond, 2010. – 92 p.

The publication presents the results of a comprehensive rapid assessment of Protected Areas in Ukraine. The standardized worldwide method RAPPAM (Rapid Assessment and Prioritization of Protected Area Management) has been used first time in Ukraine. The 2 Biosphere Reserves, 16 Nature Reserves, 18 National Nature Parks and Regional Landscape Park were evaluated. The main priorities for management and development of Protected Areas in Ukraine have been identified. The method is adapted for the assessment repeat.

Рецензенти:

к.б.н. О.О. Кагало (Інституту екології Карпат НАН України, м.Львів)

к.с.-г.н. Р.Т. Волосянчук (Український науково-дослідний інститут лісового господарства і агролісомеліорації ім. Г.М.Висоцького, м. Харків)

Світлини:

Ігор Дикий (обкладинка – г.Говерла, 2061 м н.р.м., Карпатський НПП),
Тарас Ямелинець (фото на семінарі).

Друк підтримано Урядом Норвегії та Світовим фондом охорони природи WWF в рамках міжнародного проекту «Збереження та стале використання природних ресурсів Українських Карпат»

Printing is supported by the Norway Government and WWF (Project UA0004.4 “Protection and Sustainable Use of Natural Resources in the Ukraine Carpathians”)

© Усі права застережено. Жодна частина цієї книги не може бути перевидана або розповсюджена у будь-якій формі й будь-якими засобами, електронними або механічними, у тому числі фотокопіюванням, без письмового дозволу авторів.

ISBN 978-966-1518-41-3

© Б.Г. Проць, І.Б. Іваненко, Т.С. Ямелинець, Е. Станчу, 2010

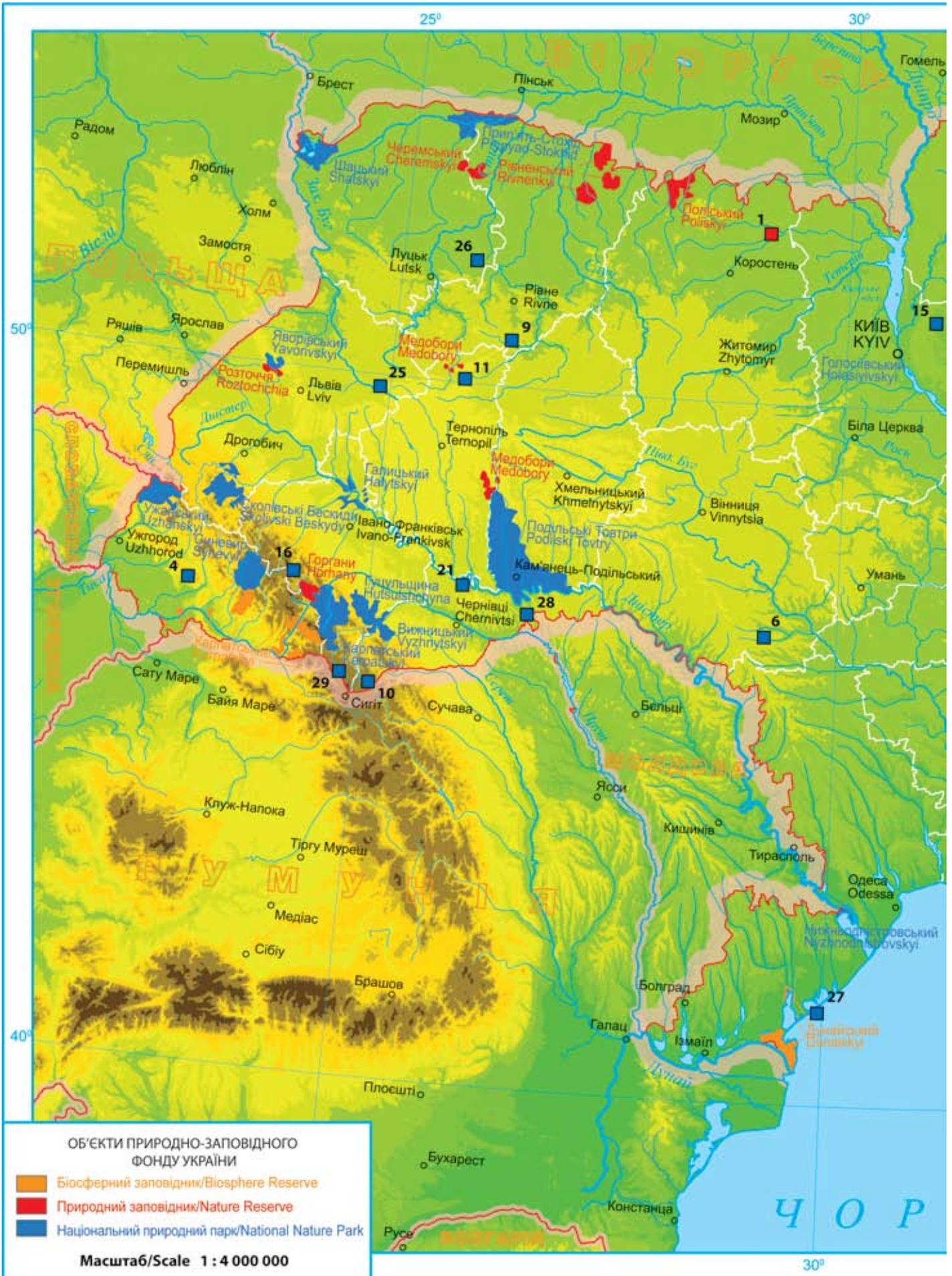
© ГО “Дунайсько-Карпатська Програма”, Львів, 2010

© Мапи (карти): І.В. Дикий, Т.С. Ямелинець, 2010

ЗМІСТ

СУЧАСНИЙ СТАН ЗАПОВІДНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ	7
МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ЕКСПРЕС-ОЦІНКИ (RAPPAМ)	12
АНАЛІЗ ТА РЕЗУЛЬТАТИ	17
РЕКОМЕНДАЦІЇ	31
ДОДАТКИ	
Додаток 1. Порядок денний семінару для проведення експрес-оцінки (RAPPAМ) та перелік учасників	37
Додаток 2. Розподіл природоохоронних територій України за робочими групами при проведенні експрес-оцінки	45
Додаток 3. Опис методики експрес-оцінки (RAPPAМ) стану територій природно-заповідного фонду та визначення пріоритетів щодо управління ними	47
Додаток 4. Терміни, пов'язані із використанням методики експрес-оцінки	75
Додаток 5. Стислий опис об'єктів природно-заповідного фонду України	85
ЛІТЕРАТУРА	92

ДІЮЧІ ТА НЕЩОДАВНО СТВОРЕНІ ОБ'ЄКТИ (БІОСФЕРНІ ЗАПОВІДНИКИ,
ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО

ПРИРОДНІ ЗАПОВІДНИКИ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ПРИРОДНІ ПАРКИ) ФОНДУ (ПЗФ) УКРАЇНИ

Автори висловлюють вдячність директору РЛП «Знесіння» (м. Львів) Олександрю Завадовичу та аспіранту Львівського національного університету імені Івана Франка Тимуру Бедернічеку за підготовлені матеріали та допомогу в написанні технічного звіту експрес-оцінки (RAPAM), а також пп. Олександрю Белоурову (WWF-International, м. Ґланд, Швейцарія) та Олександрю Микитюку (Інститут розвитку територіальних громад, м. Київ) за організацію основних засідань семінару, Роману Волосянчуку (WWF-DCPO UA; УкрНДІ лісового господарства та агролісомеліорації ім. Г.М.Висоцького, м. Харків), Оксані Станкевич (НУО «Екосфера», м. Ужгород), Валентину Волошину (Ужанський національний природний парк, смт. Великий Березний Закарпатської обл.), Анастасії Драпалюк (Міністерство екології та природних ресурсів України, м. Київ), Сергію Матвееву (Міністерство екології та природних ресурсів України, м. Київ) за проведення засідань у групах. Групі підтримки, зокрема Оксані Омельчук (Державний природознавчий музей НАН України, м. Львів), Вікторії Губко (WWF-DCPO UA, Карпатський біосферний заповідник, м. Рахів Закарпатської обл.), Олександрю Завадовичу, Тимуру Бедернічеку, Наталії Гусці (Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів) та Олені Фешовець (м. Львів) за адміністрування, переклад та логістичну підтримку семінару.

У підготовці монографії до видання суттєву допомогу надали Ігор Дикий (НВФ «Карти і Атласи», м. Львів), Олександр Кагало (Інститут екології Карпат НАН України, м. Львів), Андрій Бокотей (Державний природознавчий музей НАН України, м. Львів) та Мар'яна Михалюк (м. Львів), за що автори їм щиро дякують.

Дякуємо компанії “Electronic news gathering shoot” (пп. Валерію Ловчановському, Олександрю Смірнову та Дар’ї Івашкевич, м. Харків) за медійну підтримку та поради.

Вживані скорочення

ПЗФ	Природно-Заповідний Фонд
ПТ	Природоохоронна Територія – територія (об’єкт) природно-заповідного фонду України (Protected Area)
RAPAM	Rapid Assessment and Prioritization of Protected Area Management (Експрес-оцінка стану територій природно-заповідного фонду та визначення пріоритетів щодо управління ними)
WCPA	World Commission for Protected Areas (Світова комісія з питань природоохоронних територій)
IUCN	International Union for Conservation of Nature Міжнародна Спілка Охорони Природи (МСОП)
WWF	World Wide Fund for Nature (Світовий фонд охорони природи)
DCP	Дунайсько-Карпатська програма (WWF Danube-Carpathian Program)

СУЧАСНИЙ СТАН ЗАПОВІДНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ

Згідно чинного законодавства¹, природно-заповідний фонд (ПЗФ) України – це ділянки суші і водного простору, природні комплекси яких мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність. Він охороняється як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення і використання проводиться з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду рослинного і тваринного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища.

До природно-заповідного фонду України належать природні території і об'єкти та штучно створені об'єкти. До природних територій і об'єктів належать природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи та заповідні урочища. Штучно створені об'єкти ПЗФ - це ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, а також парки-пам'яток садово-паркового мистецтва. Загалом, нараховується 11 категорій територій і об'єктів загальнодержавного та місцевого значення (табл.1). Функції кожного з перелічених об'єктів ПЗФ України, мета створення й поставлені завдання чітко регламентовані національним законодавством, зокрема Законом України «Про природно-заповідний фонд України»¹.

Природно-заповідний фонд України (ПЗФ) станом на 01.01.2010 року має в своєму складі 7608 територій та об'єктів загальною площею 3268,0 тис. га, в межах території України і 402,5 тис.га в межах акваторії Чорного моря. Відношення площі ПЗФ до площі держави становить 5,4%. Із них за кількістю найбільшу частку мають пам'ятки природи, заказники та заповідні урочища - разом біля 90% від кількості всіх існуючих об'єктів. За площею більше 80% природно-заповідного фонду припадає на заказники, національні природні та регіональні ландшафтні парки (табл.1).

За даними на 01.01.2010 р. в Україні є 632 території і об'єкти ПЗФ загальнодержавного значення: 19 природних заповідників, 4 біосферних заповідники, 38 національних природних парків, 307 заказників, 132 пам'ятки природи, 18 ботанічних садів, 7 зоологічних парків, 19 дендрологічних парків, 88 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва. Їх загальна площа становить 1821,8 тис.га (в межах території України), або 55,7% від усієї площі ПЗФ і 3% від площі України та 402,5 тис. га (в межах акваторії Чорного моря - ботанічний заказник „Філофорне поле Зернова”) (табл.1).

Частка площ територій та об'єктів окремих категорій у природно-заповідному фонді складає: природних заповідників – 5,7%, біосферних заповідників – 7,1%, національних природних парків – 28,7%, заказників – 36,1%, пам'яток природи –

¹Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16.06.1992 № 2456-XII, остання редакція від 23.12.2010 на підставі 2856-17, чинний

0,8%, регіональних ландшафтних парків – 18,3%, заповідних урочищ – 2,8%, ботаничних садів – 0,05%, зоологічних парків – 0,01%, дендрологічних парків – 0,04%, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва – 0,4% (табл.1).

В різних регіонах України показник заповідності коливається від 1,4 до 14,8%, при цьому, в десяти областях України він становить всього до 3%, у дев'яти областях та Автономній Республіці Крим має середні значення – 4-9%, і тільки у п'яти областях та містах Києві і Севастополі – близький або перевищує 10%. (див. карти на внутрішній обкладинці)

Потрібно зазначити значне зростання цього показника за останні два роки. За 2009-2010 роки в Україні було створено 2 природні заповідники ("Михайлівська цілина", "Древлянський"), 27 національних природних парків (Гетьманський, "Бузький Гард", "Зачарований край", "Кременецькі гори", "Чарівна гавань",

"Залісся", "Дермансько-Острозький", "Сіверсько-Донецький", "Черемоський", "Дворічанський", "Джарилгацький", "Пирятинський", "Слобожанський", "Біолозерський", "Білобережжя Святослава", "Кармелюкове Поділля", "Меотида", "Синьогора", "Тузловські лимани", "Хотинський", "Дністровський каньйон", "Верховинський", "Нижньосульський", Приазовський, "Північне Поділля", Ківерцівський, "Олешківські піски"; див. карти на внутрішній обкладинці, а також внутрішню карту «Діючі та нещодавно створені об'єкти (біосферні заповідники, природні заповідники та національні природні парки) природно-заповідного фонду (ПЗФ) України»), а також заказник та ботанічний сад загальнодержавного значення.

Крім того, було розширено території низки природних заповідників (Українського степового, Луганського, Канівського), біосферних заповідників (Чорноморського та Карпатського) та національ-

Таблиця 1.

Структура кількості та площ територій і об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ) України (станом на 01.01.2010, дані Державної служби заповідної справи)

Категорія	Кількість		Площа	
	об'єктів	% від загальної кількості	тис. га	% від загальної площі
Заповідники:				
природні (категорія IUCN – Ia)	19	0,2	198,7	5,7
біосферні (категорія IUCN – II)	4	0,1	246,4	7,1
Національні природні парки (категорія IUCN – II)	38	0,5	1001,8	28,7
Заказники:	2853	37,5	1257,5	36,1
загальнодержавного значення (категорія IUCN – IV)	306	4,0	419,7	12,1
місцевого значення (категорія IUCN – IV)	2547	33,5	837,8	24,0
Пам'ятки природи:	3203	42,1	26,5	0,8
загальнодержавного значення (категорія IUCN – III)	132	1,7	5,8	0,2
місцевого значення (категорія IUCN – III)	3071	40,4	20,7	0,6
Ботанічні сади:	27	0,4	1,9	0,05
загальнодержавного значення	18	0,2	1,8	0,05
місцевого значення	9	0,2	0,1	+
Зоологічні парки:	12	0,2	0,4	0,01
загальнодержавного значення	7	0,1	0,1	+
місцевого значення	5	0,1	0,3	0,01
Дендрологічні парки:	54	0,7	1,7	0,04
загальнодержавного значення	19	0,2	1,4	0,03
місцевого значення	35	0,5	0,3	0,01
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва:	542	7,1	13,4	0,4
загальнодержавного значення	88	1,1	6,0	0,2
місцевого значення	454	6	7,4	0,2
Регіональні ландшафтні парки (категорія IUCN – II)	55	0,7	639,5	18,3
Заповідні урочища (категорія IUCN – Ib)	800	10,5	97	2,8
ВСЬОГО,	7607	100,0	3484,8	100,00
в тому числі:				
загальнодержавного значення	631	8,3	1881,7	
місцевого значення	6976	91,7	1603,1	
Заказник загальнодержавного значення (Чорне море)	1		402,5	

Примітка:

В таблиці наведені кількість і площі всіх існуючих територій і об'єктів ПЗФ України.

них природних парків (“Синевир”, “Святі Гори”, Карпатського; Додаток 5) та оголошено більше 200 територій та об’єктів місцевого значення (заказників, пам’яток природи, заповідних урочищ тощо).

Згідно з даними Держкомстату України в останні роки біосферні заповідники та національні природні парки щорічно відвідує близько 3 млн. чоловік. Найбільше відвідуваними є національні природні парки (НПП), хоча кількість їх відвідувачів сильно варіює від 1,0 – 1,3 тис. чол. в Галицькому та “Деснянсько-Старогутському” НПП до 100,0 – 145,0 тис. чол. у Шацькому, Карпатському та НПП „Голосіївський”. Найбільша кількість відвідувачів зафіксована у НПП “Святі гори” – більше 2 млн. чол.

Біосферні заповідники відвідує за рік понад 200 тис. чол. Найбільша кількість відвідувачів зафіксована в біосферному заповіднику „Асканія – Нова” – 141 тис. чол. Установами ПЗФ відвідувачам пропонується більше 220 туристичних маршрутів (пішохідних, кінних, човнових). Найбільше таких маршрутів функціонує у Карпатському НПП (58), Ужанському НПП (22) Карпатському біосферному заповіднику (18), та НПП „Синевир” (11).

Більшість природних об’єктів ПЗФ мають загальноєвропейське значення, проте окремі території мають також і всесвітнє. Зокрема, первісні фрагменти букових лісів Карпатських гір (території Карпатського біосферного заповідника та Ужанського національного природного парку) занесені до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (<http://whc.unesco.org/en/list/1133>).

Кількість місць у стаціонарних рекреаційних об’єктах, розташованих на території установ ПЗФ становить біля 42,5 тис. місць. Близько 70% з них (28,9 тис.) знаходяться на території НПП „Святі Гори” (Донецька обл.), серед інших національних природних парків по 5,4 тис. місць мають Шацький та Карпатський НПП. В більшості природних і біосферних заповідників, а також в НПП „Гуцульщина”, „Прип’ять-Стохід”, „Подільські Товтри” Яворівському, Мезинському стаціонарні рекреаційні об’єкти на сьогодні відсутні.

Державні органи влади та науковці працюють над підготовкою матеріалів до створення нових національних природних парків „Орільський” (Дніпропетровська обл.), „Диканський” (Полтавська обл.),

„Нобельський” (Рівненська обл.), „Верхньосулський” (Сумська обл.), „Мале Полісся” (Хмельницька обл.) та щодо розширення території існуючих природних заповідників та національних природних парків.

Однак, існуюча система організації природно-заповідного фонду, крім суттєвих переваг (об'єднання концепцій заповідників і національних парків), має також і вагомні недоліки, зокрема однією із найбільш вагомних недоліків є відсутність єдиного центрального органу виконавчої влади, в підпорядкуванні якого знаходились би усі природоохоронні об'єкти України. Крім Державної служби заповідної справи Міністерства екології та природних ресурсів України, що є урядовим органом державного управління в галузі заповідної справи, природоохоронні

об'єкти знаходяться у підпорядкуванні ще ряду інших державних організацій, зокрема Державного агентства лісових ресурсів України, Української академії аграрних наук, Національної академії наук України, Державного управління справами та Міністерства освіти і науки України (*Додаток 5*).

З метою з'ясування проблем, які стоять перед природно-заповідним фондом України загалом та окремими об'єктами зокрема, виявлення негативних чинників і загроз та систематизації отриманої інформації для прийняття управлінських рішень нами було проведено семінар за методикою RAPPAM (Rapid Assessment and Prioritization of Protected Area Management), стислий виклад підсумків якого пропонується Вашій увазі.

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ЕКСПРЕС-ОЦІНКИ (RAPRAM)

ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ

Опрацьована WWF методика RAPRAM є однією із серії спроб створення інструменту для оцінки ефективності управління природоохоронних територій, який би відповідав критеріям, встановленим Світовою комісією з питань природоохоронних територій (WCPA) протягом 1995-2000 рр.

Ідея цієї методики базується на інтерпретації управління як циклу планування, який часто повторюється та якому притаманні такі основні фази (рис.1):

- визначення мети, цілей і завдань;
- окреслення зовнішніх впливів або збурень;
- планування і моделювання;
- мобілізація ресурсів;
- процес та кроки (етапи) управління;
- отримання результатів;
- наслідки;
- аналіз наслідків, оцінка дій, виявлення недоліків;
- отримання висновків щодо потреб і

Рис.1. Загальна схема процесу управління (згідно критеріїв WCPA)

можливостей проведення оцінки, внесення змін щодо встановлених цілей, завдань та/або способу їх реалізації.

Методика дає можливість:

- визначити сильні і слабкі сторони в управлінні;
- оцінити негативні фактори (вже діючі фактори впливу) і загрози (потенційно можливі фактори впливу);
- визначити цінні та антропогенно вразливі природоохоронні території;
- вказати пріоритети природоохоронної діяльності;
- опрацювати стратегічні кроки (етапи) для вдосконалення процесу управління.

Для використання методики закладені певні принципи, зокрема це взаємна довіра та розуміння між фахівцями і персоналом адміністрації природоохоронної території під час проведення експрес-оцінки; узгоджене означення термінів й

понять; чітка уява про мету, кінцеві результати та можливі наслідки оцінки (позитивні й негативні); забезпечення правильної й точної інформації.

До особливостей цієї методики належить наступне:

- в основному методика орієнтована на території, що є у державній формі власності;
- оцінка природоохоронної території найкраще пристосована до територій, які відповідають вимогам I-IV категорій згідно класифікації Міжнародної спілки охорони природи (IUCN, 1994);
- методика призначена для системних (комплексних) досліджень з метою прийняття стратегічних рішень;
- для аналізу системних зв'язків в рамках одного дослідження авторами методики пропонується використовувати для аналізу різноманітну кількість природоохоронних об'єктів (територій) в діапазоні від кількох одиниць (наприклад, 7) до кількох десятків (наприклад, 50). Вважається, що при малій кількості досліджуваних об'єктів процес оцінки зводиться до якісного аналізу окремих об'єктів. Якщо проводиться оцінка із великою кількістю природоохоронних об'єктів, то рекомендується групувати їх за певними ознаками: регіональними, адміністративними, категорійними, географічними (з подальшим аналізом для кожної групи окремо).
- для порівняльного аналізу рекомендується групувати об'єкти (території), на які покладені подібні завдання.

Згадані вище особливості не означають, що модифіковані варіанти методики не можуть застосовуватися в інших, ніж описані, ситуаціях.

З часу розроблення методики RAPPAM (1999-2002р.р.), вона пройшла апробацію в Алжирі, Камеруні, Франції, Китаї, Росії, Грузії, Непалі, Індії, Бразилії, Чехії, Туреччині, Болгарії, Румунії та інших країнах.

ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПРЕС-ОЦІНКИ (RAPPAМ) В УКРАЇНІ

Нижче представлено стислий підсумок семінару із застосування методики RAPPAМ.

Семінар із оцінювання стану та ефективності управління об'єктами (територіями) природно-заповідного фонду (ПЗФ) України згідно методики RAPPAМ (Експрес-оцінка стану територій природно-заповідного фонду України та визначення пріоритетів щодо управління ними) проводився Світовим фондом охорони природи (WWF) за підтримки Державної служби заповідної справи Міністерства екології та природних ресурсів України (м.Київ), Державним природознавчим музеєм НАН України (м.Львів) та Львівським національним університетом імені Івана Франка у рамках проекту «Збереження і збалансоване використання природних ресурсів Українських

Карпат» при фінансовій підтримці уряду Норвегії.

Основні цілі та завдання семінару:

- проведення експрес-оцінки стану об'єктів (територій) ПЗФ України;
- визначення пріоритетів щодо управління ними;
- отримання рекомендацій щодо покращення управлінських рішень;
- обмін досвідом, знаннями, ініціювання співпраці та координації дій; апробація методики RAPPAМ в Україні.

У додатку 1 представлено порядок денний семінару та список учасників. Місцем проведення семінару був готель «Перлина Львова», Львів-Брюховичі.

Семінар проводився протягом трьох днів (13-15 травня 2008 р.).

Оцінювання ефективності управління територіями природно-заповідного фонду України згідно методики RAPPAМ в Україні проводилося вперше.

Піддавалися оцінці 37 об'єктів ПЗФ (в основному об'єкти загальнодержавного значення), зокрема 2 біосферні заповідники, 16 природних заповідників та 18 національних природних парків, а також 1 регіональний ландшафтний парк, що складає 90% від усіх тогочасних великих за розміром природоохоронних об'єктів України. Загальна кількість учасників була 105, з яких 73 були працівниками природоохоронних територій. Крім працівників ПЗФ, учасниками експрес-оцінки були, також, представники науково-дослідних та навчальних установ, громадських організацій, органів влади та мас-медіа, що сприяло комплексній оцінці ситуації.

Критерієм формування робочих груп із учасників семінару було вибрано географічні регіони, в яких розташовані різні природоохоронні об'єкти. Тому в робочих групах опинилися представники ад-

міністрацій об'єктів різних категорій, що створювало додаткову можливість отримати більш повну оцінку ситуації. Таким чином було визначено 5 робочих груп: західну, центрально-західну, північну, східну і південну (див. додаток 2). Кожна з яких складалася із 6-8 об'єктів ПЗФ із різною кількістю учасників:

№ 1 - Західну

(9 об'єктів, 20 учасників),

№ 2 - Центрально-західну

(7 об'єктів, 14 учасників)

№ 3 - Північну

(8 об'єктів, 18 учасників)

№ 4 - Східну

(6 об'єктів, 10 учасників)

№ 5 - Південну

(7 об'єктів, 11 учасників)

З метою оптимізації проведення оцінювання, а також у зв'язку із потребою отримання відповідей на широкий

спектр питань, ми провели групування об'єктів ПЗФ. Групування відбувалося за принципом подібності категорій об'єктів з точки зору завдань та режиму території. В одному блоці були об'єднані біосферні заповідники, національні природні парки та регіональні ландшафтні парки, в іншому блоці - природні заповідники.

Згідно міжнародної класифікації IUCN (1994) перший блок об'єктів був умовно прирівняний до категорії об'єктів "національний природний парк" (IUCN категорія II; територія, управління якою відбувається в основному з метою охорони екосистем та створення умов для рекреації). Другий блок об'єктів був умовно прирівняний до категорії "заповідник" (IUCN категорія Ia; ділянки суші або водного простору з важливими або репрезентативними екосистемами, геологічними або фізіологічними ознаками і/або видами та доступні головним чином для наукових досліджень або екологічного моніторингу).

У Додатку 3 представлений «Опис ме-

тодики експрес-оцінки (RAPPAМ) стану територій природно-заповідного фонду та визначення пріоритетів в їх управлінні», що є перекладеним, скороченим та адаптованим варіантом WWF методики «Rapid Assessment and Prioritization of Protected Area Management (RAPPAМ) Methodology» (Ervin, 2003), який можна використовувати для експрес-оцінки стану територій природно-заповідного фонду України та визначення пріоритетів щодо керування ними.

Критично важливим для проведення оцінки є використання термінів. Терміни та пояснення представлені у Додатках 3 та 4. Також, у Додатку 4 представлені категорії природоохоронних територій згідно IUCN (Dudley, 2008) та категорії об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ) України згідно Закону України «Про природно-заповідний фонд України». Стислий опис об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ) України (відомості про біосферні заповідники, природні заповідники та національні природні парки) наведений у Додатку 5.

Типова схема процесу оцінювання за методикою RAPPAМ передбачає 5 основних кроків (етапів) (Додаток 3), проте кожна оцінка вносить свої правки. Під час семінару це виглядало таким чином:

Крок 1 . *Визначення масштабу (рівня) оцінки об'єктів (територій) ПЗФ;*

Виконавці: організатори семінару

Крок 2 . *Оцінка наявної інформації;*

Виконавці: організатори семінару;

Крок 2.1 *Оцінка існуючої інформації про об'єкти (території);*

Виконавці: організатори семінару;

Крок 2.2 *Аналіз і погодження загального переліку негативних факторів і загроз;*

Виконавці: учасники

та організатори семінару;

Крок 3 . *Робота із анкетною експрес-оцінкою;*

Виконавці: учасники

та організатори семінару

Крок 3.1 *Довідкова інформація про кожен об'єкт (територію) (поз. 1 анкети)*

Оцінка негативних факторів і загроз для кожного об'єкту (території) згідно загального переліку (поз. 2 анкети)

Виконавці: учасники

та організатори семінару

Крок 3.2 *Відповідність планування*

завданням установи ПЗФ
(поз. 6-8 анкети)
Управлінські та фінансові ресурси
(поз. 9-12 анкети)
Заходи та результати управління
(поз. 13-16 анкети)
Основні цінності та проблеми
установи ПЗФ
(поз. 3-5 анкети)
Місце установи ПЗФ в мережі
природно-заповідного фонду
(поз. 17-19 анкети)
Виконавці: учасники
та організатори семінару

Крок 4. *Аналіз результатів оцінювання*
Виконавці: учасники
та організатори семінару

Крок 5. *Визначення подальших дій і
рекомендацій*

Виконавці: учасники
та організатори семінару

Послідовність заповнення рубрик анкети залежала від можливості завершити роботу над складнішими питаннями.

Щоб дотриматися відведених для семінару часових рамок, був запропонований готовий перелік з 15-и негативних факторів і загроз, з якого учасники семінару під час 1-ї спільної сесії вибрали 10 пріоритетних позицій для подальшої роботи у групах.

АНАЛІЗ ТА РЕЗУЛЬТАТИ

НЕГАТИВНІ ЧИННИКИ І ЗАГРОЗИ У МЕЖАХ ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЙ

Для ефективного планування діяльності природоохоронної території важливо дослідити та чітко встановити всі загрози і чинники, які негативно впливають або можуть впливати на її функціонування.

- **Негативні чинники** – це сили, діяльність чи події, які вже шкідливо вплинули на цілісність природоохоронної території (наприклад, зменшили показники біорізноманіття, здатність до відновлення і/або збіднили характеристики природних ресурсів

території). Негативні чинники включають як легальну, так і нелегальну діяльність, і можуть бути наслідком прямих чи опосередкованих впливів діяльності.

- **Загрози** – це потенційні чи неминучі негативні дії, в яких шкідливий вплив може відбутися чи буде відбуватися у майбутньому.

В процесі обговорення учасниками семінару було визначено основні негативні чинники і загрози та розміщено їх за ступенем пріоритетності (Таблиця 2):

Таблиця 2.

Основні негативні чинники та загрози природоохоронних територій України

Тип негативного чинника чи загрози	Ступінь пріоритетності
Викидання сміття	вибрано як пріоритет 1 (56 балів)
Зміна землекористування	вибрано як пріоритет 2 (41 бал)
Вирубування	вибрано як пріоритет 3 (40 балів)
Мисливство	вибрано як пріоритет 4 (36 балів)
Напівнатуральні процеси	вибрано як пріоритет 5 (34 бали)
Інвазійні види	вибрано як пріоритет 6 (29 балів)
Туризм і відпочинок	вибрано як пріоритет 7 (26 балів)
Зміни клімату	вибрано як пріоритет 8 (25 балів)
Збирання лісових продуктів	вибрано як пріоритет 9 (24 бали)
Гідрологічні порушення	вибрано як пріоритет 10 (16 балів)
Транспортні та сервісні території	не вибрано
Гірничі роботи	не вибрано
Випасання	не вибрано
Виробництво енергії з альтернативних джерел	не вибрано
Транскордонні впливи	не вибрано

Наведені нижче діаграми вказують на суттєві розбіжності у величинах негативних чинників і загроз у межах при-

родних заповідників та національних природних парків, що пов'язано, в першу чергу, з особливостями охоронних

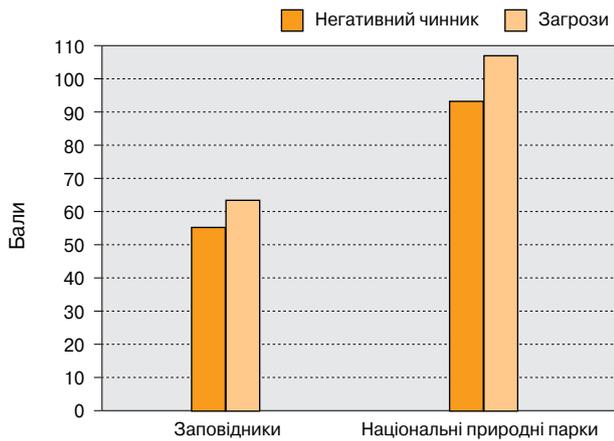

Рис. 2. Сума негативних чинників і загроз у межах природоохоронних територій

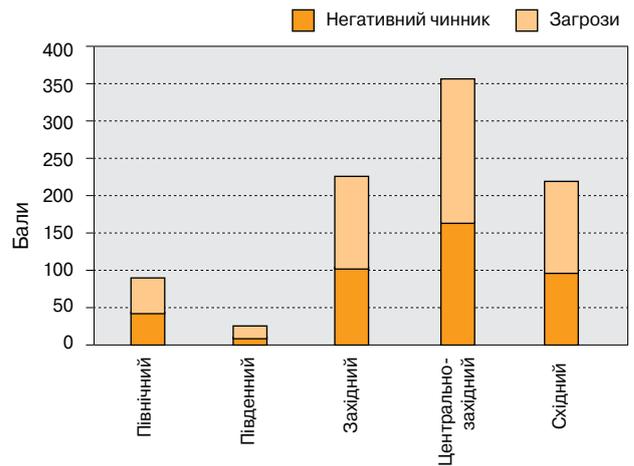

Рис. 4. Сума негативних чинників і загроз, які трапляються у національних природних парках (за регіонами)

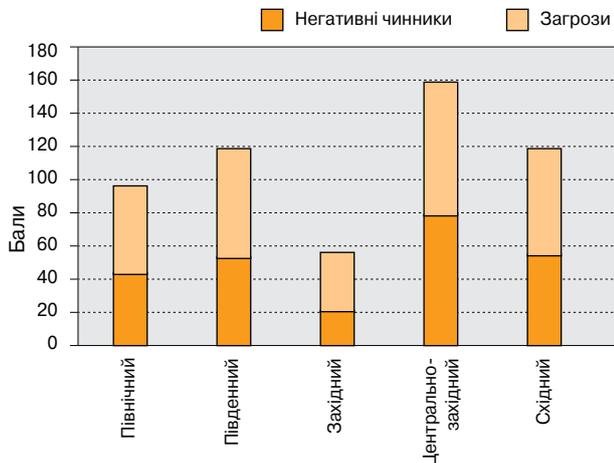

Рис. 3. Сума негативних чинників і загроз, які трапляються у заповідниках (за регіонами)

режимів цих категорій (рис. 2). Проте, фактор загроз відіграє більш вагомую роль для національних природних парків. Водночас, спостерігаються суттєві відмінності у розподілі негативних чинників і загроз за регіонами, особливо для Південного та Західного регіонів (рис. 3-4).

На національному рівні, розподіл негативних чинників в межах природоохоронних територій продовжує зберігати тенденцію, зазначену на попередніх діаграмах: величини негативних чинників в межах національних природних парків суттєво вищі, ніж у межах при-

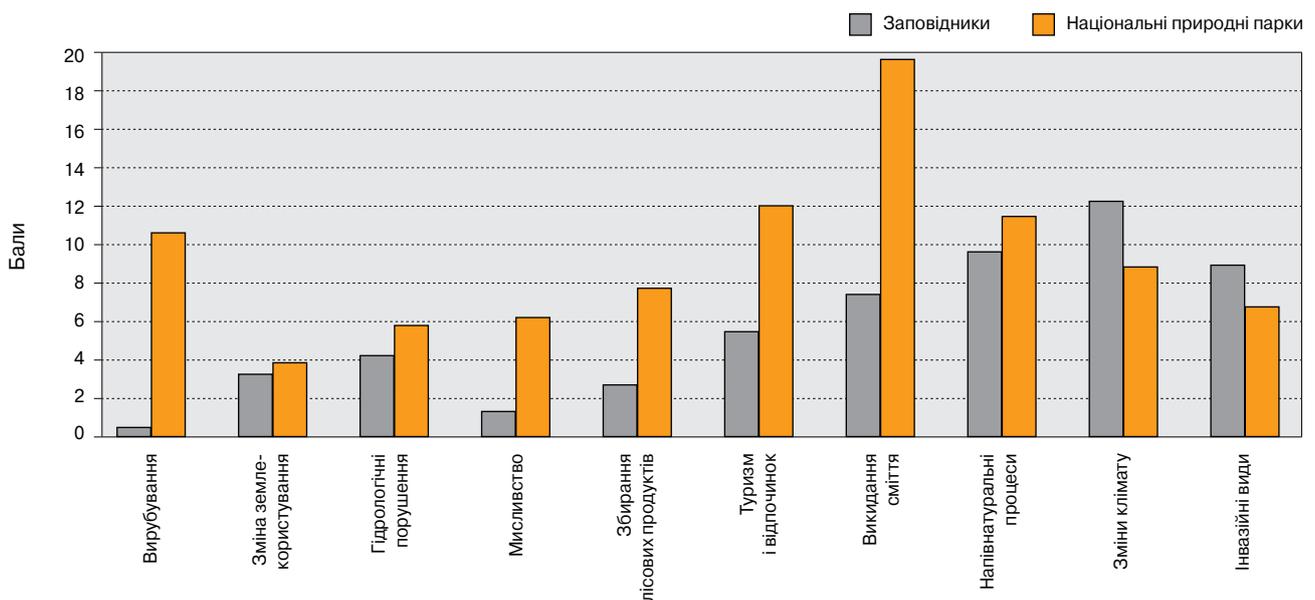

Рис. 5. Прояв негативних чинників у межах заповідників і національних природних парків (за типами чинників)

родних заповідників. Такі чинники, як викидання сміття, вирубування, напів-натуральні процеси, зміни клімату, туризм й відпочинок є найкритичнішими для природоохоронних територій України (Рис. 5)

Обговорення проявів окремих негативних чинників у межах природоохоронних територій викликало особливий інтерес. Так, наприклад, на національному рівні, представники природних заповідників визнали, що вирубування не є суттєвим чинником для їх природоохоронних територій. Водночас, негативний вплив, зумовлений збором грибів і ягід, визнаний представниками запо-

відників у 5 разів вищим, у порівнянні із вирубуванням.

Подібна ситуація спостерігалась під час оцінки загроз (рис. 6). Такі загрози, як викидання сміття, зміни клімату, напівнатуральні процеси, вплив інвазійних видів, туризм й відпочинок є найкритичнішими для природоохоронних територій України. Досить низькою загрозою визнано вирубування, натомість вплив кліматичних змін на природоохоронні території у майбутньому може бути значним. Особливо небезпечним для природоохоронних територій визнано викидання сміття, яке як у якості негативного чинника, так і у якості загрози набрало найбільше балів.

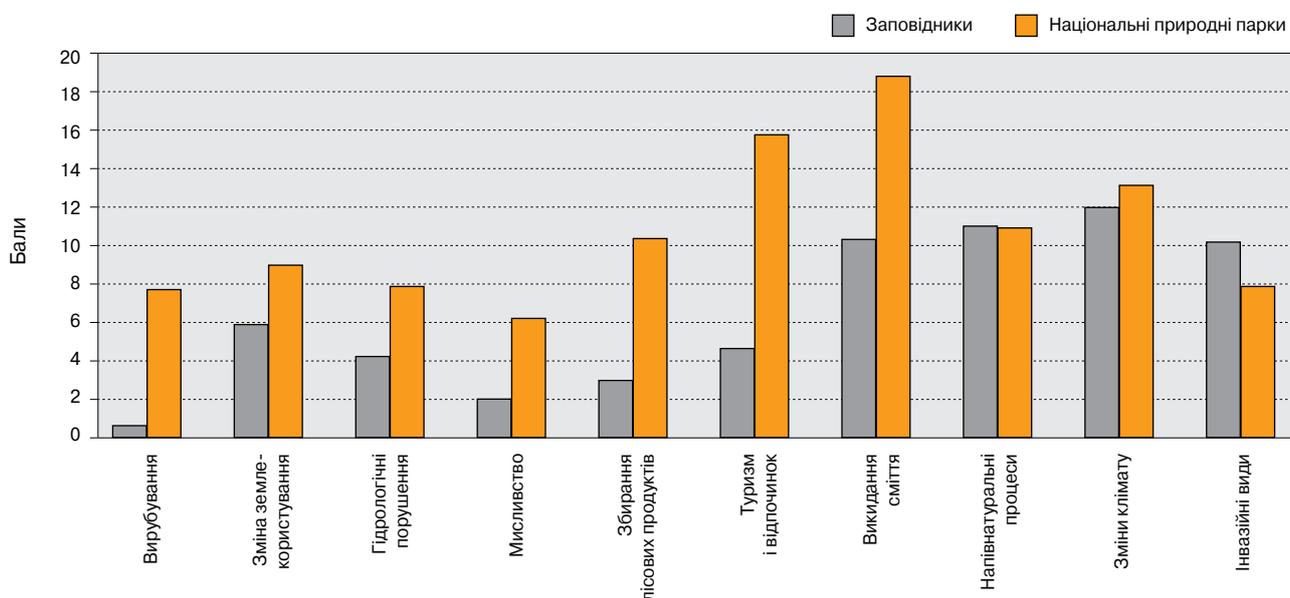

Рис. 6. Прояв загроз у межах заповідників та національних природних парків (за типами чинників)

Проводячи аналіз поширеності негативних чинників і загроз у межах природоохоронних територій, ми виявили, що дані у цілому відповідають попередньому аналізу проявів (рис. 5-6) цих факторів, проте їхня інтерпретація на національному рівні є достатньо утрудненою, адже допускатиме значні похибки. Наприклад, роль чинника «гідрологічні порушення» у межах Карпатського регіону суттєво відрізнятиметься від його ролі, наприклад, у степовій зоні. Мова може йти не лише про кількісний, а й про якісний характер відмінностей. Така сама

ситуація спостерігається і при аналізі загроз.

Тому, значно інформативнішим слід вважати відображення характеру розподілу негативних чинників (рис. 7-8) і загроз (рис. 9-10) у розрізі регіонів.

Представники заповідників Північного та Центрально-західного регіонів звертають увагу на кричну важливість таких негативних чинників, як зміни клімату та напівнатуральні процеси. Для Східного регіону надзвичайно важливими є гідрологічні порушення, інвазійні види та викидання сміття. Для Південного регіону

актуальними є проблеми, пов'язані із зміною землекористування, інвазійними видами та викиданням сміття. Заповідники Західного регіону стурбовані, у більшості, наслідками збирання лісових продуктів, впливом нелегальних туристів та змінами клімату (рис. 7).

Для національних природних парків рівень важливості та складності вирішення

проблем, пов'язаних із дією негативних чинників є значно вищим та складнішим у порівнянні із заповідниками. Дія визначених негативних чинників є найсильнішою для національних парків Центрально-західного, Східного та Західного регіонів. Найсильнішими чинниками для парків цих регіонів є викидання сміття, напівнатуральні процеси, туризм та вирубування (рис. 8).

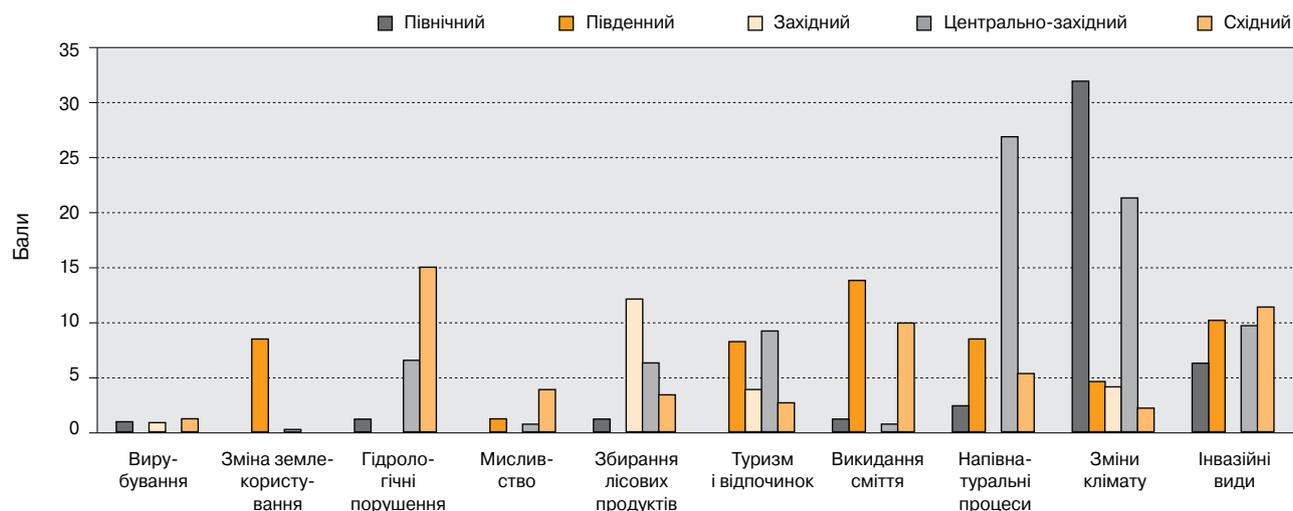

Рис. 7. Ступінь негативних чинників у заповідниках за регіонами

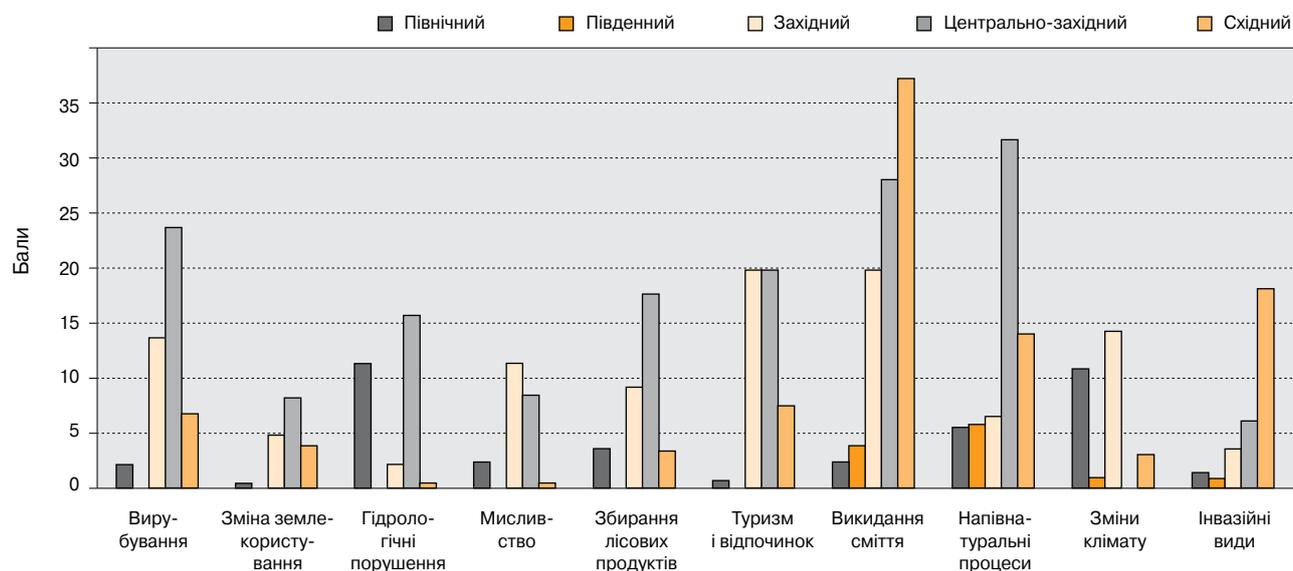

Рис. 8. Ступінь негативних чинників у національних природних парках за регіонами

Ступінь загроз є подібним до ступенів негативних чинників як для заповідників, так й для національних природних парків (рис. 9-10). Традиційно індустріально розвину-

тий схід України характеризується значно сильнішим й різноманітнішим впливом на довкілля, ніж Західний регіон. Проте, дані Центрально-західного регіону вказують на

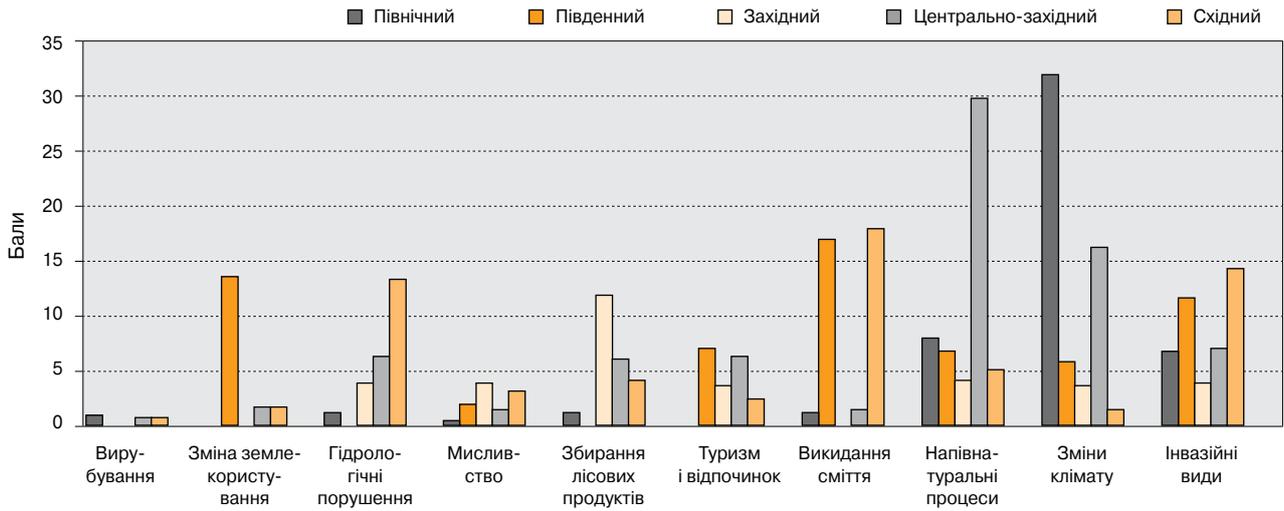

Рис. 9. Ступінь загроз у заповідниках за регіонами

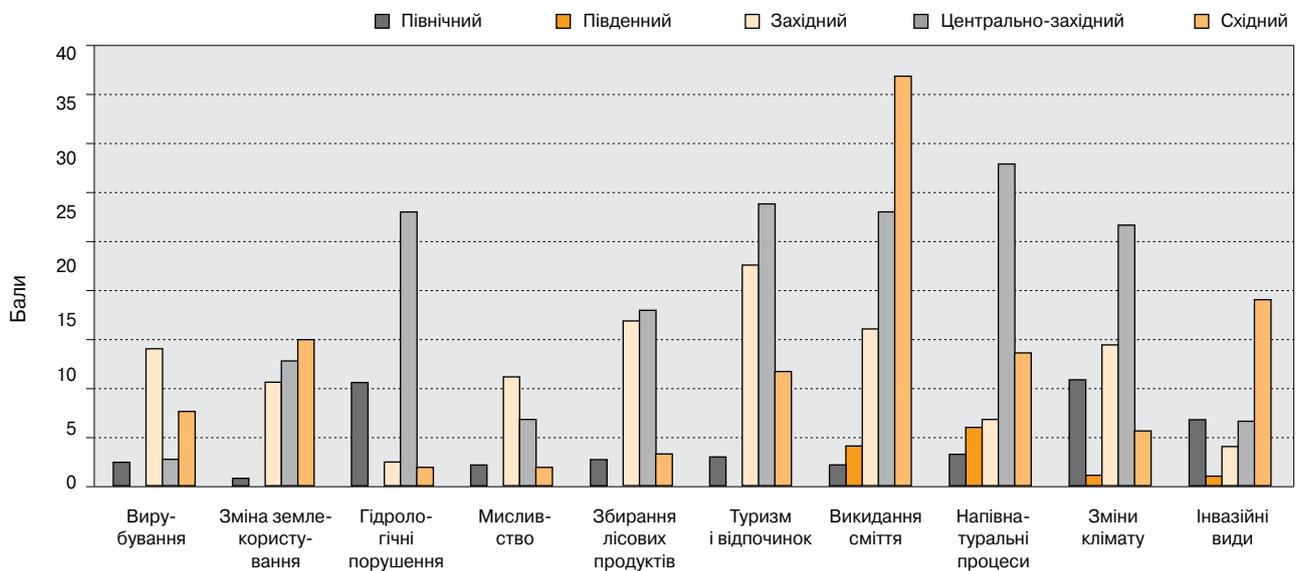

Рис. 10. Ступінь загроз у національних природних парках за регіонами

критично високий ступінь негативних чинників та загроз для цього регіону.

Представлений підхід щодо визначення негативних чинників і загроз в межах природоохоронних територій дозволяє вра-

хувати також регіональні особливості, які залежать від географічного розташування, рельєфу, гідрокліматичних умов, та, насамперед, від величини антропогенного навантаження.

ПРИРОДНА І СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ЦІННІСТЬ ТА ВРАЗЛИВІСТЬ ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЙ

Природну цінність природоохоронних територій визначали за рівнем біологічного різноманіття, ендемізму та наявності рідкісних видів, яким загрожує зникнення чи вимирання. Також враховувалась важливість ландшафтної функції природоохоронних територій, наявність повного обсягу рослинного і тваринного різноманіття та спроможність до виживання

мінімальної кількості життєздатних популяцій ключових видів.

Аналіз результатів оцінювання вказує на те, що всі оцінювані природоохоронні території характеризуються високою природною цінністю, вищим є середній бал для заповідників у порівнянні із національними природними парками (рис. 11-14). Найвищою природною цінністю серед заповідників характеризуються заповідники

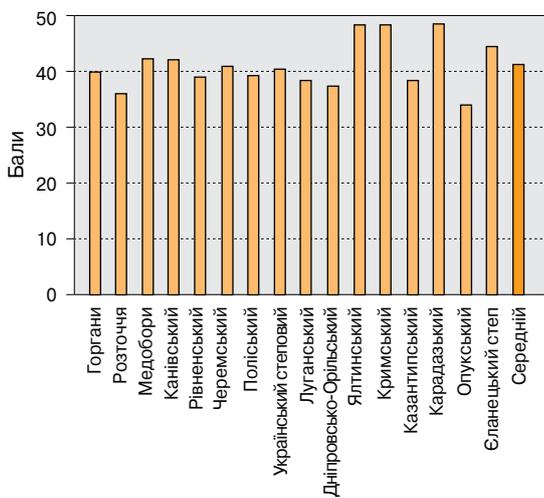

Рис. 11. Природна цінність заповідників

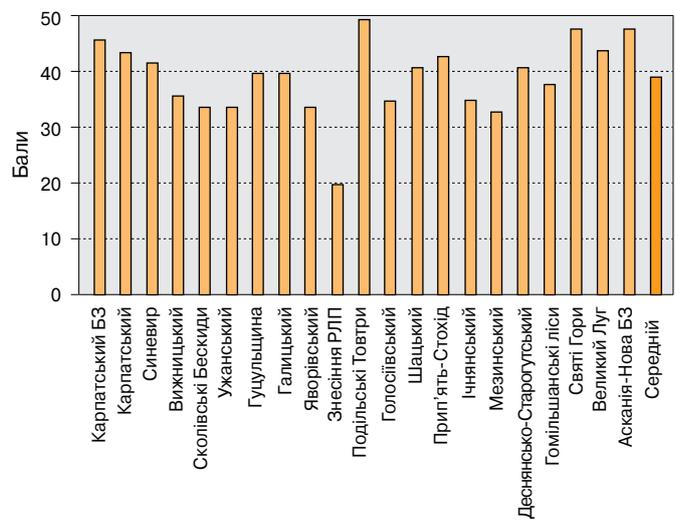

Рис. 13. Природна цінність національних природних парків

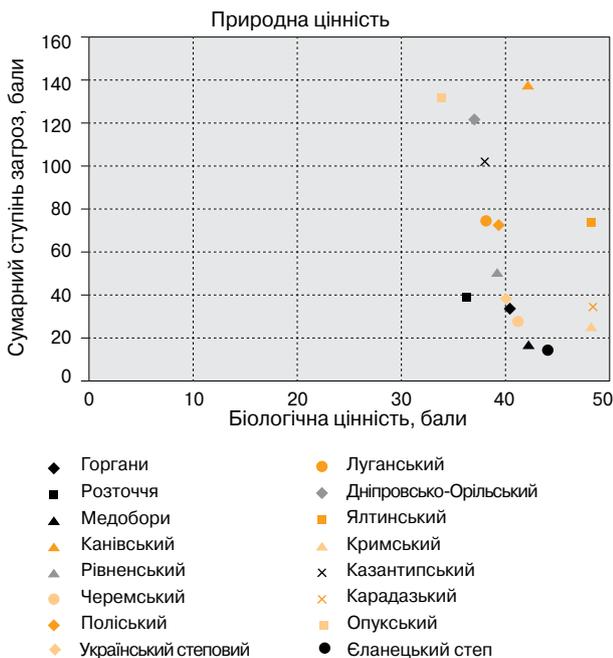

Рис. 12. Сумарний вплив загроз на природну цінність заповідників

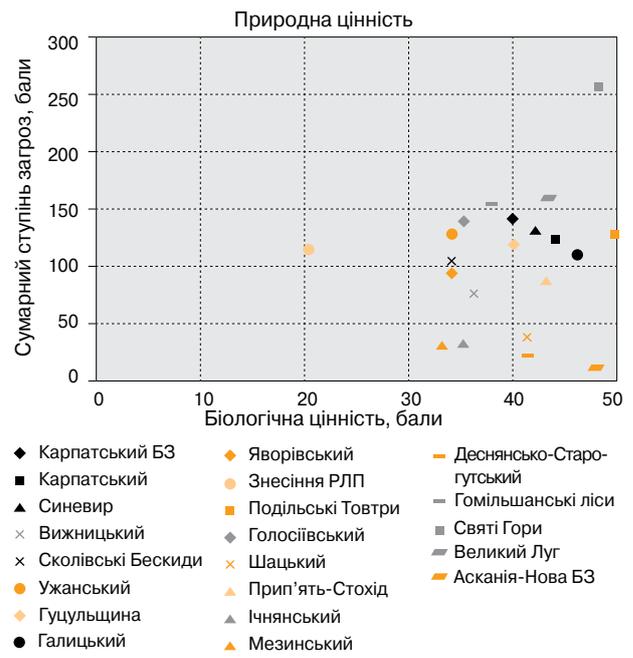

Рис. 14. Сумарний вплив загроз на природну цінність національних природних парків

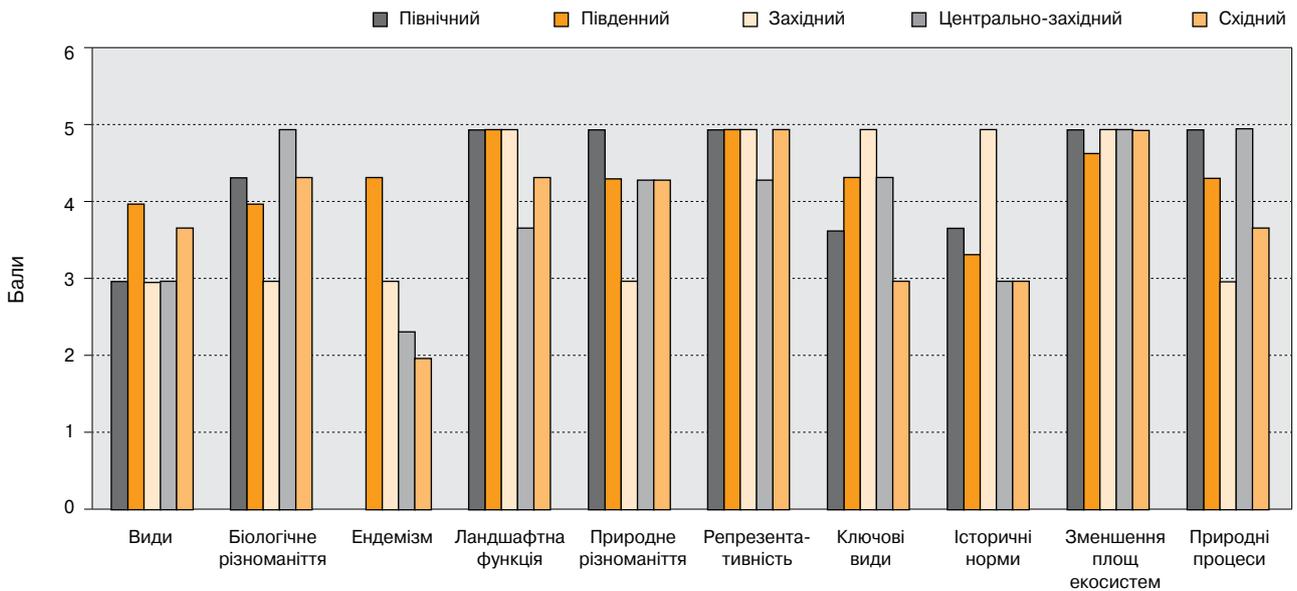

Рис. 15. Природна цінність заповідників за регіонами

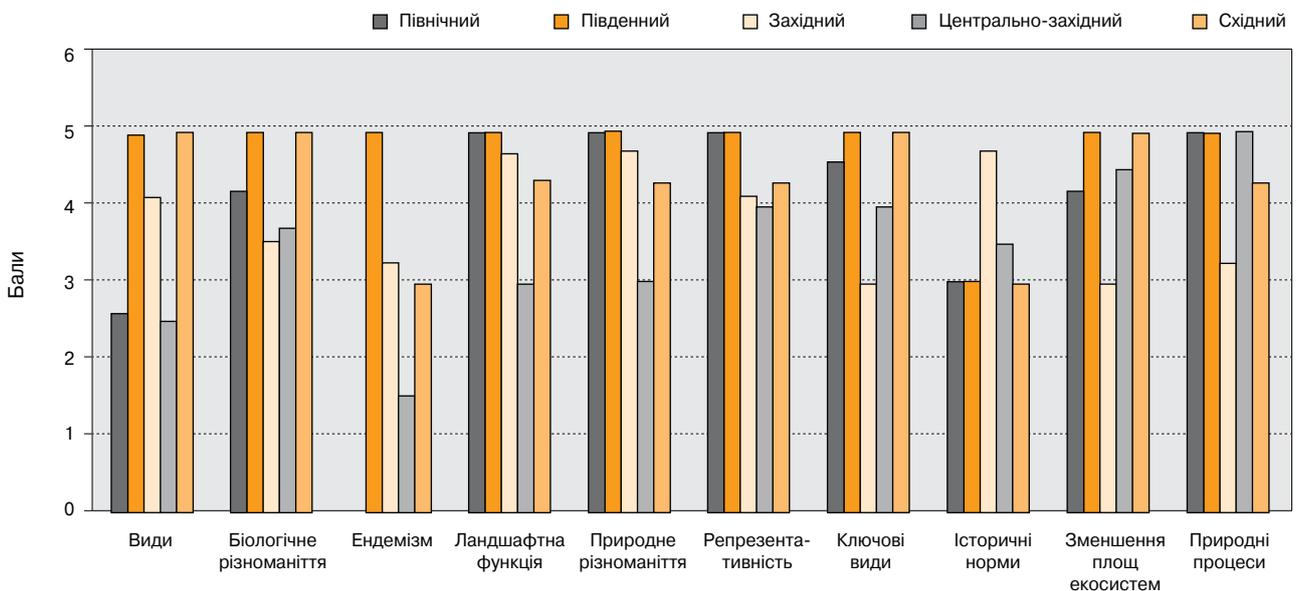

Рис. 16. Природна цінність національних природних парків за регіонами

Південного регіону, зокрема Ялтинський, Кримський, Карадазький та «Єланецький степ» (рис. 11). Серед національних природних парків – НПП «Подільські Товтри», НПП «Святі гори», біосферний заповідник «Асканія Нова» та Карпатський біосферний заповідник (рис. 13).

При аналізі сумарного впливу загроз на природну цінність природоохоронних об'єктів, необхідно зазначити, що природні цінності національних природних парків, у цілому, перебувають у зоні високих ступенів загроз та конфліктів, зокрема це стосується НПП «Святі гори», НПП «Подільські

Товтри», НПП «Великий Луг» та деяких інших (рис. 12). Серед заповідників у зоні відчутних загроз знаходиться ряд заповідників, серед них Канівський, Опукський та Дніпровсько-Орільський (рис. 14).

Найціннішими регіонами України у мережі заповідників та національних парків є Південний та Північний регіони. Проте за рядом охоронних критеріїв, такими як репрезентативність, ключові види та історичні норми, Західний та Центральньо-західний регіони володіють високими показниками як серед заповідників, так і серед національних природних парків (рис. 15, 16).

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ЦІННІСТЬ

Соціально-економічну цінність природоохоронних установ визначали за тим, наскільки вони забезпечують працею місцеві громади та надають можливості для їх розвитку через стале використання ресурсів. Також важливо було оцінити наскільки місце-

ві громади залежать від ресурсів певної природоохоронної території. В процесі оцінювання визначали освітню, наукову, естетичну, духовну та рекреаційну цінність природоохоронної території.

Отримані результати вказують на те, що оцінювані природоохоронні терито-

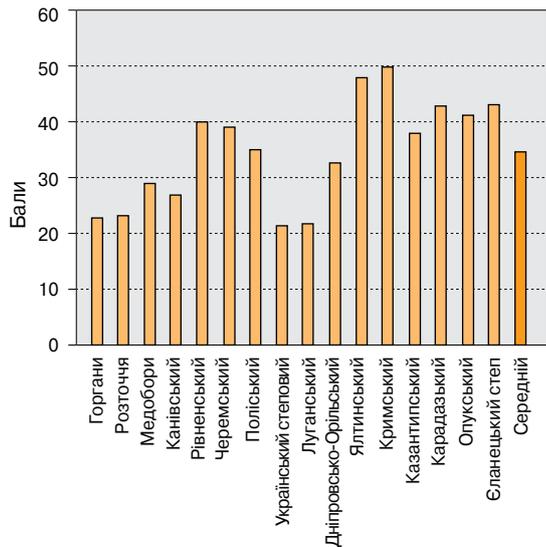

Рис. 17. Соціально-економічна цінність заповідників

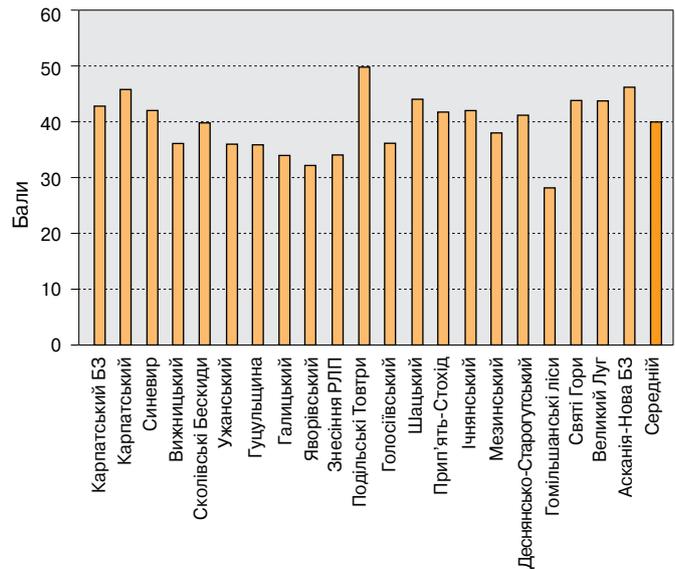

Рис. 19. Соціально-економічна цінність національних природних парків

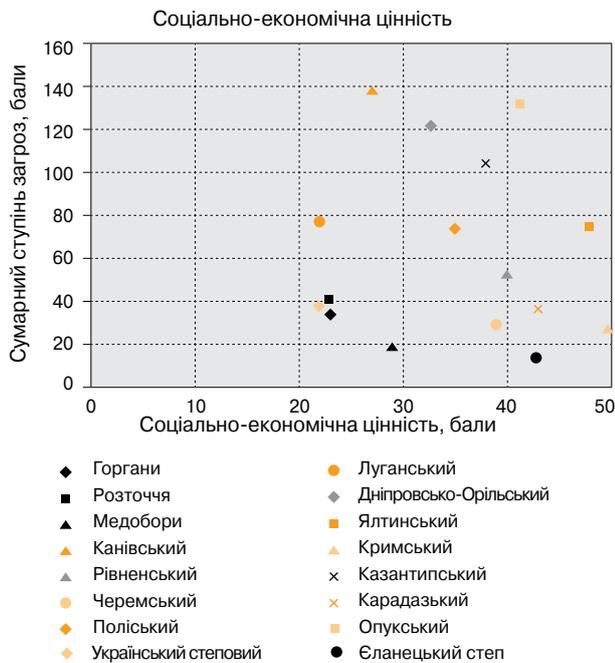

Рис. 18. Сумарний вплив загроз на соціально-економічну цінність заповідників

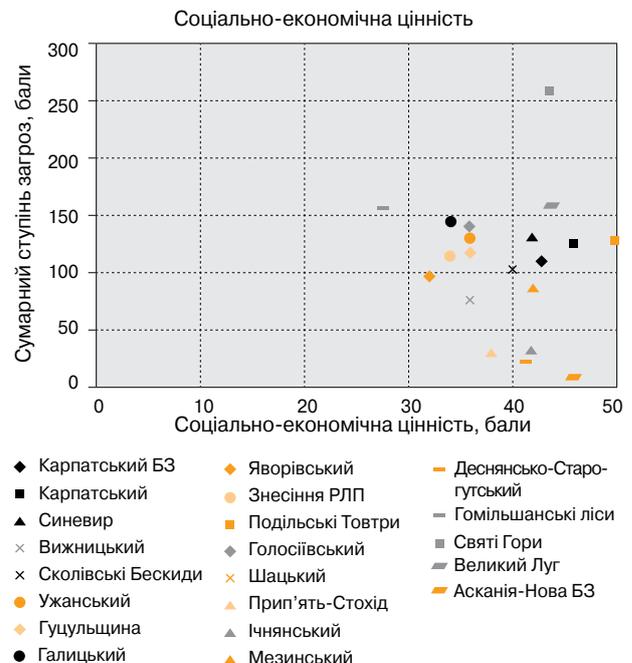

Рис. 20. Сумарний вплив загроз на соціально-економічну цінність національних природних парків

рії характеризуються високою соціально-економічною цінністю, вони є важливими для функціонування та розвитку місцевих громад, відіграють важливу естетичну та освітню роль (рис. 17-22). Варто відзначити дещо вищу соціально-економічну цінність природних парків (рис. 17, 19), що зумовлено наявністю великої кількості громад в межах парків, можливістю контролюваного користування природними ресурсами, зокрема сінокосіння, збір лікарських рослин, ягід та грибів тощо. Серед заповідників найвищу соціально-економічну цінність

мають Ялтинський та Кримський заповідники (рис. 17). Серед природних національних парків – Подільські Товтри, біосферний заповідник «Асканія Нова» та Карпатський біосферний заповідник (рис. 19).

Аналіз сумарного впливу загроз на соціальну цінність природоохоронних територій показав, що природні парки знаходяться у вищій зоні ризику, ніж заповідники. Серед національних природних парків у зоні найвищого ступеня ризику знаходиться НПП «Святі гори», серед заповідників – Опукський (рис. 18, 20).

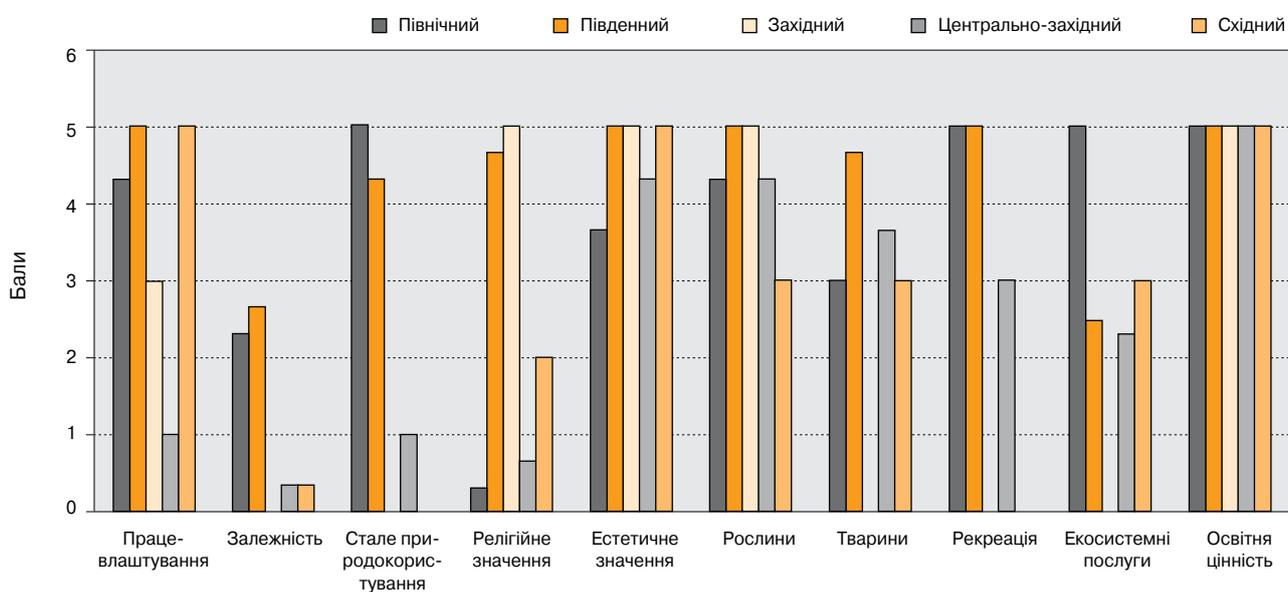

Рис. 21. Соціально-економічна цінність природних заповідників по регіонах

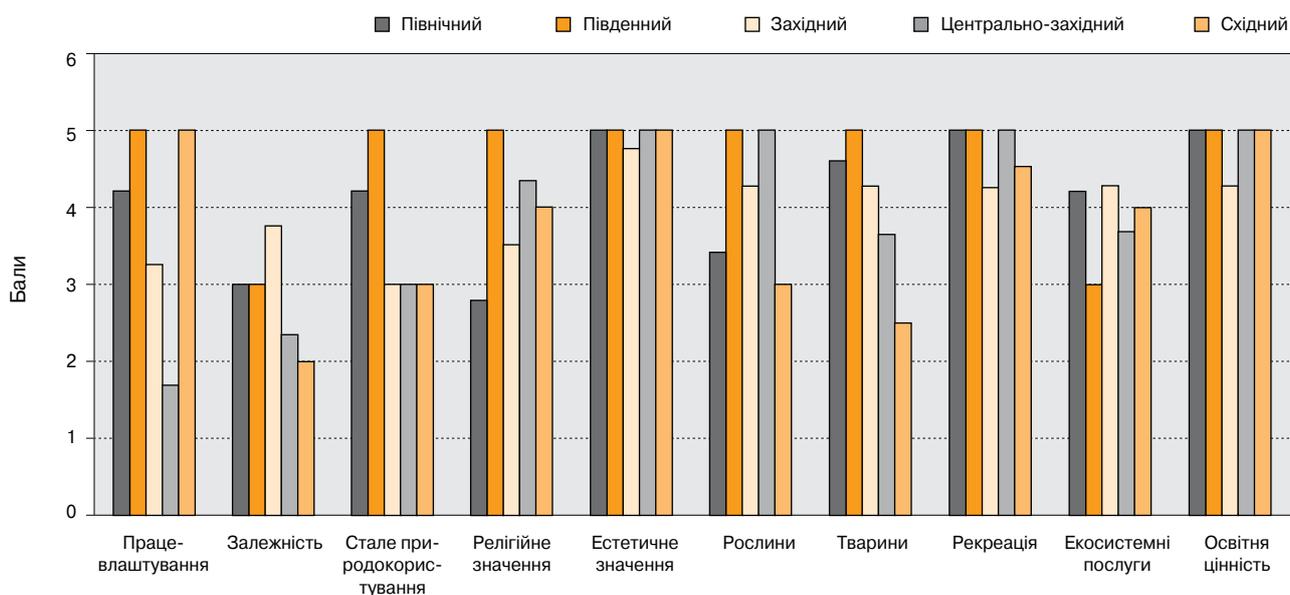

Рис. 22. Соціально-економічна цінність національних природних парків по регіонах

Найбільш цінними у соціально-економічному відношенні є заповідники Південного та Північного регіонів, серед природних національних парків – усі регіони показали досить високі показники (рис. 21, 22).

Посилаючись на коментарі учасників семінару, природоохоронні території не в повній мірі виконують свою соціально-економічну функцію, і саме екотуризм міг

би відіграти важливу роль у соціально-економічному розвитку як місцевих громад, так і самих природоохоронних територій. Деякі з природоохоронних територій вже здійснили перші кроки в цьому напрямку, а саме розробили та намагаються впроваджувати екотуристичні програми, залучають міжнародні гранти для їхньої реалізації, розвивають інфраструктуру тощо.

ВРАЗЛИВІСТЬ

Важливим результатом проведеного семінару є введення поняття вразливості природоохоронної території та її аналіз за кількома показниками.

Показники, за якими оцінювали вразливість природоохоронних територій пред-

ставлені на рисунках 24, 26. Серед них варто виділити високу ринкову ціну ресурсів, зокрема високоцінну деревину, багаті мінеральні ресурси та великі можливості для використання території, а також попит на ці ресурси. Крім цього, вразливість

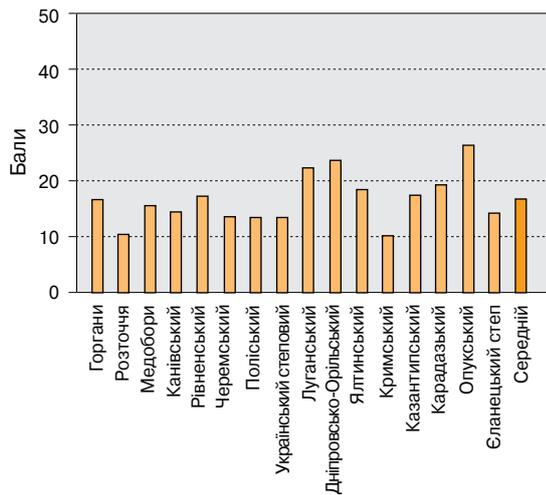

Рис. 23. Вразливість заповідників

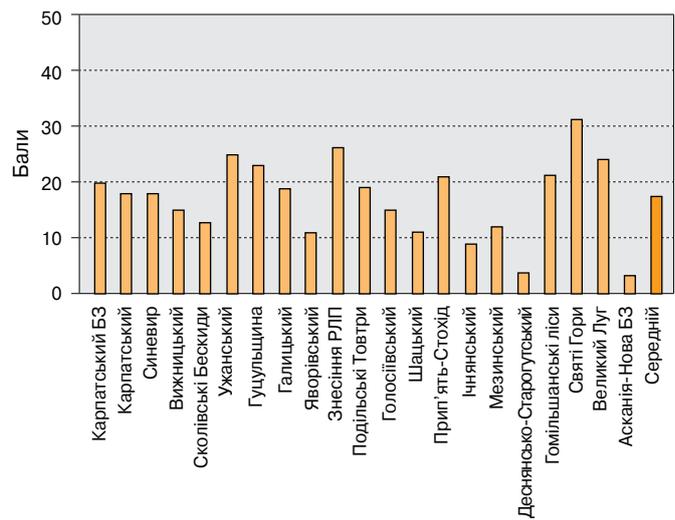

Рис. 25. Вразливість природних національних парків

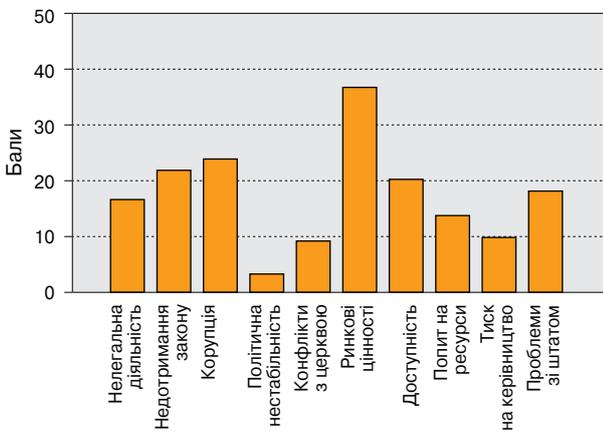

Рис. 24. Середня вразливість заповідників по категоріям

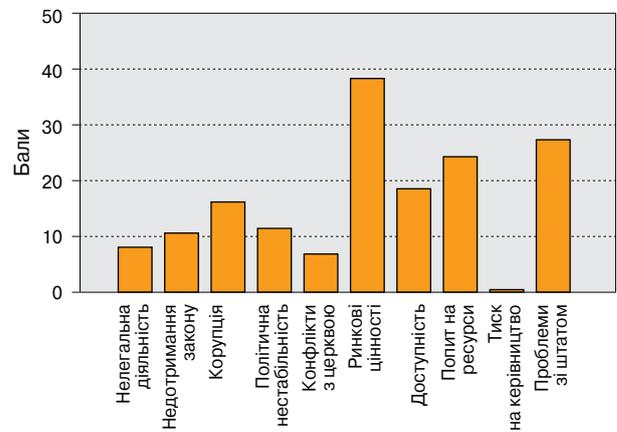

Рис. 26. Середня вразливість національних природних парків по категоріям

природоохоронних територій здебільшого обумовлена їхньою легкою доступністю для нелегальної діяльності, тобто значною близькістю до доріг і водних шляхів. Згідно отриманих даних, усі природоохоронні території потерпають від браку висококваліфікованих працівників, що зумовлено низьким рівнем заробітної плати та умовами праці.

ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ

Загальна ефективність управління

В першому блоці запитань аналізувалася відповідність планування завданням природоохоронного об'єкту. Досліджувалось як завдання природоохоронної установи сприяють захисту і підтримці біологічного різноманіття, чи відповідають щорічні плани установи її основним завданням, чи працівники і адміністратори установи розуміють її мету і завдання, чи місцеві громади підтримують загальні завдання природоохоронної установи. Важливою також була оцінка захищеності законом природоохоронного об'єкту та ефективне планування території, зокрема чи розташування природоохоронної установи відповідає меті її створення.

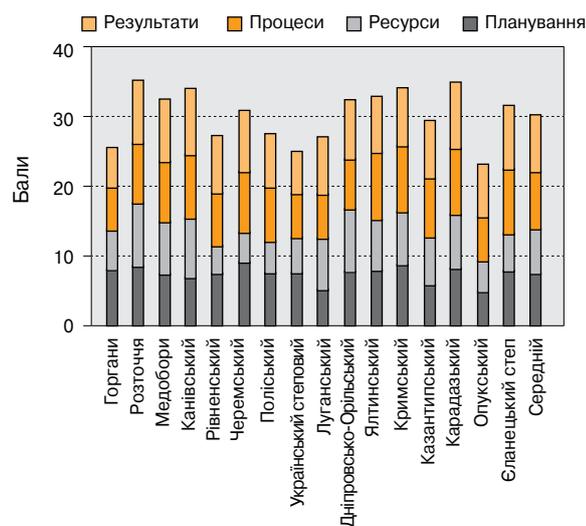

Рис. 27. Загальна оцінка ефективності управління заповідниками

Національні природні парки у порівнянні із заповідниками є більш вразливі, проте ця різниця є мінімальною. Найбільш вразливими заповідниками в Україні є Опукський, Дніпровсько-Орільський та Луганський. Найбільш вразливими національними природними парками є «Святі гори», Ужанський, «Гуцульщина» та «Великий Луг» (рис. 23, 25).

Результати аналізу ефективності управління природоохоронними територіями показали, що осереднена оцінка ефективності управління є вищою для заповідників у порівнянні із національними природними парками. Найвищу оцінку ефективності серед заповідників показали Карадазький, Розточчя, Канівський та Кримський, а серед національних природних парків – БЗ «Асканія Нова», Яворівський, Деснянсько-Старогутський та «Подільські Товтри» (рис. 27, 28).

Загальна оцінка планування управління для заповідників за майже усіма критеріями є вищою у порівнянні із такою ж оцінкою для національних природних парків (рис. 29, 30).

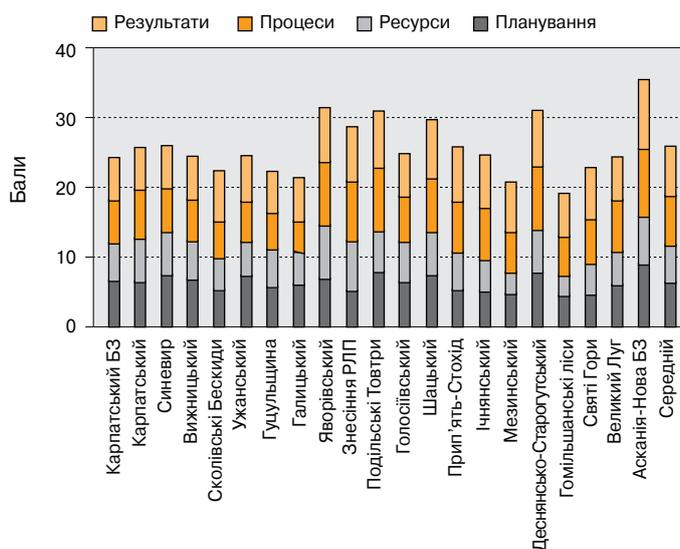

Рис. 28. Загальна оцінка ефективності управління національними природними парками

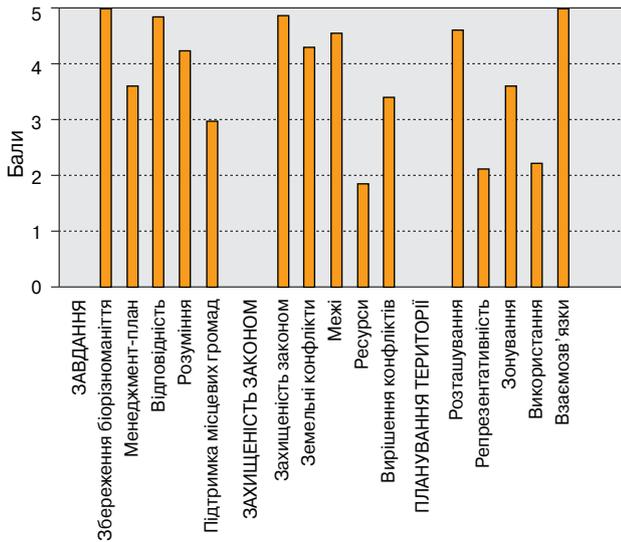

Рис. 29. Загальна оцінка планування управління заповідниками

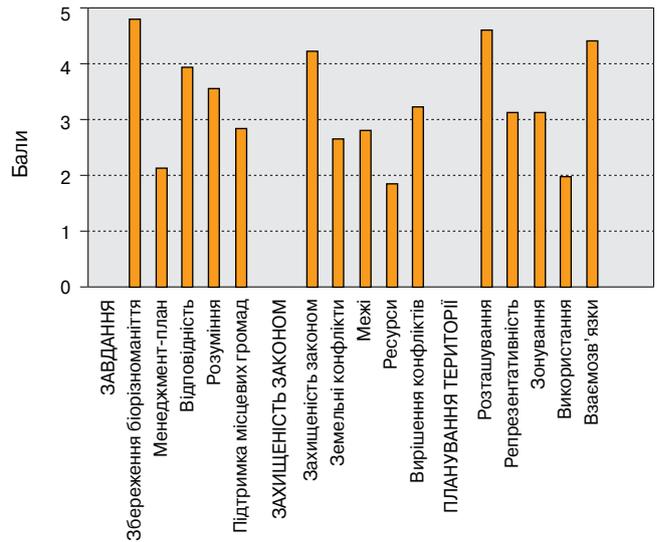

Рис. 30. Загальна оцінка планування управління національними природними парками

Ресурси природоохоронних територій

Наступними досліджувались управлінські та фінансові ресурси природоохоронних об'єктів, зокрема оцінювався персонал та структура природоохоронної установи, умови праці та контроль за виконанням службових обов'язків, обмін інформацією та матеріально-технічне забезпечення для проведення наукових досліджень тощо (рис. 31, 32). Також важливо було оцінити рівень інфраструктури, в першу чергу для обслуговування природоохоронної установи та рекреаційних цілей.

Останній блок запитань стосувався оцінки фінансового стану природоохоронної установи, зокрема чи достатніми є обсяги фінансування і чи фінансова діяльність установи забезпечує виконання завдань покладених на неї.

Аналіз зведених ресурсів природоохоронних територій за блоками персонал, спілкування, інфраструктура й фінанси показав, що зведені ресурси заповідників є вищими за більшістю показників у порівнянні із відповідними ресурсами природних національних парків (рис. 31, 32).

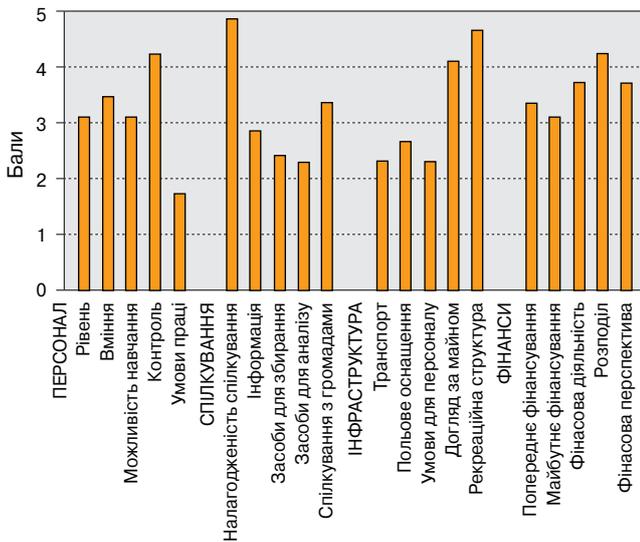

Рис. 31. Зведені ресурси заповідників

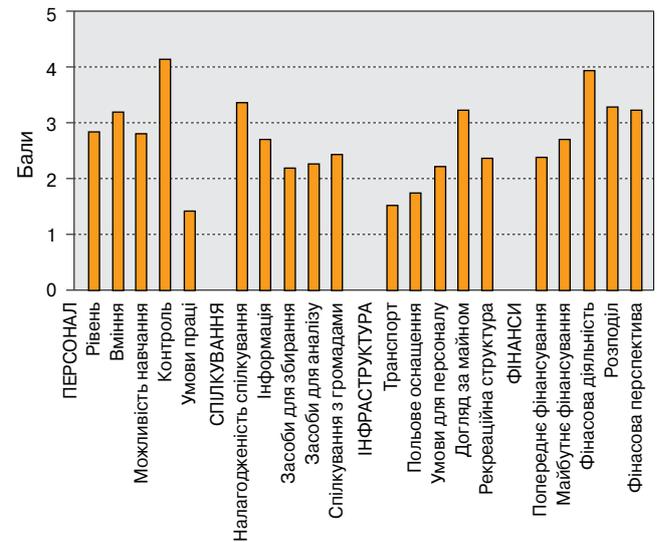

Рис. 32. Зведені ресурси національних природних парків

Процеси управління природоохоронними територіями

Один із важливих блоків, який розкриває усі аспекти процесу управління природоохоронними територіями, починаючи від наявності чинного менеджмент плану, зрозумілої та відкритої процедури прийняття рішень, залучення місцевих громад до участі у процесі прийняття рішень, і завершуючи впровадженням науково-дослідних робіт та моніторингу, в першу чергу контролю

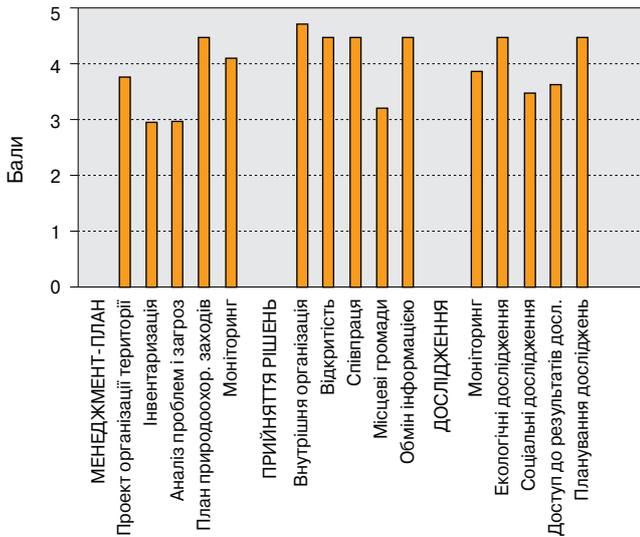

Рис. 33. Зведені процеси управління природними заповідниками

за легальним і нелегальним використанням природних ресурсів та порушенням режиму природоохоронного об'єкту (рис. 33, 34).

Аналіз зведених процесів управління природоохоронними територіями за блоками менеджмент-план, прийняття рішення та дослідження показує незначну перевагу у кількості балів (для більшості показників) заповідників (рис. 33, 34).

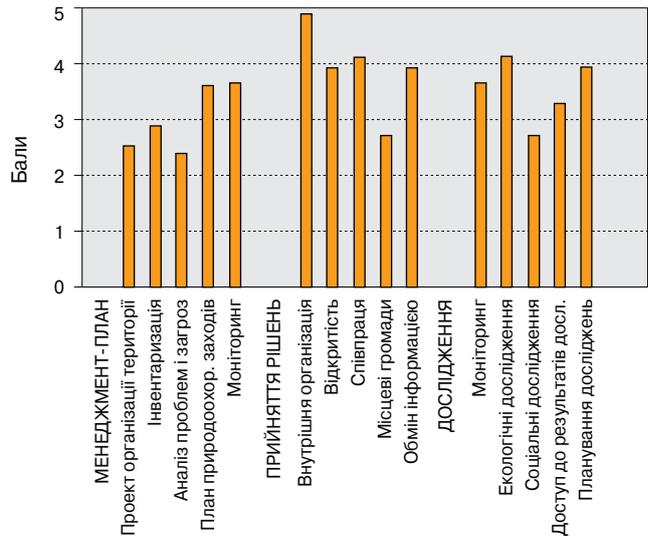

Рис. 34. Зведені процеси управління національними природними парками

РЕЗУЛЬТАТИ УПРАВЛІННЯ ПРИРОДООХОРОННИМИ ТЕРИТОРІЯМИ

Також проводилась оцінка досягнення конкретних результатів та їхня відповідність встановленим

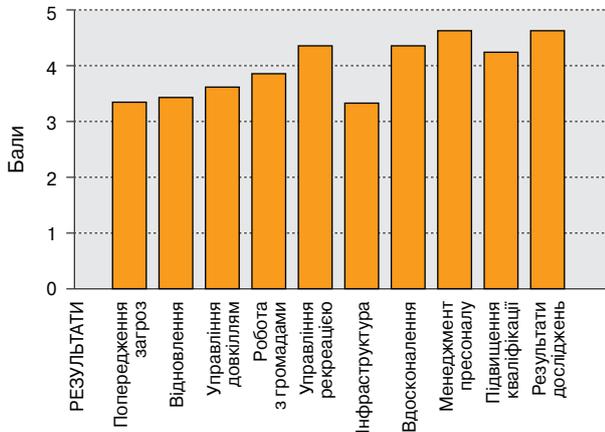

Рис. 35. Загальні результати управління природними заповідниками

завданням, щорічним планам, а також спрямованість на подолання негативних чинників впливу й загроз.

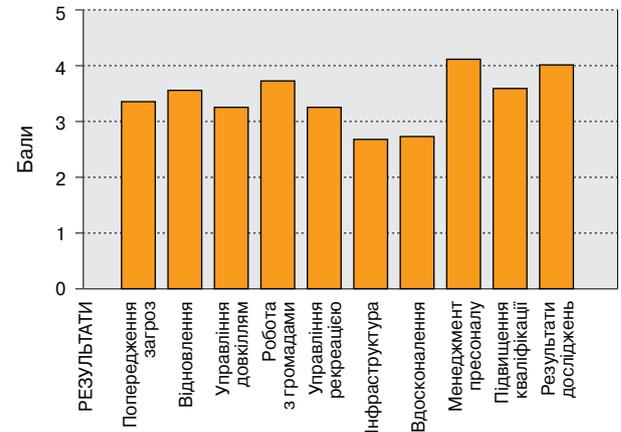

Рис. 36. Загальні результати управління національними природними парками

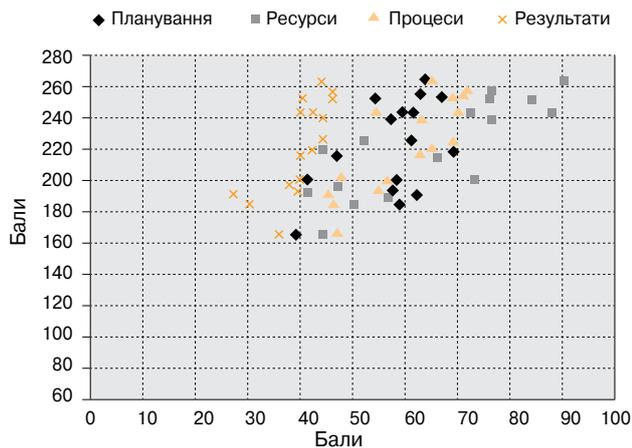

Рис. 37. Кореляційна схема ефективності управління природними заповідниками

Аналіз загальних результатів управління природоохоронними територіями за рядом узагальнюючих критеріїв таких як попередження загроз, робота з громадами, менеджмент персоналу та інші вказує на вищі показники результатів управління для заповідників у порівнянні із національними природними парками (рис. 35-38).

Отже, за результатами оцінки, і в групі заповідників і в групі національних при-

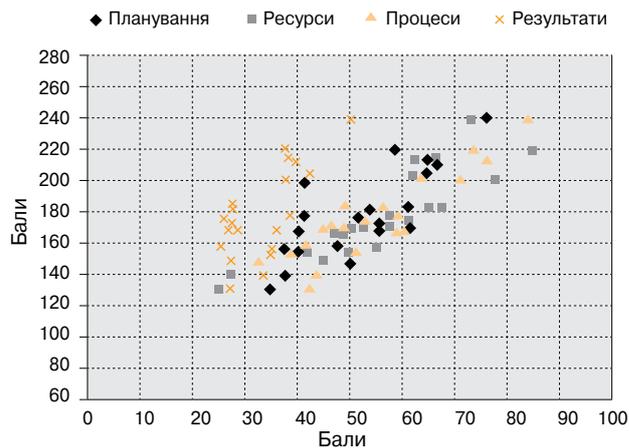

Рис. 38. Кореляційна схема ефективності управління природними парками

родних парків ефективність управління, на думку керівництва природоохоронних об'єктів є доволі високою. Порівнюючи ці дані із даними експрес-оцінки RAPPAM, проведених у інших країнах, можна відзначити що в Україні показники ефективності управління суттєво не відрізняються від показників інших країн Європи та світу (Hockings et al., 2000; Ervin, 2003; Dudley, 2008).

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Виходячи з наведених рекомендацій груп та обговорення проблемних моментів діяльності об'єктів ПЗФ, які велися під час роботи в малих групах та на пленарних засіданнях (Додатки 1,2), можемо виділити такі основні «больові» точки системи, які сповільнюють розвиток заповідної справи в Україні:

- несприятливе політичне середовище для розвитку ПЗФ;
- критично недостатнє державне фінансове забезпечення установ ПЗФ, а також неспроможність сформувати сталі механізми позабюджетного фінансування за наявності потенційних можливостей;
- недостатнє технічне забезпечення установ і рівень кваліфікації їхніх працівників з огляду на низький соціальний статус і незадовільні умови праці;
- неспроможність більшості установ ПЗФ налагодити взаємовигідні стосунки з територіальними громадами, органами влади та самоврядування на місцях;
- неузгодженість природоохоронного, земельного, водного та лісового законодавств. Значний рівень коруппо-

ваності органів влади та їхніх установ, що ускладнює отримання актів користування та володіння земельними ділянками установами ПЗФ та створює чимало правових проблем з використанням ресурсів об'єкту ПЗФ;

- незавершеність для більшості об'єктів ПЗФ винесення (позначення) меж на місцевості;
- відсутність єдиного центрального органу виконавчої влади, у підпорядкуванні якого знаходились би всі природоохоронні об'єкти України.

Порівнюючи показники негативних факторів і загроз, яких зазнають території об'єктів ПЗФ, ураховуючи їх управлінські й ресурсні можливості на фоні існуючих законодавчих та політичних умов, узагальнюючи результати семінару та пропозиції робочих груп, нами були сформульовані рекомендації щодо оптимізації стану й покращення ефективності управління територіями природно-заповідного фонду України за такими напрямками:

- законодавча база;
- функціонування об'єктів ПЗФ;
- планування й формування системи ПЗФ на загальнонаціональному рівні.

З МЕТОЮ ПОКРАЩЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ СИСТЕМИ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ

Зміцнення соціального і виробничого статусу працівників та покращення матеріально-технічної бази:

- розробити й затвердити нормативно-правовий документ стосовно підвищення матеріально-технічного забезпечення працівників ПЗФ;
- надати статус державних службовців працівникам установ ПЗФ; підняти рівень заробітної плати в межах тарифної сітки;
- надати працівникам служби охорони статус працівників органів МВС; забезпечити отримання дозволу на носіння власної мисливської зброї для цілей охорони об'єкту ПЗФ;
- проводити фінансування об'єктів ПЗФ за принципом рівності усіх статей бюджету;

Вирішення питань землекористування та рекреації:

- вдосконалити нормативно-правову базу з питання збалансованого управління земельними ресурсами територій та акваторій ПЗФ, зокрема підготувати, видати та поширити чіткі інструкції стосовно процедур:
  - отримання акту на володіння земельною ділянкою;
  - отримання акту на володіння акваторією;
  - погодження режиму лісокористування на територіях об'єктів ПЗФ, які надаються без вилучення;
  - розробки за участі зацікавлених сторін режиму й порядку використання ресурсів у межах земель з вилученням та без вилучення;
  - виготовлення і затвердження документації для отримання Державного акту на право постійного користування землею в межах територій ПЗФ.
- удосконалити методично-правове забезпечення щодо здійснення установами ПЗФ рекреаційної діяльності;
- конкретизувати законодавче положення про буферну зону територій ПЗФ з метою збереження природних цінностей природоохоронних територій;
- удосконалити процедури включення до заповідних територій ділянок без вилучення земель від користувачів та власників;
- гармонізувати законодавство, яке стосується ПЗФ (ініціювати зміни для узгодження земельного, водного, природоохоронного, лісового, податкового та іншого законодавства з метою захисту об'єктів ПЗФ і створення можливостей їх розвитку).

Підвищення ефективності управління:

- створити єдиний центральний орган виконавчої влади Міністерства екології та природних ресурсів України, в підпорядкуванні якого знаходились би всі природоохоронні об'єкти України; розпочати процес передавання об'єктів ПЗФ цьому органу, які є підвідомчими іншим організаціям (включаючи регіональні ландшафтні парки);
- створити додаткові законодавчі механізми щодо забезпечення правових і наукових підходів до використання ресурсів об'єктів ПЗФ в умовах високого рівня корумпованості органів влади;
- внести зміни та доповнення до «Положення про Червону книгу України» (1992) з метою впровадження регіонального підходу до збереження популяцій видів;
- забезпечити визначення на законодавчому рівні поняття “екосистемні послуги” та відмежування його від широко розповсюдженого в сучасних бізнесових сферах поняття “екологічні послуги”;
- розробити механізми оплати суспільством екологічних послуг, які надаються установами ПЗФ, а також механізми оплати екосистемних послуг, що надаються за рахунок природних комплексів (екосистем) територій ПЗФ;
- запровадити обов'язкове екологічне навчання для урядових працівників усіх рівнів.

З МЕТОЮ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ

Запровадити програму кадрового забезпечення установ ПЗФ:

- розробити уніфіковані кваліфікаційні критерії та нормативи згідно напрямків діяльності працівників установ ПЗФ, а також систему конкурсного відбору фахівців відповідно до профілю їх роботи;
- запровадити систему регулярного централізованого навчання для підвищення кваліфікації працівників установ ПЗФ (наприклад – щорічні курси підвищення кваліфікації) з урахуванням необхідності формування міждисциплінарних знань;
- організувати обмін досвідом між об'єктами ПЗФ з питань розбудови співпраці шляхом організації ознайомчих поїздок;
- запровадити заходи щодо підвищення рівня поінформованості працівників установ ПЗФ про діяльність системи (роботу інших установ, стан нормативно-правової бази, наявний досвід з організації ефективної роботи ПЗФ тощо);
- створити державну систему підвищення кваліфікації працівників установ ПЗФ на базі Інституту підвищення кваліфікації Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченко.

Забезпечити зміцнення соціального статусу (захищеності) працівників установ ПЗФ:

- підвищити соціальний статус працівників ПЗФ через систему стимулювання праці, соціальний захист та підвищення рівня повноважень працівників установ ПЗФ, особливо служб державної охорони об'єктів ПЗФ (зокрема через надання працівникам об'єктів ПЗФ статусу державних службовців);
- створити інфраструктуру тимчасового житла для молодих фахівців.

Сприяти налагодженню співпраці з владою, громадою і бізнесом:

- запровадити заходи щодо підвищення участі громади у функціонуванні об'єктів ПЗФ, започаткувати обмін досвідом щодо цього між установами ПЗФ; видати посібник з аналізом наявного практичного позитивного й негативного досвіду роботи об'єктів ПЗФ з місцевими громадами;
- опрацювати методи налагодження співпраці з органами місцевого самоврядування з метою гармонізації їх діяльності згідно з вимогами природоохоронного законодавства;
- розробити шляхи впровадження та заохочення волонтерства для сприяння діяльності установ ПЗФ;
- покращити співпрацю з неурядовими організаціями та засобами масової інформації як інструмент промоційної діяльності, популяризації й громадського захисту територій ПЗФ;
- удосконалити методично-правове забезпечення, щодо заохочення суб'єктів підприємницької діяльності до співпраці з адміністраціями об'єктів ПЗФ у наданні рекреаційно-туристичних послуг на територіях ПЗФ.

Сприяти забезпеченню й розвитку наукової діяльності:

- запровадити цілісну систему комплексного моніторингу лісових екосистем на об'єктах ПЗФ;
- забезпечити видання щорічних томів Літопису природи об'єктів ПЗФ як окремих публікацій та більш ширший доступ громадськості до Літописів усіх об'єктів ПЗФ;

- створення регіональних списків раритетних видів усіх рівнів охорони (Міжнародний червоний список, Додатки Бернської конвенції, CITES, Червона книга України, регіональні списки видів, що охороняються на обласному рівні);
- покращити співпрацю з вищими навчальними закладами й науково-

дослідними інститутами України для написання магістерських і кандидатських робіт з використанням матеріалів, зібраних на об'єктах ПЗФ;

- започаткувати та видавати двічі на рік методично-інформаційний бюлетень об'єктів ПЗФ зі статусом наукового видання (друкований та електронний для мережі Інтернет варіанти).

Забезпечити вдосконалення інформаційно-освітнього функціонування об'єктів ПЗФ:

- запровадити курс «Заповідна справа» у навчальні плани вищих навчальних закладів України в рамках усіх природничих спеціальностей;
- забезпечити використання інтерактивних методів навчання в екоосвітній роботі;
- створити Інтернет сторінку Державної служби заповідної справи та форуму (з громадським блогером) для обміну інформацією між об'єктами ПЗФ, державними службами та громадськістю; організувати публікацію методично-наукових матеріалів на Інтернет-сторінці;
- ініціювати регулярні зустрічі представників об'єктів ПЗФ для обміну ін-

формацією з урахуванням міжнародного досвіду;

- створити консультативну службу при Державній службі заповідної справи для надання оперативної методичної допомоги установам ПЗФ з усіх питань їх функціонування (особливо під час вирішення конфліктних ситуацій) з урахуванням необхідності вдосконалення професійного рівня працівників і формування міждисциплінарних знань; організувати регулярні відрядження працівників установ ПЗФ до інших установ ПЗФ, які мають необхідний практичний досвід роботи з вирішення конкретних проблем.

Реалізувати заходи щодо вирішення питань землекористування:

- у терміновому порядку завершити заходи щодо винесення і фіксації на місцевості меж територій об'єктів ПЗФ (межові інформаційні та геодезичні знаки); це необхідно для забезпечення можливості оскарження правопору-

шень у судовому порядку (без позначених меж ця процедура є неможлива);

- забезпечити особливий контроль за дотриманням цільового призначення земельних ділянок у межах територій ПЗФ.

Упорядкувати систему фінансування та матеріально-технічного забезпечення об'єктів ПЗФ:

- врегулювати процедури створення і використання екологічних фондів для установ ПЗФ;
- розробити механізмів оплати суспільством екологічних послуг, які надаються установами ПЗФ, а також екосистемних послуг, що суспільство отримує за рахунок природних комп-

лексів (екосистем) територій ПЗФ;

- визначити в законодавчому порядку права установ ПЗФ на отримання частини коштів, які надходять до державного бюджету за порушення природоохоронного законодавства на територіях ПЗФ та заподіяння їм збитків;

- збільшити обсяги фінансування розвитку установ ПЗФ (резервування площ для розширення територій, оновлення обладнання, надання послуг відвідувачам, науково-освітня та інформаційно-популяризаційна діяльність);
- забезпечити організаційні засади ведення документації, охорони та фіксації меж у натурі;
- забезпечити покращення матеріально-технічної бази установ ПЗФ;
- забезпечити відкриття у місцевих бюджетах передбаченого у бюджетній класифікації України розділу „Охорона навколишнього природного середовища” (коди функціональної класифікації КФК 0500, 0520, 0540 за новою класифікацією та коди КФК 200000, 200600, 200700 за перехідною класифікацією);
- сприяти навчанню персоналу установ ПЗФ через пошук і здобування місцевих і міжнародних грантів.

Забезпечити опрацювання концепції функціонування установ і територій ПЗФ:

- здійснити інвентаризацію і створення кадастру всього видового різноманіття України з наступним забезпеченням моніторингу;
- забезпечити обов’язковість проведення екологічної експертизи діяльності, яка планується і погоджується в межах територій ПЗФ (зокрема щодо змін у землекористуванні – цільове призначення, межі тощо);
- забезпечити централізоване розроблення системи управління відходами на територіях ПЗФ.

Сприяти удосконаленню адміністративно-управлінських підходів стосовно установ ПЗФ:

- продовжувати роботу щодо розширення мережі ПЗФ, звертаючи увагу на цілісність і репрезентативність об’єктів;
- розробити положення щодо охорони лісів на територіях ПЗФ, а також фауни, флори та екосистем загалом; розробити правила ведення лісового господарства на територіях ПЗФ;
- запровадити більш прозору систему підбору кандидатів на посаду директора установ ПЗФ і процедури його затвердження з метою подолання тенденцій до авторитаризму, підвищення професійних знань заповідної справи та забезпечення прогресивних технологій управління;
- покращити співпрацю з органами самоврядування, які блокують зараз рішення про розширення або створення нових об’єктів ПЗФ;
- започаткувати співпрацю з екологічними та правовими неурядовими громадськими організаціями, засобами масової інформації з питань обговорення ситуацій вимагання органами влади та самоврядування хабарів з установ ПЗФ;
- оприлюднювати через національні та регіональні ЗМІ випадки хабарництва та свавілля органів влади, самоврядування, окремих посадовців з питань використання ресурсів об’єктів ПЗФ, у тому числі незаконне полювання, самозахват землі тощо.

З МЕТОЮ ПОКРАЩЕННЯ ПЛАНУВАННЯ СИСТЕМИ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИХ ТЕРИТОРІЙ НА ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Сприяти забезпеченню функціонування об'єктів ПЗФ України згідно з міжнародними стандартами :

- покращити методологію підготовки проектів організації територій об'єктів ПЗФ (менеджмент-планів), забезпечити введення стандартизованих європейських принципів охорони та використання природних ресурсів;
- узгодити принципи формування національної екомережі з принципами формування Всеєвропейської екологічної мережі, а також принципами формування європейських мереж NATURA-2000 та EMERALD;
- сприяти підвищенню відсотку територій ПЗФ, особливо у східних і південних регіонах України (у найближчі роки);
- провести стратегічне планування заходів з метою можливості збільшення площі об'єктів ПЗФ України до середньоєвропейського рівня;
- сприяти й підтримувати розвиток наукової бази впровадження в Україні концепції «оселищного» (habitats), біотопного підходу у збереженні біорізноманіття та територій ПЗФ.

Сприяти підтриманню умов для забезпечення збереження біорізноманіття у загальнонаціональному масштабі:

- розробити методичні підходи щодо охорони структурних елементів екомережі на рівні законодавчого вирішення питань землекористування й визначення правового статусу допоміжних елементів екомережі (екокоридорів, буферних і відновних територій);
- здійснити заходи щодо визначення цінних з природоохоронної точки зору територій з метою їх резервування (для можливого заповідання) як структурних елементів екомережі;
- запровадити систему наукового моніторингу й моделювання глобальних (зокрема кліматичних) змін з метою вивчення їх впливу на біорізноманіття та територіях ПЗФ як потенційних об'єктах фонового моніторингу впливу глобальних процесів на стан природного середовища країни.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ СЕМІНАРУ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПРЕС-ОЦІНКИ (RAPRAM) ТА ПЕРЕЛІК УЧАСНИКІВ

Програма засідань

Місце проведення: готель «Перлина Львова», Львів-Брюховичі, Україна

Дата проведення: 13-15 травня 2008р.

12-го травня, понеділок

Приїзд учасників

13-го травня, вівторок

13.00-13.15 Привітання від представників Міністерства екології та природних ресурсів України та WWF (Світового фонду охорони природи)

13.15 - 13.35 Представлення цілей семінару та інформація для учасників (коментарі до програми, правила і процедура)

13.35-14.00 Презентація методики RAPRAM

14.00-14.30 Вступна частина до процесу оцінювання (пояснення кроків процесу, поділу учасників на групи, представлення команди супроводу семінару)

14.30-15.00 **1-й крок** процесу оцінювання – погодження переліку негативних факторів і загроз

15.30-15.45 Представлення фінальної версії переліку негативних факторів і загроз, поділ учасників на групи

15.45-17.45 **2-й крок** процесу оцінювання - оцінка негативних факторів і загроз для кожної території ПЗФ України підчас роботи в групах

17.45-18.00 Внесення у комп'ютер даних про негативні фактори і загрози

18.00-19.30 **3-й крок** процесу оцінювання – заповнення анкети оцінки (блок питань 6-8)

14-го травня, середа

08.30-09.30 Стислий огляд та обговорення результатів, досягнутих напередодні

09.30-12.00 Продовження заповнення анкети оцінки (блок питань 9-16)

12.00-13.00 Продовження заповнення анкети оцінки (блок питань 3-5, частина 1-а)

14.00-16.00 Продовження заповнення анкети оцінки (блок питань 3-5, частина 2-а)

16.30-18.00 Продовження заповнення анкети оцінки (блок питань 17-19)

18.00-19.00 **4-й крок** процесу оцінювання – представлення та обговорення результатів роботи

19.00-20.00 **5-й крок** процесу оцінювання – визначення учасниками семінару рекомендацій щодо подальших дій

15-го травня, четвер

Представлення та обговорення результатів, досягнутих попереднього дня

Організатори, ведучі засідань та допоміжний персонал

Установа	Прізвище та контактні дані
Організатори	
WWF Дунайсько-Карпатська програма, Відень/Брашув	Еріка Станчу +40722278452 erikas@campanulac.ro
WWF International, Швейцарія	Олександр Белокуров
Міністерство екології та природних ресурсів України	Ігор Іваненко +380503872050 ecoland@menr.gov.ua
WWF Дунайсько-Карпатська програма, Україна Державний природознавчий музей, НАН України, Львів	Богдан Проць +380673533813 bohdan.prots@gmail.com
WWF Дунайсько-Карпатська програма, Україна Львівський національний університет імені Івана Франка	Тарас Ямелинець +380964725210 taras.yamelynets@gmail.com
Ведучі засідань	
Інститут розвитку територіальних громад	Олександр Микитюк +380677547853 alex@icdu.kiev.ua
WWF Дунайсько-Карпатська програма, Україна Ужанський національний природний парк	Валентин Волошин +380503720327 valik.voloshyn@gmail.com
WWF Дунайсько-Карпатська програма, Україна Український науково-дослідний інститут лісового господарства та агролісомеліорації ім. Г.М. Висоцького	Роман Волосянчук +380965343054 volosyanchuk@yahoo.com
НУО «Екосфера»	Оксана Станкевич +380675089655 ostankiewicz@yahoo.de
Міністерство екології та природних ресурсів України	Сергій Матвеєв +380984266121 s_matvyeyev@menr.gov.ua
Міністерство екології та природних ресурсів України	Анастасія Драпалюк drapaluknastia@yahoo.com
Адміністрування, переклад та логістична підтримка	
Регіональний ландшафтний парк «Знесіння»	Олександр Завадович
Державний природознавчий музей, НАН України, Львів	Оксана Омельчук +380977541273 omelchukoksana@gmail.com
Львівський національний університет імені Івана Франка	Тимур Бедернічек
Львівський національний університет імені Івана Франка	Наталя Гуска
WWF Дунайсько-Карпатська програма, Україна Карпатський біосферний заповідник	Вікторія Губко +380672595996 victoria_gubko@gala.net

**Список представників природоохоронних територій,
які взяли участь у семінарі для проведення експрес-оцінки**

N п\п	Назва установи	Учасники	Моб. телефон Електронна пошта
Біосферні заповідники, категорія IUCN – II			
1.	“Асканія-Нова”	Ясинецька Наталія Іванівна, Заступник директора з наукової роботи	+380675513793 askania_zap@mail.ru
2.		Моргун Євгенія Миколаївна Вчений секретар, кандидат біологічних наук	+380979192062 askania_zap@mail.ru
3.	Карпатський	Покиньючерда Василь Федорович Заступник директора з науково-дослідної та еколого-освітньої роботи	+380673100158 cbr@rakhiv.net.ua
4.		Регуш Василь Васильович	cbr@rakhiv.net.ua
Природні заповідники, категорія IUCN – Ia			
5.	Кримський	Старух Богдан Карлович Заступник директора	+380676505682 Sbk.kpz@bk.ru
6.	Канівський	Петриченко Олег Дмитрович Заступник директора з охорони – головний лісничий	+380667146114 +380980511139 druid_kpz@rambler.ru
7.		Шевчик Василь Леонович	druid_kpz@rambler.ru
8.	Український степовий	Яровий Сергій Сергійович Заступник директора по науковій роботі	+380674394793 zapovednik@novoazov1k.net
9.		Піддубина Микола Григорович Зав. відділення „Михайлівська цілина”	+380663354298 zapovednik@novoazov1k.net
10.	Луганський	Боровік Євген Миколайович Науковий співробітник	+380983236945 borovyk@mail.ru
11.	Поліський	Жила Сергій Миколайович Директор	+38(04148)31283, 34288
12.		Бумар Галина Йосипівна Заступник директора з наукової роботи	+380976538072
13.	Ялтинський гірсько-лісовий	Бондаренко Зоя Заступник директора з наукової роботи	+380509129400 dreada2803@mail.ru
14.	Карадазький	Сидорчук Василь Николаевич Науковий співробітник	karadag@ukrpost.ua
15.		Яриш Віталій Леонидович Заступник директора по заповідному режиму	+380675629432 karadag@ukrpost.ua

16.	“Розточчя”	Данчук Олег Тадейович Директор	+380673411020 zaproz@mail.lviv.ua
17.		Стрямець Галина Володимирівна Заступник директора з наукової роботи	+380971555811 zaproz@mail.lviv.ua
18.	“Медобори”	Капелюх Ярослав Іванович Зав. наукового відділу	+380974006291 medobory@gus.tr.ukrtel.net
19.	Дніпровсько-Орільський	Палієнко Юрій Миколайович Директор	+380505728544 dopz@ua.fm
20.		Акулова Ірина Анатоліївна Головний лісничий	+380982387969 dopz@ua.fm
21.	“Горгани”	Кисляк Василь Михайлович Директор	+380677944084 gorgany@meta.ua
22.		Окунь Мар’яна Мирославівна	+380975532695 gorgany@meta.ua
23.	Казантипський	Литвинюк Наталія Афанасіївна Науковий співробітник	+380505036239 kazapwells@rambler.ru
24.		Філіпова Світлана Олександрівна	+380665122869 kazapwells@rambler.ru
25.	Опукський	Зімнухов Роман Олександрович В.о. зав. науковим сектором	+380956203564
26.	Рівненський	Головко Оксана Вікторівна Молодший науковий співробітник	+380637095997 oksana_golovko@ukr.net rpz@ukrpost.ua
27.		Журавчак Ростислав Орестович Молодший науковий співробітник	+380669209489 rostik@ukr.net
28.	Черемський	Пашук Степан Іванович Директор	+380674162340
29.		Коніщук Василь Васильович Начальник наукового відділу	+380977007534 zap_mv@lt.ukrtel.net
30.	“Еланецький степ”	Халус Олена Володимирівна	+38(05159)498463
31.		Бугай Леся Володимирівна	+380969528801
Національні природні парки, категорія IUCN – II			
32.	Карпатський	Яворський Антон Іванович Директор	+380679470252 cnnp@meta.ua
33.		Киселюк Олександр Іванович Заступник директора з наукової роботи	+380679037598 cnnp@meta.ua
34.		Здреник Ольга Мирославівна	+380978063781 cnnp@meta.ua
35.	Шацький	Юрчук Петро Володимирович Заступник директора з наукової роботи	+380963694335
36.		Матейчик Василь Іванович Науковий співробітник	+380966096669 shpark@lt.lutsk.net

37.	“Синевир”	Дербак Іван Степанович Директор	+380673120196 synevyr@mgir.net.ua
38.		Тюх Юрій Юрійович Заступник директора з науково-дослідної роботи	+380989097302 synevyr@mgir.net.ua
39.		Субота Лідія Андріївна Економіст	synevyr@mgir.net.ua
40.	“Вижницький”	Одочук Петро Іванович	+380976825494 vyzhpark@ukrpost.ua
41.		Стратій Віталій Іванович Нач. відділу науки і рекреації	+380973509178 vyzhpark@ukrpost.ua
42.	“Подільські Товтри”	Боев Юрій Митрофанович Заступник директора	+380982524619 ymboev@mail.ru
43.	“Святі Гори”	Дьяков Віктор Анатольович Заступник директора з наукової роботи	+380507014219 svgor@slav.dn.ua
44.	Яворівський	Біляк Михайло Васильович Директор	+380677276830 park@yv.lv.ukrtel.net
45.		Шпільман Роман Богданович Заст.нач. відділу бухобліку та економіки	+380985778614 park@yv.lv.ukrtel.net
46.		Сало Наталія Михайлівна Начальник відділу бухобліку та економіки	+380679265749 park@yv.lv.ukrtel.net
47.	“Сколівські Бескиди”	Приндак Василь Петрович Заступник директора з наукової роботи	+380968282676 pryndak@ukr.net
48.		Крамарець Володимир Олександрович Старший науковий співробітник	+380672527656
49.	Деснянсько- Старогутський	Кубракова Ольга Михайлівна Головний природознавець	+380978245421 slnppds@mail.ru
50.		Степаненко Галина Петрівна Заступник директора з наукової роботи	+380988381781 stepanenkogp@mail.ru
51.	Ужанський	Копач Василь Олексійович Директор	+380509015552 uzhanskij@gmail.com
52.		Іванега Іван Георгійович Начальник наукового відділу	uzhanskij@gmail.com
53.		Пильник Вікторія Михайлівна	+38050504014 uzhanskij@gmail.com
54.	“Гуцульщина”	Броневиц Віталій Ярославович Економіст	gutsulnpp@rambler.ru
55.		Стефурак Юрій Петрович Заступник директора з наукової роботи	+380976307921

56.	“Гомільшанські ліси”	Воронцова Ірина Андріївна Провідний науковий співробітник	+380678031877
57.		Влащенко Антон Сергійович Старший науковий співробітник	+380678031533
58.	Галицький	Хованець Василь Анатолійович Головний лісничий	+380673432111
59.		Бучко Володимир Володимирович Начальник наукового відділу	+380976746404
60.	Ічнянський	Білик Микола Миколайович Заступник директора-головний природознавець	+380964377884
61.		Маломуж Валентина Миколаївна Заступник директора-начальник відділу рекреації та екологічної освіти	+380663873014
62.	“Великий Луг”	Солоп Юрій Володимирович Директор	+380989800237
63.		Бусел Віктор Анатолійович Старший науковий співробітник	+380966138133
64.	Мезинський	Сидоренко Алла Михайлівна Провідний економіст	+380674615305 +380956989133 mezinpark@mail.ru
65.		Подде Олеся Володимирівна Провідний фахівець з рекреації	+38(04656)35737, 35703, mezinpark@mail.ru
66.	Прип'ять-Стохід	Оласюк Юрій Павлович Директор	+380673346621
67.		Сащук Олександр Іванович Заступник директора	+380673616921
68.		Пасевич Зоя Василівна	+380956267562
69.	“Голосіївський”	Колос Сергій Олександрович В.о. директора	+30503472078
70.		Шанусь Ольга Вікторівна Економіст	+380977517640
71.		Прядко Олена Іванівна	+380661198926
Регіональний ландшафтний парк, категорія IUCN – II			
72.	“Знесіння”	Завадович Олександр Миронович Директор	+380973335222
73.		Тюріна Олена Борисівна Менеджер	+380973083161

Інші учасники

74.	Медіа компанія «Electronic news gathering shoot»	Ловчановський Валерій	+380503230994 valeriy.lov@gmail.com
75.		Смірнов Олександр	+380577032299 panvideolife@gmail.com
76.		Івашкевич Дар'я	+380954578028
77.	ДУС	Усик Ганна Михайлівна	+380672446549
78.	Українська акаде- мія аграрних наук	Сучкова Віра Михайлівна	+380677255815
79.	ГО «Печеніги»	Русанова Ангеліна Вікторівна	+380663612680

80.	Київський національний університет ім. Тараса Шевченка	Подобайло Анатолій Віталійович	+380674026409
81.	УкрНДІгірліс	Шпарик Юрій Степанович	+380501880261
82.	Shelterwood Systems	Бігун Юрій	+380671040423
83.	Львівський національний університет ім.І.Франка	Горбань Ігор	+38(032)2721642 zuot.office@gmail.com
84.	Міністерство екології та природних ресурсів України	Драпалюк Алла	parks@menr.gov.ua
85.	Міністерство екології та природних ресурсів України	Федюк Надія Сергіївна	parks@menr.gov.ua
86.	Львівський національний університет ім.І.Франка	Шушняк Володимир	+38(0322)394338
87.	Державне агентство лісових ресурсів України	Розова Ольга Олексіївна	+380679397775
88.	Державне управління охорони навколишнього природного середовища у Львів.обл.	Матолич Богдан Михайлович	+38(0322)387372, 387383 envir@mail.lviv.ua
89.	Державне управління охорони навколишнього природного середовища у Львів.обл.	Шемелинець Інеса Лук'янівна	+380677098830 inesaL@ukr.net
90.	ГЕА «Розточчя»	Стрямець Наталія Сергіївна	+380979603016

РОЗПОДІЛ ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ ЗА РОБОЧИМИ ГРУПАМИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ЕКСПРЕС-ОЦІНКИ

ГРУПА «ЗАХІД»

Карпатський біосферний заповідник	Національний природний парк “Синевир”
Карпатський національний природний парк	Національний природний парк “Сколівські Бескиди”
Національний природний парк “Вижницький”	Галицький національний природний парк
Національний природний парк “Гуцульщина”	Ужанський національний природний парк

ГРУПА «ЦЕНТР-ЗАХІД»

Канівський природний заповідник	Національний природний парк «Голосіївський»
Яворівський національний природний парк	Природний заповідник “Медобори”
Національний природний парк “Подільські Товтри”	Природний заповідник “Розточчя”
	Регіональний ландшафтний парк „Знесіння”

ГРУПА «ПІВНІЧ»

Деснянсько-Старогутський національний природний парк	Поліський природний заповідник
Ічнянський національний природний парк	Рівненський природний заповідник
Мезинський національний природний парк	Черемський природний заповідник
Національний природний парк „Прип’ять-Стохід”	Шацький національний природний парк

ГРУПА «СХІД»

Дніпровсько-Орільський природний заповідник	Національний природний парк “Святі Гори”
Луганський природний заповідник	Національний природний парк “Великий Луг”
Національний природний парк “Гомільшанські ліси”	Український степовий природний заповідник

ГРУПА «ПІВДЕНЬ»

Біосферний заповідник "Асканія-Нова"
Природний заповідник "Єланецький степ"
Казантипський природний заповідник
Карадазький природний заповідник

Кримський природний заповідник
Опукський природний заповідник
Ялтинський гірсько-лісовий природний заповідник

ОПИС МЕТОДИКИ ЕКСПРЕС-ОЦІНКИ (RAPPAМ) СТАНУ ТЕРИТОРІЙ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ПРІОРИТЕТІВ ЩОДО УПРАВЛІННЯ НИМИ

Цей документ є перекладеним, скороченим та адаптованим варіантом WWF методики «Rapid Assessment and Prioritization of Protected Area Management (RAPPAМ) Methodology» (Ervin, 2003), який можна використовувати для експрес-оцінки стану територій природно-заповідного фонду України та визначення пріоритетів щодо керування ними.

П'ЯТЬ КРОКІВ У ВИКОРИСТАННІ МЕТОДИКИ ЕКСПРЕС-ОЦІНКИ

КРОК 1. Визначення обсягу оцінки.

КРОК 2. Оцінка наявної інформації для кожної природоохоронної території.

КРОК 3. Використання Анкети оцінки.

КРОК 4. Аналіз отриманих даних.

КРОК 5. Визначення подальших дій і рекомендації.

Найґрунтовніший і найефективніший підхід до впровадження цієї методики – проведення інтерактивних семінарів чи низки семінарів, на яких працівники природоохоронних територій (здебільшого, це члени керівного

апарату), держслужбовці та інші зацікавлені особи будуть активно оцінювати природоохоронні території, аналізувати результати та визначати наступні кроки й пріоритети щодо управління ними.

КРОК 1. ВИЗНАЧЕННЯ ОБСЯГУ ОЦІНКИ

Обсяг оцінки треба визначити ще до використання методики експрес-оцінки.

Відповіді на наступні запитання вплинуть на характер і процес оцінки, а тому й на її важливість:

- Якими є конкретні завдання проведення оцінки природоохоронних територій?
- Хто і як буде використовувати цю інформацію?
- Хто буде брати участь у процесі оцінки?
- Яким чином буде повідомлено про результати?
- Які є ресурси для проведення оцінювання?
- Хто буде відповідальним за координацію й проведення оцінки?
- Які часові рамки для проведення оцінки?

- Які наступні кроки плануються після завершення оцінювання?

Визначення обсягу оцінки включає вибір природоохоронних територій, для яких вона буде проводитися. У країнах з невеликою кількістю природоохоронних територій (наприклад, Мозамбик, Непал, Алжир) легко охопити усі природоохоронні території. У країнах з великою їх кількістю (наприклад, Китай, Бразилія, США), оцінити всі території неможливо. У цьому випадку можна звужити список, обмеживши вибір до:

- певного регіону, такого як область, район чи екорегіон;
- окремої категорії управління, такої як національна природоохоронна територія, або визначених категорій Міжнародного союзу охорони природи;
- певного завдання управління.

КРОК 2. ОЦІНКА НАЯВНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Другим кроком є оцінка наявних даних для кожної природоохоронної території.

У багатьох країнах уже проводили різноманітні дослідження щодо ефективності управління природоохоронними територіями й пріоритетів щодо їх збереження. Попередня оцінка кількості та якості даних для кожної природоохоронної території допоможе вибрати природоохоронні території, які можна включити в перелік оцінки, а також визначити, нестача яких даних може заповнити Анкета швидкої оцінки. До наявних даних можуть належати:

- аеро- й супутникові фотознімки;
- огляди біорізноманіття;
- оцінка потреб для навчання й розбудови;
- аналіз негативних факторів впливу;
- наукові дослідження;
- антропологічні та соціологічні дослідження;
- внутрішні програми й звіти про експлуатацію чи використання;
- звіти від незалежних організацій;
- юридичні й політичні огляди.

КРОК 3. ВИКОРИСТАННЯ АНКЕТИ ОЦІНКИ

Третім кроком є використання Анкети експрес-оцінки.

Найефективніший спосіб використання Анкети – це проведення практичного семінару, в якому братимуть участь працівники природоохоронних територій, адміністратори й зацікавлені особи. Учасники обговорять запитання та їх тлумачення, узгодять відповіді, проведуть аналізи, визначать пріоритети й рекомендують можливі подальші кроки. WWF радить використовувати практичні семінари для збирання даних, оскільки такий підхід гарантуватиме точніші й ґрунтовніші дані, дасть змогу більшій кількості зацікавлених осіб взяти

Група експертів або учасників семінару може включити наявні дані безпосередньо в Анкету; також ці дані можна використовувати для підтвердження висновків оцінки. Наприклад, аерофотознімки допоможуть визначити негативні впливи на природоохоронній території; опитування громади допоможе відповісти на запитання стосовно статусу й соціально-економічної важливості природоохоронної території; а біологічні дослідження дадуть змогу з'ясувати, якою буде модель природоохоронної території. Дані, які використовуються для підтвердження висновків оцінки, можуть підтвердити результати, якщо рівень відповідності буде високим або визначити території для подальшого дослідження, якщо така відповідність буде низькою. Незалежно від того, чи наявні дані використовують безпосередньо чи опосередковано, обов'язково треба розглянути надійність джерела інформації, його сучасність і точність, а також те, чи працівники, адміністратори й групи зацікавлених осіб погоджуються з цими даними.

участь і більше сподобається працівникам природоохоронних територій. Практичні майстер-класи дадуть можливість учасникам домовитися про єдине тлумачення кожного питання, і в такий спосіб виробити узгоджений і стандартизований підхід до Анкети експрес-оцінки у масштабі усієї системи.

Проте, у деяких випадках, формат семінару не зможе забезпечити збирання точної інформації. Залежно від місцевої культури й обставин оцінки, ефективнішими можуть виявитися кілька індивідуальних інтерв'ю чи невеликий семінар. Учасники семінару можуть змінити Анкету, зважаючи

на обставини оцінки (наприклад, унікальні культурні чи біологічні умови), як-от:

- виробити певні індикатори й систему оцінки для кожного питання;
- додати нові запитання;
- змінити формулювання і/або тлумачення питань;

ДОВІРА

Для того, щоб працівники природоохоронних територій взяли активну участь в оцінці, вони мають довіряти як людям, які цим займаються, так і самому проце-

- відкинути деякі запитання.

Мабуть, єдиним найважливішим моментом, який треба брати до уваги під час заповнення Анкети, є точність і правдивість відповідей. Є декілька моментів, стикаючись з якими, користувачі цієї методики мають усвідомити задля забезпечення достовірних даних.

сові оцінки. Тому важливо, щоб методику впроваджувала людина, яка викликає довіру, а послідовність, завдання й результати процесу оцінки були прозорими.

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЇ

Працівники природоохоронних територій поцікавляться, як буде використовуватися інформація. Чи території, де погано охороняється природа, отримають краще фінансування, допомогу чи подальшу підтримку? Або навпаки, в майбутньому ці території втратять пріоритетність? Території з ефективною охороною будуть винагороджені, чи матимуть мен-

ше фінансування й підтримку? Можливо природоохоронні території з ефективнішим керуванням будуть напрямлені на туризм і розвиток? Що буде з територіями, які мають меншу біологічну чи соціальну вагу? Хто прийматиме відповідні рішення й коли їх будуть впроваджувати в життя? Відповіді на ці запитання мають бути зрозумілими від самого початку.

ВІРОГІДНІСТЬ ДАНИХ

Чим більше незалежних перевірок пройдуть ці дані, тим вірогідними вони виявляться.

Вірогідність даних можна визначити так:

- участю незалежних неурядових організацій та їхніх партнерів;

- використанням простих перевірок, таких як аеро- й сателітне знімання;
- виробленням методики, відповідно до якої на семінарах працівники природоохоронних територій звітуються одне перед одним;
- взаємною перевіркою результатів оцінки.

УЗГОДЖЕНЕ ТЛУМАЧЕННЯ ЗАПИТАНЬ

На семінарі має бути відведений час на те, аби всі учасники (респонденти) могли уважно ознайомитися і, якщо є така потреба, змінити Анкету та її аналіз. Це гарантуватиме узгоджені відповіді на запитання. Такі терміни як “належний”, “ви-

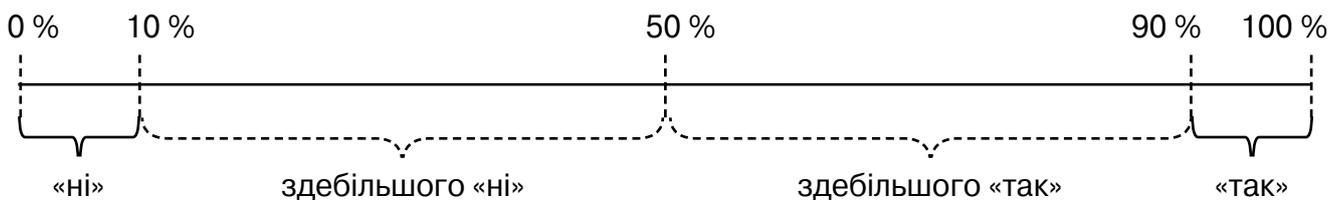
черпний”, “ефективний” і “достатній” мають тлумачитися у контексті регіональних умов. Найефективніше, коли на семінарах учасники матимуть час, щоб обговорити й домовитися про тлумачення різних термінів і питань в Анкеті експрес-оцінки.

ТЛУМАЧЕННЯ ВІДПОВІДЕЙ: “ТАК”, “ЗДЕБІЛЬШОГО ТАК”, “ЗДЕБІЛЬШОГО НІ” І “НІ”

Важливою частиною Анкети є перша колонка з чотирма варіантами відповідей: “так”, “здебільшого так”, “здебільшого ні” або “ні”. Такий формат швидше дасть змогу виявити основні тенденції, ніж з’ясувати точний ступінь виконання. Наприклад, у питанні 13а сказано: “є вичерпний, порівняно недавно написаний план управління”. Відповідь “так” означала б, що всі чи майже всі вимоги (написаний, вичерпний, сучасний) виконані. Відповідь “здебільшого так” означала б, що більшість вимог виконані, ймовірно будуть виконані в майбутньому, чи вже були виконаними, проте респондент все ще має застереження щодо однозначного “так”. Відповідь

“здебільшого ні” означала б, що лише кілька вимог виконані (наприклад, є застарілий, слабонаписаний план), або навіть якщо всі вимоги виконані, результати все ж таки є незадовільними. Відповідь “ні” означала б, що жодна вимога не виконана, чи мало яка виконана. Питання, які отримують відповіді “здебільшого так” або “здебільшого ні”, повинні мати примітки, які пояснюють, чому відповіддю на питання не є беззастережне “так” або “ні”. У випадках, коли відповіді немає, респондентові треба відповісти, ґрунтуючись на своїх знаннях і професійній розсудливості, а про недостатність чи відсутність даних зазначити у місці для приміток.

ГРАФІЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЛОГІКИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ ДЛЯ ФОРМУЛЮВАННЯ ВІДПОВІДІ

АНКЕТА ЕКСПРЕС-ОЦІНКИ З НАСТАНОВЧИМИ ПРИМІТКАМИ

Цей розділ розраховано насамперед для практиків, які планують використовувати методику оцінки. Сюди належать усі питання з Анкети експрес-оцінки, а також пояснення, виправдання, приклади й визначення. Ці зауваження є лише рекоменда-

ціями; самі учасники семінару повинні домовитися про спільне визначення й тлумачення для кожного запитання, а також про поріг для визначення відповідей “так”, “здебільшого так”, “здебільшого ні” або “ні”.

1. ДОВІДКОВА ІНФОРМАЦІЯ

а) назва природоохоронної території:

б) дата заснування:

в) площа природоохоронної території:

г) ім'я респондента:

ґ) дата завершення досліджень:

д) річний бюджет:

е) особливі завдання щодо управління територією:

є) важливі види діяльності на природоохоронних територіях (ПТ):

Питання 1а–1е зясовують довідкові дані, які ідентифікують і описують природоохоронну територію, а також дату та ім'я респондента. Така інформація

буде корисною, особливо якщо Анкета використовується в різні періоди і в різних місцях. Питання 1є запитують про завдання природоохоронної території, які

мають бути викладені якомога точніше і стисло. Завдання можуть охоплювати загальні завдання, ключові види і стратегії управління. Питання 1ж запитує про важливі види діяльності; вони визначаються як будь-які управлінські заходи, які попереджують незамінні чи непри-

йнятні втрати природних чи культурних ресурсів на природоохоронній території. Прикладами можуть бути запобігання загрозам і пом'якшення їх наслідків, забезпечення дотримання законів, відновлення ушкоджених територій і управління живою природою.

2. НЕГАТИВНІ ЧИННИКИ ВПЛИВУ ТА ЗАГРОЗИ			
Негативна дія:			
☐ є ☐ немає протягом останніх 5 років			
За останніх 5 років ця дія:		Значущість цієї негативної дії протягом останніх 5 років:	
☐ різко збільшилася ☐ трохи збільшилася ☐ не змінилася ☐ трохи зменшилася ☐ різко зменшилася	Масштаб ☐ повсюдний (>50%) ☐ поширений (15–50%) ☐ розсіяний (5–15%) ☐ локальний (>5%)	Ступінь впливу ☐ загрозливий ☐ суттєвий ☐ помірний ☐ слабкий	Тривалість ☐ постійна (>100 років) ☐ тривала (20–100 років) ☐ нетривала (5–20 років) ☐ тимчасова (<5 років)
Загроза:			
☐ існуватиме ☐ не існуватиме протягом наступних 5 років			
Імовірність загрози:		Значущість цієї загрози протягом наступних 5 років імовірно буде:	
☐ дуже висока ☐ висока ☐ середня ☐ низька ☐ дуже низька	Масштаб ☐ повсюдний (>50%) ☐ поширений (15–50%) ☐ розсіяний (5–15%) ☐ локальний (>5%)	Ступінь впливу ☐ загрозливий ☐ суттєвий ☐ середній ☐ помірний	Тривалість ☐ постійна (>100 років) ☐ тривала (20–100 років) ☐ нетривала (5–20 років) ☐ тимчасова (<5 років)

- Негативні чинники – це сили, діяльність чи події, які вже шкідливо вплинули на цілісність природоохоронної території (наприклад, зменшили показники біорізноманіття, здатність до відновлення і/або збіднили характеристики природних ресурсів території). Негативні чинники включають як легальну, так і нелегальну діяльність, і можуть бути наслідком прямих чи опосередкованих впливів діяльності.
  - Загрози – це потенційні чи неминучі негативні дії, в яких шкідливий вплив може відбутися чи буде відбуватися у майбутньому.
- Прикладами негативних чинників і загроз, які розглядаються під час оцінювання природоохоронних територій, є:
- *Вирубування* – включає легальне чи нелегальне вирубування.
  - *Зміна землекористування (зміна призначення земель природного/напів-*

- природного типів)* – включає переведення територій природного та/або напівприродного типів у території антропогенного або сільськогосподарського типів (під забудову, поселення, дороги, сільськогосподарські угіддя, посадки та інше) у межах природоохоронної території.
- *Гірничі роботи* – включають усі види буріння, видобування й дослідження підземних ресурсів, а також відходи, породжені такою діяльністю.
- *Випасання* – включає випасання худоби й запасання фуражу.
- *Будівництво дамб* – включає зведення дамб для захисту населених пунктів, сільськогосподарських угідь чи гідроелектростанцій від повеней і паводків;
- *Мисливство* – включає санкціоноване законом мисливство, яке загрожує ресурсам природоохоронних територій, браконьєрство задля торгівлі, а

також полювання задля здобування засобів для прожиття.

- *Збирання лісових продуктів* – включає збирання лісових продуктів (окрім деревини) на природоохоронних територіях, таких як плоди, лікарські рослини, смоли та інші ресурси для продажу чи споживання.
- *Туризм і відпочинок* – включає пішохідні екскурсії, ночівлю просто неба, лижний спорт, їзду верхи, веслувальний спорт, використання транспорту та інші види відпочинку;
- *Викидання сміття* – включає неналежне викидання сміття, його нагромадження або засмічення території (токсичними матеріалами, твердими відходами).
- *Напівнатуральні процеси* – включають

природні процеси, які були підсилені завдяки втручання людини, такі як катастрофічні пожежі чи раптове збільшення кількості комах, спричинене тривалим пригніченням їх популяцій.

- *Транскордонні впливи* – включають місцеве й регіональне забруднення території, окислення ґрунту, збільшення кількості азоту, зміну гідрологічного режиму й повені, спричинені несталим землекористуванням й зміну кліматичних параметрів, спричинених глобальними кліматичними змінами.
- *Інвазійні види (інвазія біоти)* – рослини й тварини, які були навмисне чи ненавмисне занесені людьми із інших географічно віддалених регіонів (наприклад, біла акація, амброзія полинолиста, енотоподібний собака, смугасті мідії).

Часові тенденції

Збільшення і зменшення можуть включати зміни обсягу, впливу й тривалості діяльності.

Обсяг

Обсяг – це межі, в яких відбувається вплив діяльності. Обсяг діяльності має оцінюватися відносно того, чи може вона відбутися. Наприклад, обсяг рибальства має вимірюватися відповідно до загальної водної поверхні, де можна рибалити. Обсяг браконьєрства буде вимірюватися відповідно до можливої наявності популяції виду. Обсяг окис-

лення від забруднення має вимірюватися на всій площі природоохоронної території. “Повсюдний” означає, що діяльність відбувається у 50% чи більше від його потенційних меж, “поширений” означає десь між 15 і 50%, “розсіяний” відбувається між 5 і 15% і “локалізований” – у менше ніж 5% від потенційних меж.

Вплив

Вплив – це ступінь, до якого негативна дія впливає на загальні ресурси природоохоронної території. Наприклад, вплив унаслідок відпочинку з моторизованими засобами пересування може включати ерозію та ущільнення ґрунту, замулювання річки, шумове забруднення, пошкодження рослин, руйнування місць розмноження й поселення ключових видів, фрагментацію важливого природного середовища, поширення екзотичних видів і підвищений вплив додаткових загроз, таких як брако-

ньєрство. “Загрозливий” вплив – це значна шкода чи втрата ресурсів природоохоронної території, у тому числі ґрунту, води, флори і/або фауни, як безпосередній чи опосередкований результат діяльності. “Суттєвий” вплив – це шкода, завдана ресурсам природоохоронних територій. “Помірний” вплив – це шкода ресурсам, яка є помітною, але не вважається значною. “Слабкий” вплив – це шкода, яку легко, або нелегко, помітити і яка вважається невеликою або незначною.

Постійність

Постійність – це проміжок часу, потрібний для того, аби ушкоджений ресурс природоохоронної території відновився за допомогою чи без допомоги людини. Відновлення – це реставрація екологічних структур, функцій і процесів до рівнів, які існували до початку негативного впливу чи існування його, як загрози. Час на відновлення рахується від того моменту, коли діяльність (вплив) припиняється і коли вживаються певні заходи або створюються умови для активізації природних процесів. Ступінь постійності, який також можна називати

спроможністю до відновлення, залежатиме від таких чинників як фактори негативного впливу, можливість людини втручатися у процес відновлення ресурсів і/або від власне регенеративної спроможності самих ресурсів. “Постійна” шкода – це шкода для ресурсу, який не може відновитися ні природним процесом, ні за допомогою людини в межах 100 років. “Тривала” шкода – це шкода, наслідки якої можуть відновитися за період від 20 до 100 років. “Нетривала” шкода – від 5 до 20 років. “Тимчасова” шкода – за менше ніж 5 років.

Ймовірність

Ймовірність – це можливість того, що загроза станеться у майбутньому, і вона може коливатися від дуже малої до дуже значної. Фактори, які треба брати до уваги, відповідаючи на це питання, включають ступінь і поширення цієї діяльності в минулому, зовнішні сили, такі як політичний тиск, і наявні обмеження для прийняття рішень. Ви-

значаючи загрози й негативні дії у процесі оцінки, варто скласти список потенційних загроз і негативних чинників впливу по всій системі природоохоронних територій. Цей крок гарантуватиме, що всі працівники природоохоронної території (учасники експрес-оцінювання) розглянуть усі потенційні загрози.

3. БІОЛОГІЧНА ВАЖЛИВІСТЬ				
Т	З/Т	З/Н	Н	Примітки
☐	☐	☐	☐	а) у межах природоохоронних територій (ПТ) знаходиться порівняно велика кількість рідкісних видів, яким загрожує зникнення чи вимирання.
☐	☐	☐	☐	б) ПТ має порівняно високий рівень біорізноманіття
☐	☐	☐	☐	в) ПТ має порівняно високий рівень ендемізму.
☐	☐	☐	☐	г) ПТ виконує важливу ландшафтну функцію.
☐	☐	☐	☐	г) ПТ містить повний обсяг рослинного й тваринного різноманіття.
☐	☐	☐	☐	д) ПТ є вагомою частиною системи ПТ.
☐	☐	☐	☐	е) ПТ підтримує мінімальну кількість життєздатних популяцій ключових видів.
☐	☐	☐	☐	є) Структурне різноманіття ПТ узгоджується з історичними нормами.
☐	☐	☐	☐	ж) ПТ включають екосистеми, чий історичний обсяг був значною мірою скороченим.
☐	☐	☐	☐	з) ПТ підтримує повний обсяг природних процесів.

а) у межах природоохоронної території знаходиться порівняно велика кількість рідкісних, вразливих і загрожених видів.

Рідкісні види – це види, які трапляються рідко через свої біологічні особливості або внаслідок діяльності людини. Види, яким загрожує зникнення (вразливі) – це види, популяції яких різко зменшують чисельність і можуть зникнути в порівняно недалекому майбутньому. Види, що вимирають (загрожено) – це види, які перебувають перед загрозою вимирання на всій, чи на більшості території свого поширення.

б) природоохоронна територія має порівняно високий рівень біорізноманіття.

Біотичне різноманіття, або біорізноманіття, стосується усієї різноманітності живих форм, у тому числі генетичних, видових, популяційних та екосистемних варіацій. Відповідь на це запитання має містити загальну оцінку ступеня біорізноманіття порівняно з рівнем інших природоохоронних територій у системі. Оцінка біорізноманіття може включати характеристики багатства видів, структурне різноманіття та екосистемну різноманітність, а також характеристики сталих геологічних та ландшафтних ознак, таких як материнська порода, тип ґрунту, експозиція, гідрологічні параметри, а також висота над рівнем моря.

в) природоохоронна територія має порівняно високий рівень ендемізму.

Ендемічні види виникли у певній обмеженій географічній території й зосереджені в ній. Відповідаючи на це запитання, учасники семінару повинні чітко визначити, яка географічна зона буде використовуватися для визначення ендемізму.

г) природоохоронна територія виконує важливу ландшафтну функцію.

Природоохоронні території, які виконують важливу ландшафтну функцію, включають місцевості важливі для харчування, розмноження й міграції тих видів, існуванню яких загрожувала б зміна таких місцевостей.

Приклади важливих ландшафтних функцій включають місця зупинок мігруючих птахів, важливі кормові території рідкісних видів чи тих, які знаходяться під загрозою зникнення, міграційні коридори для наземних видів, вихідну популяцію для ключових видів та сезонні території, важливі для парування і вирощування молодняка.

г) природоохоронна територія містить повний обсяг рослинного й тваринного різноманіття.

Повний обсяг видового різноманіття означає, що присутніми є всі види, які звичайно пов'язані з типами екосистем і природними угрупованнями, що представлені на природоохоронній території.

д) природоохоронна територія є складовою частиною системи природоохоронних територій.

Екосистеми з низькою продуктивністю (наприклад, високогірні) часто надмірно представлені в межах природоохоронних територій, тоді як території високої продуктивності представлені замало. Природоохоронні території з високою репрезентативністю – це території, які включають екосистеми, малорепрезентовані в системі природоохоронних територій.

е) природоохоронна територія підтримує мінімально життєздатні популяції ключових видів.

Мінімальна життєздатна популяція ключового виду – це кількість особин, необхідна для продовження існування виду в майбутньому (зазвичай 500 років), за умови флуктуаційної популяційної динаміки. Це означає, що на природоохоронній території існують популяції ключових видів оптимального розміру, які мають достатнє поширення і є стабільними, а в межах їхнього проживання підтримуються стабільні умови середовища. Ключові види – це види, збереження яких і вміле поводження з якими ймовірно принесе користь великій кількості інших видів.

Прикладами ключових видів є:

- види, поширені локально (з особливими вимогами до середовища існування, а також рідкісні види, зникаючі, вимираючі);
- види, обмежені певними екологічними явищами (залежать від пожеж чи повеней);
- промоційні (flagship) види (охорона і відтворення яких може стимулювати широку громадську підтримку);
- функціональноважливі (keystone) види (мають непропорційно великий вплив на екосистему, а їх усунення спричинило б докорінні й непередбачувані наслідки).

є) структурне різноманіття природоохоронної території узгоджується з історичними нормами.

Структурне різноманіття – це набір і взаємозв'язки видів, ландшафтних елементів та екосистем у межах ландшафту. Приклади структурного різноманіття включають різноманіття лісових сукцесій (наприклад, різноманіття сукцесійних стадій) і різноманіття видів і варіантів угруповань для всього ландшафту. Історичні норми – це умови, які переважали до широкомасштабного, індустріального і/або інтенсивного втручання людини.

ж) природоохоронна територія включає екосистеми, які зменшилися у розмірі протягом періоду зростання впливу людини.

Значною мірою рідкісні екосистеми – це ті, які були поширеними й переважали в ландшафті у минулому, але їх активно переводили в інші види землекористування. Прикладами є залишкові ділянки старих лісів, боліт, заплавлених лук, які були меліоровані, а також степи, які почали використовувати для потреб сільського господарства.

з) природоохоронна територія підтримує повний обсяг природних процесів (впливів, збурень).

Природні процеси в екосистемі дають змогу їй функціонувати й розвиватися. Прикладами є процеси природного впливу й сукцесій, циркуляція живої речовини (наприклад, процес гниття й розкладання рослин), розмноження (наприклад, запилювання, запліднення), хижацтво й міграція. Мають значення різноманітні варіанти природних впливів, у тому числі їх повторюваність, обсяги, інтенсивність і глибина, які історично сформували структуру й моделі ландшафту. Прикладами таких впливів можуть бути пожежі, повені, зледеніння, урагани, комахи і патогени.

4. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ЗНАЧУЩІСТЬ					Примітки
Т	З/Т	З/Н	Н		
☐	☐	☐	☐	а) ПТ забезпечує працю місцеві громади.	
☐	☐	☐	☐	б) місцеві громади залежать від ресурсів ПТ.	
☐	☐	☐	☐	в) ПТ дає можливості для розвитку громади через стале використання ресурсів.	
☐	☐	☐	☐	г) ПТ має релігійне чи духовне значення.	
☐	☐	☐	☐	г) ПТ має виняткові риси естетичного значення.	
☐	☐	☐	☐	д) ПТ має види рослин великого соціального, культурного чи економічного значення.	
☐	☐	☐	☐	е) ПТ має види тварин великого соціального, культурного чи економічного значення.	
☐	☐	☐	☐	є) ПТ має високу цінність для відпочинку.	
☐	☐	☐	☐	ж) ПТ є важливою для екосистеми і приносить користь для громад.	
☐	☐	☐	☐	з) ПТ має значну освітню і/або наукову цінність.	

а) природоохоронна територія забезпечує працею місцеві громади.

Робоча зайнятість може включати оплачувані посади на природоохоронній території і непрямую зайнятість через служби, пов'язані з природоохоронною територією (наприклад, послуги провідників та екотуризм).

б) місцеві громади залежать від ресурсів природоохоронної території.

Засоби для існування місцевих громад включають ресурси ПТ, такі як їжа, ліки, житло й матеріали, що традиційно використовують місцеві громади й здебільшого не є частиною формальної ринкової економіки.

в) природоохоронна територія дає можливості для розвитку місцевих громад через стале використання ресурсів.

Стале використання ресурсів – це будь-яке їх використання для вирішення економічних завдань чи задля прожитку, яке відповідає завданням природоохоронної території, перебуває в межах відновлювальної спроможності ресурсів і має найменший вплив на інші ресурси природоохоронної території. Прикладом сталого використання ресурсів може бути збирання й продаж лікарських рослин, грибів або екотуризм.

г) природоохоронна територія має релігійне чи духовне значення.

Прикладами є священні осередки лісів і місця, які традиційно використовували з релігійною метою.

г) природоохоронна територія має виняткові риси естетичного значення.

Прикладами є мальовничі краєвиди й

місця екологічної (гео-) спадщини (наприклад, гарячі джерела чи скелі).

д) природоохоронна територія має види рослин соціального, культурного чи економічного значення.

Прикладами таких рослин є дикі форми культурних сортів, рослини які використовуються у традиційних і релігійних церемоніях, та лікарські рослини.

е) природоохоронна територія має види тварин соціального, культурного чи економічного значення.

Прикладами таких тварин є національні символи й тварини, які мають харчову цінність чи лікувальні властивості.

є) природоохоронна територія має високу цінність для відпочинку.

Місця з великою цінністю для відпочинку включають популярні території для прогулянок, рибальства, веслування, кемпінгів тощо. Відпочинкова цінність залежатиме від частоти та інтенсивності використання території для відпочинку.

ж) природоохоронна територія є важливою для сталого використання екосистем і приносить користь для громад.

Прикладами таких послуг є забезпечення питною водою, захист від паводків і попередження опустелювання.

з) природоохоронна територія має значну освітню і/або наукову цінність.

Прикладами є території, де ведуть тривалі наукові дослідження, території з незвичайними характеристиками, видами чи процесами, які мають науковий інтерес, території з різноманітним режимом і методів управління і території, близькі до шкіл та університетів.

5. ВРАЗЛИВІСТЬ					Примітки
Т	З/Т	З/Н	Н		
☐	☐	☐	☐	а) нелегальну діяльність у межах ПТ важко контролювати.	
☐	☐	☐	☐	б) правопорядок у цьому регіоні є низьким.	
☐	☐	☐	☐	в) хабарництво й корупція поширені в цілому регіоні.	
☐	☐	☐	☐	г) регіон страждає від громадського неспокою і/або політичної нестабільності.	
☐	☐	☐	☐	ґ) культурні практики, вірування і традиційне використання конфліктують із завданнями ПТ.	
☐	☐	☐	☐	д) ринкова ціна ресурсів ПТ є високою.	
☐	☐	☐	☐	е) територія легкодоступна для нелегальної діяльності.	
☐	☐	☐	☐	є) існує великий попит на вразливі ресурси ПТ.	
☐	☐	☐	☐	ж) працівник ПТ змушений надмірно експлуатувати її ресурси.	
☐	☐	☐	☐	з) важко найняти на роботу й утримати працівників.	

а) нелегальну діяльність у межах природоохоронної території важко контролювати.

Прикладами важких умов для моніторингу можуть бути дуже великі, важкодоступні природоохоронні території і наявність діяльності, яку (через її характер) важко контролювати (наприклад, збирання лісопродуктів в віддалених, гірських районах).

б) правопорядок у цьому регіоні є низьким.

Правопорядок включає як пряме забезпечення законів, що стосуються природоохоронних територій, так і судові та юридичні практики, на кшталт штрафів і судових рішень, які можуть створити сприятливий клімат для нелегальної діяльності.

в) хабарництво й корупція, поширені в цілому регіоні.

Хабарництво – це пропозиція грошей і/або послуг в обмін на послаблення правил та інструкцій. Корупція – це нечесне, нерівне і/або несправедливе застосування правил та інструкцій.

г) регіон страждає від громадського не-

спокою і/або політичної нестабільності.

Громадський неспокій включає існуючі або неминучі збройні конфлікти, а також будь-яку політичну нестабільність, яка може обмежити ефективність управління природоохоронною територією (наприклад, неспроможність безпечно подорожувати природоохоронною територією).

ґ) культурні традиції, вірування і традиційне використання конфліктують із завданнями природоохоронної території.

Прикладами використання, яке конфліктує із завданнями природоохоронних територій, можуть бути: медичне використання певних видів, що перебувають під загрозою зникнення, рекреаційні традиції, які шкодять ресурсам природоохоронних територій, а також високий ступінь життєвої залежності населення від споживання видів із низьким рівнем репродуктивності та великим біологічним значенням.

д) ринкова ціна ресурсів природоохоронної території є високою.

Прикладами цінних ресурсів є деревина

високої якості, багаті мінеральні ресурси, високий потенціал для розвитку гідроенергетики і великі можливості для випасання.

е) територія, легкодоступна для нелегальної діяльності.

Прикладами доступності, яка може сприяти нелегальній діяльності, є значна близькість до доріг і водних шляхів, легкий доступ до місцевих і міжнародних ринків, а також відносно легкопроникні міжнародні кордони.

є) існує великий попит на вразливі ресурси природоохоронної території.

Прикладами вразливих ресурсів, якими активно торгують, є ведмежа жовч, мускусні залози мускусного оленя, шкіра рисі й низка лікарських рослин.

ж) працівник природоохоронної території змушений надмірно експлуатувати ресурси.

Особливі інтереси, політичний тиск та економічна необхідність можуть змусити працівника природоохоронної території надмірно експлуатувати її ресурси. Прикладами можуть бути примус розширити інфраструктуру екотуризму, збільшити чи почати вирубування деревини й дозволити інтенсивніше випасання.

з) важко найняти на роботу й утримати працівників.

Прикладами чинників, які заважають найму й утриманню працівників, є низький рівень безробіття, недостатня кількість людських ресурсів, низький рівень кваліфікації, а також низький рівень оплати праці.

6. ЗАВДАННЯ					Примітки
Т	з/т	з/н	н		
☐	☐	☐	☐	а) завдання ПТ сприяють захисту й підтримці біорізноманіття.	
☐	☐	☐	☐	б) особливі завдання, що стосуються біорізноманіття ПТ, чітко вказані в плані управління.	
☐	☐	☐	☐	в) постанови й плани управління відповідають завданням ПТ.	
☐	☐	☐	☐	г) працівники й адміністратори ПТ розуміють мету й завдання ПТ.	
☐	☐	☐	☐	г) місцеві громади підтримують загальні завдання ПТ.	

а) завдання природоохоронної території сприяють захисту й підтримці біорізноманіття.

Хоча МСОП визначає природоохоронну територію як таку, що захищає й підтримує біорізноманіття і пов'язані з ним ресурси, деякі природоохоронні території чітко не окреслюють такий захист своєю метою.

б) особливі завдання, що стосуються біорізноманіття, чітко вказані в плані управління природоохоронної території.

Завдання управління повинні бути детальними й конкретними, і безпосередньо стосуватися утримання та збереження ключо-

вих ресурсів природоохоронної території, у тому числі її ключових видів. Такі завдання мають бути чітко виписані в плані управління, оскільки вони формують базу для важливих заходів і стратегій управління.

в) постанови й плани керування відповідають завданням природоохоронної території.

Наприклад, щорічні плани включають завдання, які безпосередньо пов'язані з визначеною метою управління.

г) працівники й адміністратори природоохоронної території (ПТ) розуміють мету й завдання ПТ.

Адміністратори й працівники природоохоронних територій можуть чітко визначити особливі завдання управління і дати логічне пояснення управлінських практик, за втілення яких вони відповідають.

г) місцеві громади підтримують загальні завдання природоохоронної території.

Свідченням підтримки громади можуть бути низкий рівень конфліктів та нелегального використання природоохоронних територій, активна участь громади у прийнятті рішень і/або високий рівень залученості громади до управління природоохоронною територією (наприклад, волонтерство).

7. ЗАХИЩЕНІСТЬ ЗАКОНОМ					
Т	з/т	з/н	н		Примітки
☐	☐	☐	☐	а) ПТ має тривалий захист, гарантований законом.	
☐	☐	☐	☐	б) немає невирішених суперечок щодо прав на володіння чи використання землі.	
☐	☐	☐	☐	в) розмежування кордонами відповідає завданням ПТ.	
☐	☐	☐	☐	г) штат і фінансові ресурси є достатніми для проведення заходів щодо забезпечення законності.	
☐	☐	☐	☐	г) конфлікти з місцевою громадою вирішені справедливо та ефективно.	

а) природоохоронна територія має тривалий захист, гарантований законом.

Наприклад, природоохоронна територія легально визнана урядом, через публікацію в урядовій пресі чи в інший спосіб, і цього статусу її не можуть позбавити. Окрім того, тривалий захист означає, що права на всі ресурси природоохоронних територій охороняються законом, у тому числі права на деревину, мінеральні та водні ресурси.

б) немає невирішених суперечок щодо прав на володіння чи використання землі.

Прикладами можуть бути суперечки з місцевим населенням щодо володіння землею і її використання (наприклад, права на полювання й рибальство, легальне володіння) і суперечки в урядових органах щодо відомчої належності природоохоронної території.

в) розмежування кордонами відповідає завданням природоохоронної території.

У деяких випадках річка або інша при-

родна межа полегшить належне розмежування. В інших випадках існуватиме необхідність проводити чіткі межі. Розмежування є належним тоді, коли місцеві громади, відвідувачі й працівники природоохоронної території розуміють, де пролягають кордони – як на карті, так і безпосередньо на земній поверхні. Згідно із законодавством існування таких меж є обов'язковим.

г) штат і фінансові ресурси є достатніми для проведення заходів щодо забезпечення законності.

Заходами для забезпечення законності можуть бути негайне виявлення нелегальної діяльності, яка негативно впливає на ресурси природоохоронної території, затримання осіб, які вчиняють таку діяльність і запобігання цій діяльності у майбутньому. Таке забезпечення законності мають проводити штат працівників природоохоронної території, представники громади і/або місцеві органи правопорядку.

г) конфлікти з місцевою громадою вирішені справедливо та ефективно.

Свідченням чесних та ефективних вирішень конфліктів є погоджені процеду-

ри вирішення конфліктів, справедлива й належна компенсація за конфлікти між людьми та живою природою (наприклад, напад хижаків на домашню худобу).

8. ЗОНУВАННЯ І ПЛАНУВАННЯ ТЕРИТОРІЇ				Примітки
Т	З/Т	З/Н	Н	
☐	☐	☐	☐	а) розташування ПТ відповідає її завданням.
☐	☐	☐	☐	б) площа й конфігурація ПТ оптимізує збереження біорізноманіття.
☐	☐	☐	☐	в) зонування ПТ належним чином сприяє досягненню її завдань.
☐	☐	☐	☐	г) використання навколишньої території сприяє ефективному управлінню ПТ.
☐	☐	☐	☐	д) ПТ пов'язана з іншою охоронною територією.

а) розташування природоохоронної території відповідає її завданням.

Прикладами вдалого розташування є заснування природоохоронної території, яке ґрунтується на точних даних польових досліджень (наприклад, локалізація популяцій видів і їх поширення).

б) площа й конфігурація природоохоронної території оптимізує збереження біорізноманіття.

Прикладами ефективного зонування і конфігурації є природоохоронні території, які охоплюють великі ділянки непотурбованих чи незмінених територій, мають перехідні зони (екотони) між екосистемами й узгоджуються з природними процесами на ландшафтному рівні (наприклад, природоохоронна територія узгоджується з сезонними міграційними шляхами). Це питання також має брати до уваги, чи природоохоронна територія є достатньо великою для досягнення своїх завдань.

в) зонування природоохоронної території належно сприяє досягненню її завдань.

Зонування може включати, наприклад, основні території, буферні території, те-

риторії використання ресурсів і місця культурного призначення. Зокрема, стратегія зонування має охороняти вразливі види, місця й процеси. Ступінь і впровадження зонування залежатиме від рівня використання й рівня загрози природоохоронній території. У деяких випадках зонування не є обов'язковим.

г) використання навколишніх земель сприяє ефективному управлінню природоохоронної території.

Гармонійне використання навколишньої території означає, що вона має найменший вплив на ресурси й функціонування природоохоронної території. Прикладами такого землекористування можуть бути території з малою кількістю доріг і низькою щільністю населення, ліси й сільськогосподарські землі, якими керують з відповідальністю, приватні заповідники для дичини та інші юридично захищені території.

г) природоохоронна територія пов'язана з іншою охоронною територією.

Такі зв'язки можуть включати прилеглі природоохоронні й захищені території, а також визначені екологічні коридори.

9. ПЕРСОНАЛ						Примітки
Т	З/Т	З/Н	Н			
☐	☐	☐	☐	а) кількість працівників достатня для ефективного керування територією.		
☐	☐	☐	☐	б) персонал має належні вміння для виконання важливих управлінських заходів.		
☐	☐	☐	☐	в) можливості для навчання і вдосконалення відповідають потребам персоналу.		
☐	☐	☐	☐	г) якість роботи персоналу і виконання завдань періодично перевіряються.		
☐	☐	☐	☐	г) умови працевлаштування сприятливі для найму висококваліфікованого персоналу.		

а) кількість працівників достатня для ефективного управління територією.

Чи кількість працівників достатня чи ні, залежить від інтенсивності керування природоохоронною територією, і від величини негативної дії та небезпек. Достатня кількість працівників має забезпечити щонайменше усі важливі управлінські заходи, які виконуються в належний час.

б) персонал має належні вміння для виконання важливих управлінських заходів.

Керування природоохоронною територією потребує цілої низки вмінь (наприклад, керування людськими ресурсами, планування, інвентаризація і моніторинг живої природи, вміння спілкуватися). Володіння належними вміннями означає, що працівники мають освіту, досвід і здібності, які необхідні для виконання усіх важливих управлінських заходів.

в) можливості для навчання і вдосконалення відповідають потребам персоналу.

Прикладами можливостей вдоско-

налення для працівників можуть бути: довготривала формальна освіта, короткотривалі майстер-класи, навчання у процесі здобуття кар'єри, навчальні поїздки, ротація робочих місць, семінари й неформальне спілкування. Можливості для навчання і вдосконалення є частиною ширшої довготривалої стратегії розвитку людських ресурсів.

г) якість роботи персоналу й виконання завдань періодично перевіряються.

Перевірки якості роботи персоналу включають оцінювання потреб і періодичний моніторинг здобутків персоналу відповідно до мети й завдань щорічного робочого плану.

г) умови працевлаштування сприятливі для найму висококваліфікованого персоналу.

Умови працевлаштування включають прямі вигоди (зарплати, допомога у зв'язку з хворобою, щорічні відпустки), нематеріальні вигоди (можливості навчання, престиж) і загальне середовище праці.

10. СПІЛКУВАННЯ ТА ОБМІН ІНФОРМАЦІЄЮ					
Т	З/Т	З/Н	Н		Примітки
☐	☐	☐	☐	а) між польовим та офісним персоналом налагоджене належне спілкування.	
☐	☐	☐	☐	б) наявних екологічних і соціально-економічних даних достатньо для планування управлінських заходів.	
☐	☐	☐	☐	в) є всі необхідні засоби для збирання нових даних.	
☐	☐	☐	☐	г) є необхідні засоби для опрацювання й аналізу даних.	
☐	☐	☐	☐	г) налагоджене ефективне спілкування з місцевими громадами.	

а) між польовим та офісним персоналом налагоджене належне спілкування.

Належне спілкування означає, що є все необхідне приладдя (наприклад, телефони, двосторонній радіозв'язок, факси, комп'ютери) і необхідні умови (наприклад, достатнє електричне постачання, доступ до інтернету, телефонна служба). Польовий персонал – це всі ті, хто працюють на території, у тому числі егері, охорона й відповідальні за роботу з громадою. До офісного персоналу належать усі працівники офісу, у тому числі працівники парку й працівники головного офісу, а також адміністрація. Те, наскільки спілкування є належним, залежить від потреб спілкування між працівниками на всіх рівнях.

б) наявні екологічні та соціально-економічні дані, достатні для планування управлінських рішень.

Прикладами екологічних даних є картографічний матеріал та інші візуальні матеріали, які сприяють просторовому аналізу (наприклад, супутникові зображення, аерофотознімки), біологічні дані щодо ресурсів природоохоронної території (наприклад, розміщення видів тварин і рослин) і даних про екологічні процеси.

Прикладами соціоекономічних даних можуть бути антропологічні дослідження, соціоекономічні опитування, рівні утилізації ресурсів природоохоронної території та оцінювання потреб розвитку громад.

в) є всі необхідні засоби для збирання нових даних.

Прикладами оснащення для збирання даних можуть бути прилади GPS, біноклі, фотоапарати, геодезичні прилади, магнітофони.

г) є необхідні засоби для опрацювання й аналізу даних.

Системи аналізу даних включають комп'ютери й програмне забезпечення (наприклад, комп'ютерні програми для ГІС, керування базами даних).

г) налагоджене ефективне спілкування (співпраця) із місцевими громадами.

Ефективне спілкування означає, що члени громади мають доступ до прозорих комунікаційних механізмів і процесів, пов'язаних з проблемами природоохоронних територій, які можуть стосуватися цих людей.

11. ІНФРАСТРУКТУРА					Примітки
Т	З/Т	З/Н	Н		
☐	☐	☐	☐	а) транспортна інфраструктура достатня для виконання важливих управлінських заходів.	
☐	☐	☐	☐	б) є необхідне польове оснащення для виконання важливих управлінських заходів.	
☐	☐	☐	☐	в) забезпечені необхідні умови для виконання персоналом важливих управлінських заходів.	
☐	☐	☐	☐	г) догляд за оснащенням достатній для забезпечення тривалої експлуатації.	
☐	☐	☐	☐	д) умови для відвідувачів відповідають інтенсивності користування.	

а) транспортна інфраструктура достатня для виконання важливих управлінських заходів.

Розвинутість транспортної інфраструктури (наприклад, паркові засоби пересування, дороги, стежки, вертольоти, човни, мотоцикли, велосипеди тощо) залежить від інтенсивності управління й величини негативних чинників і загроз. Належна структура транспортування мусить уможливити вчасне виконання всіх важливих управлінських заходів.

б) є необхідне польове оснащення для виконання персоналом важливих управлінських заходів.

Польове оснащення включає спорядження для походів, ночівлі під відкритим небом і моніторингу, яке необхідне для безпечного та ефективного виконання усіх важливих управлінських заходів (наприклад, наплечники, спальники, намети).

в) забезпечені необхідні умови для виконання важливих управлінських заходів.

Умови діяльності можуть включати офісні приміщення, дослідницькі станції, польові бази, житло для персоналу й навчальні будівлі.

г) догляд за оснащенням достатній для забезпечення тривалої експлуатації.

Догляд за оснащенням, особливо за за-

собами пересування, означає регулярний догляд і вчасний ремонт. Догляд – це також періодичне оновлення комунікаційного оснащення та оснащення для збирання даних.

г) умови для відвідувачів відповідають інтенсивності користування.

Належність умов для відвідувачів залежить від завдань управління, вразливості ресурсів природоохоронної території та інтенсивності їх використання. Прикладами інфраструктури для відвідувачів можуть бути ресурси питної води, санітарні зручності, ділянки для таборування і туристичні стежки.

12. ФІНАНСИ					Примітки
Т	З/Т	З/Н	Н		
☐	☐	☐	☐	а) фінансування протягом останніх 5 років було достатнім для проведення важливих управлінських заходів.	
☐	☐	☐	☐	б) фінансування на наступні 5 років є достатнім для проведення важливих управлінських заходів.	
☐	☐	☐	☐	в) практики фінансового керування уможливають раціональне й продуктивне управління ПТ.	
☐	☐	☐	☐	г) розподіл витрат відповідає пріоритетам і завданням ПТ.	
☐	☐	☐	☐	г) тривала фінансова перспектива для ПТ є стабільною.	

а) фінансування протягом останніх 5 років було достатнім для проведення важливих управлінських заходів.

Імовірно, що фінансування природоохоронних територій завжди буде обмеженим. Відповідаючи на це запитання, працівники природоохоронних територій мають добре подумати про те, чи існуючі фонди уможливають важливі управлінські заходи. Якщо відповідь негативна, тоді варто зазначити, що важливі управлінські заходи обмежені фінансуванням.

б) фінансування на наступних 5 років є достатнім для проведення важливих управлінських заходів.

Достатнє фінансування може включати донорські зобов'язання чи гранти, які розглядаються, державна підтримка через податки, внески від користувачів природоохоронних територій, відсотки від інвестицій та вкладів і/або будь-які інші визначені, реалістичні джерела фінансування. Важливі управлінські заходи – це будь-які види діяльності, необхідні для попередження, пом'якшення чи відновлення незамінних чи неприйнятних втрат природних чи культурних ресурсів природоохоронної території.

в) практики фінансового керування уможливають раціональне й продуктивне управління природоохоронною територією.

Раціональні й продуктивні практики фінансового керування включають вчасні звіти, точну бухгалтерію, ретельні складання кошторисів і вчасне перерахування коштів.

г) розподіл витрат відповідає пріоритетам і завданням природоохоронної території.

Реальні витрати відповідають завданням природоохоронної території, вкладаються в річний бюджет, мають чітко окреслене пояснення і виправдані загрозами, негативними діями та обмеженнями в управлінні природоохоронною територією.

г) тривала фінансова перспектива для природоохоронної території є стабільною.

Стабільна тривала фінансова перспектива може включати тривалі стосунки й зобов'язання від донорів і партнерів, вклад для керування природоохоронною територією, юридично обов'язкові механізми для фінансування природоохоронної території (наприклад, податки, державна підтримка), система оплати від користувачів і/або інші фінансові механізми. Стабільна фінансова перспектива означає добре розвинуту, реалістичну стратегію для забезпечення тривалої фінансової стійкості. Така стратегія не повинна компроментувати завдання природоохоронної території і не має використовувати неналежно її ресурси.

13. ПЛАНУВАННЯ						Примітки
Т	З/Т	З/Н	Н			
☐	☐	☐	☐	а) є вичерпний, порівняно недавно написаний план управління.		
☐	☐	☐	☐	б) інформація про природні й культурні ресурси є вичерпною.		
☐	☐	☐	☐	в) існують аналіз і стратегія для усунення загроз і негативних чинників впливу на ПТ.		
☐	☐	☐	☐	г) детальний план робіт передбачає спеціальні кроки для досягнення завдань управління.		
☐	☐	☐	☐	ґ) результати досліджень і моніторингу будуть постійно враховувати під час планування.		

а) є вичерпний, порівняно недавно написаний план управління.

План управління природоохороною територією має включати чотири елементи:

- опис біотичних і фізико-географічних характеристик території;
- чітко окреслені мету й завдання, які безпосередньо пов'язані зі збереженням біорізноманіття природоохороною територією;
- систематичні кроки задля досягнення цих завдань;
- механізм зміни плану, який ґрунтується на новій інформації.

б) інформація про природні й культурні ресурси є вичерпною.

Вичерпна інформація щодо природних ресурсів включає список видів, які знаходяться в межах природоохороною території, місцезнаходження ключових видів і визначення меж поширення видів і природних процесів, необхідних для підтримання цих видів. Інформація про культурні ресурси визначає обсяг використання ресурсів природоохороною територією місцевими громадами й місцезнаходження важливих місць культурного значення в межах природоохороною території. Окрім того, інформація про ресурси повинна включати карти, достатньо детальні для ефективного керування природоохоронними територіями. Масштаб і ступінь

детальності карт можуть змінюватися залежно від розмірів природоохороною території та інтенсивності керування, але персонал природоохороною території повинен принаймні мати інформацію, необхідну для здійснення усіх важливих управлінських заходів. У багатьох випадках 1:50 000 або детальніша карта буде потрібна для точного управління і планування на місці.

в) існують аналіз і стратегія для усунення загроз і негативних чинників впливу на природоохоронну територію.

Аналіз загроз визначає повний обсяг минулих і нинішніх негативних чинників впливу й майбутніх загроз і визначає пріоритети щодо кожної. Аналіз загроз також визначає особливі кроки щодо пом'якшення та усунення наслідків минулих негативних дій і попередження майбутніх загроз.

г) детальний план робіт передбачає спеціальні кроки для досягнення завдань управління.

План роботи, який зазвичай складають щороку, описує завдання для досягнення мети управління, а також спеціальних заходів, які необхідні для здійснення кожного із завдань. План роботи може використовуватися для моніторингу якості роботи персоналу та оцінки ефективності управління.

г) результати досліджень і моніторингу будуть постійно враховувати під час планування.

Повинен існувати чіткий зв'язок між даними досліджень і моніторингу, процесами складання бюджетів і планування.

14. ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ЩОДО УПРАВЛІННЯ				
Т	З/Т	З/Н	Н	Примітки
☐	☐	☐	☐	а) існує чітка внутрішня організація.
☐	☐	☐	☐	б) прийняття адміністративних рішень є прозорими.
☐	☐	☐	☐	в) персонал ПТ регулярно співпрацює з партнерами, місцевими громадами та іншими організаціями.
☐	☐	☐	☐	г) місцеві громади беруть участь у прийнятті рішень, які їх стосуються.
☐	☐	☐	☐	г) налагоджене ефективне спілкування між усіма рівнями персоналу та адміністрацією ПТ.

а) існує чітка внутрішня організація.

Індикаторами чіткої внутрішньої організації є чітко визначені організаційні структури, комунікаційні канали та процеси, а також конкретно окреслені службові обов'язки.

б) прийняття адміністративних рішень є прозорими.

Прикладами прозорого прийняття рішень можуть бути точні записи основних рішень (наприклад, звіти, протоколи), чітко визначені процеси прийняття рішень і визначені механізми для залучення персоналу до їх виконання.

в) персонал ПТ регулярно співпрацює з партнерами, місцевими громадами та іншими організаціями.

До партнерів можуть належати місцеві, національні та міжнародні природоохоронні організації, дослідницькі інституції, навчальні заклади, місцеві бізнес-структури, туристичні агенції і групи волонтерів від громади.

г) місцеві громади беруть участь у прийнятті рішень, які їх стосуються.

Повинні існувати чіткі механізми для участі громади в прийнятті рішень, які мо-

жуть мати вплив на громаду (наприклад, громадські слухання, консультативна група), періодично заплановані заходи для відгуків громади про плани управління і діяльність адміністрації природоохоронної території, а також наявність персоналу й програм для роботи з громадою. Ступінь участі громади залежатиме від міри, до якої управління і ресурси природоохоронних територій впливають на місцеві громади або від ступеня залежності громади.

г) налагоджене ефективне спілкування між усіма рівнями персоналу та адміністрацією природоохоронної території.

Ефективне спілкування визначається як вчасне надходження правдивої інформації, необхідної для виконання усіх важливих управлінських заходів. Рівні персоналу включають в себе польовий персонал (наприклад, егерів, лісову охорону, працівників для роботи з громадою), офісний персонал (наприклад, відділ технічних працівників) і адміністративний персонал (наприклад, планово-фінансовий відділ, спеціалізовані відділи – науковий, освітньо-туристичний тощо). Цей пункт також означає ефективне спілкування між персоналом одного рівня (наприклад, спілкування між керівниками парків).

15. ДОСЛІДЖЕННЯ, ОЦІНКА Й МОНІТОРИНГ				
Т	З/Т	З/Н	Н	Примітки
☐	☐	☐	☐	а) вплив легального й нелегального використання ПТ точно відстежується і фіксується.
☐	☐	☐	☐	б) дослідження ключових екологічних проблем узгоджуються з потребами ПТ.
☐	☐	☐	☐	в) дослідження ключових соціальних проблем узгоджуються з потребами ПТ.
☐	☐	☐	☐	г) персонал ПТ має регулярний доступ до поточних наукових досліджень і рекомендацій.
☐	☐	☐	☐	ґ) визначаються важливіші завдання досліджень і моніторингу, а також їх пріоритетність.

а) вплив легального й нелегального використання природоохоронної території точно відстежується і фіксується.

Детальна фіксація умов використання природоохоронної території дасть змогу порівнювати зміни, які відбуватимуться в її межах з плином часу. Наприклад, розуміння масштабів загрози від браконьєрського винищення благородного оленя потребуватиме чіткого знання чисельності його популяції, темпів його відтворення, важливості як джерела корму для інших видів, роль у функціонуванні екосистеми через випасання і кількістю оленів, яких впольовано за рік.

б) дослідження ключових екологічних проблем узгоджуються з потребами природоохоронної території.

Екологічні дослідження зосереджуються на ключових видах та їхніх взаємодіях, загрозах і негативних чинниках впливу на ресурси природоохоронних територій і/або інших екологічних проблем, які безпосередньо стосуються їх завдань.

в) дослідження ключових соціальних проблем узгоджуються з потребами природоохоронної території.

Соціальні дослідження зосереджуються на раціональному використанні ресурсів природоохоронних територій (наприклад, недеревна продукція лісу, засоби для прожиття), можливостях розвитку для

громади й економіки (наприклад, сталі програми щодо вирощування й продажу лікарських рослин) і/або інших соціальних проблемах, що стосуються завдань природоохоронної території і які важливі для продуктивного тривалого управління природоохоронною територією.

г) персонал природоохоронної території має регулярний доступ до поточних наукових досліджень і рекомендацій.

Наприклад, персонал має доступ до електронних списків розсилання, участі в дискусійних групах, публікацій у наукових журналах та інших друкованих матеріалів, можливостей відвідувати майстер-класи й семінари, які стосуються природоохоронних територій і можливості контактів з працівниками й дослідниками інших природоохоронних територій. Рекомендації науковців особливо важливі, коли персонал природоохоронної території має недостатній досвід роботи в екологічній сфері.

ґ) визначаються важливіші завдання досліджень і моніторингу, а також їх пріоритетність.

Важливіші завдання досліджень і моніторингу повинні безпосередньо стосуватися завдань управління. Прикладом важливих дослідницьких і моніторингових завдань може бути розуміння того, як впливають загрози на ресурси приро-

доохоронних територій, якими є основні причини загроз, потреби ключових видів і їх взаємодія з іншими видами й природ-

ними процесами, і та міра, до якої праця персоналу відповідає важливим управлінським заходам.

16. РЕЗУЛЬТАТИ

Протягом двох останніх років, названі далі результати діяльності відповідали загрозам і негативним чинникам впливу, завданням ПТ і щорічному планові робіт.

Т	з/т	з/н	н		Примітки
☐	☐	☐	☐	а) попередження загроз, їх викриття і правове вирішення.	
☐	☐	☐	☐	б) робота щодо відновлення території.	
☐	☐	☐	☐	в) керування живою природою.	
☐	☐	☐	☐	г) робота з громадою та освітні програми.	
☐	☐	☐	☐	г) керування потоком відвідувачів і туристів.	
☐	☐	☐	☐	д) розвиток інфраструктури.	
☐	☐	☐	☐	е) планування керування та інвентаризація.	
☐	☐	☐	☐	е) моніторинг персоналу, перевірка та оцінка.	
☐	☐	☐	☐	ж) навчання і розвиток персоналу.	
☐	☐	☐	☐	з) результати досліджень і моніторингу.	

Результати управління – це конкретні продукти й послуги, виконані персоналом природоохоронної території, волонтерами й членами громади. Якість цих результатів повинна оцінюватися стосов-

но величини загроз і негативних чинників впливу, завдань природоохоронної території і щорічного плану робіт. Залежно від завдань оцінки, у цей розділ також можна включити список конкретних результатів.

ПИТАННЯ СИСТЕМНОГО РІВНЯ ЩОДО ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЙ З ПОЯСНЕННЯМИ

Під час розроблення рекомендацій і написання плану дій держслужбовці можуть використати наведені далі додаткові питання з Анкети експрес-оцінки як основу для аналізу системних і програмних недоліків.

17. СИСТЕМНЕ ПЛАНУВАННЯ ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЙ					Примітки
Т	з/т	з/н	н		
☐	☐	☐	☐	а) система ПТ належно представляє усю різноманітність екосистем регіону.	
☐	☐	☐	☐	б) система ПТ належно охороняє всі види від вимирання чи винищення.	
☐	☐	☐	☐	в) система ПТ складається головню з еталонних і непорушених екосистем.	
☐	☐	☐	☐	г) систематично охороняються місця концентрації ключових видів.	
☐	☐	☐	☐	г) система ПТ підтримує природні процеси на рівні ландшафту.	
☐	☐	☐	☐	д) система ПТ включає охорону перехідних зон між екосистемами (екотонів).	
☐	☐	☐	☐	е) система ПТ включає повний обсяг сукцесійного різноманіття.	
☐	☐	☐	☐	є) місця з великим біорізноманіттям систематично охороняються.	
☐	☐	☐	☐	ж) місця існування ендемічних видів систематично охороняються.	
☐	☐	☐	☐	з) зонування і конфігурація системи ПТ оптимізує збереження біорізноманіття.	

а) система природоохоронної території належно представляє усю різноманітність екосистем регіону.

Представленість екосистем у системі природоохоронних територій залежатиме від історичних факторів впливу на екосистему й динаміки їх кількості та розмірів. Представленість необхідно оцінювати по ландшафтній та екорегіональній шкалах.

б) система природоохоронної території належно охороняє всі види від вимирання чи винищення.

Належна охорона вразливих видів тварин включає низку заходів для збереження життєздатних популяцій цих видів, місць їх живлення, розмноження і мігра-

ції. Належна охорона вразливих видів рослин включає низку заходів для збереження місць їх виростання та умов розмноження.

в) система природоохоронної території складається головню з еталонних і непорушених екосистем.

Еталонні й непорушені екосистеми – це ті, які підтримують повний набір природного біорізноманіття, повний діапазон природних процесів і ландшафтних моделей, а також поширення видів, яке відповідає історичному діапазону їхньої мінливості.

г) систематично охороняються місця концентрації ключових видів.

Ключові види – це види, котрі відображають стан регіональної або загальної екосистеми й до них можуть належати види з обмеженим ареалом, види, залежні від наявності специфічних екологічних чинників (пожежі, повені тощо), промоційні (flagship) види, а також види, що відіграють критичну роль у підтриманні біорізноманіття, незалежно від їхньої біомаси чи чисельності – функціонально-важливі види (keystone species). Місця великого природоохоронного значення – це ті ділянки, котрі забезпечують необхідний рівень ресурсів для виживання функціонально-важливих видів.

г) система природоохоронної території підтримує природні процеси на рівні ландшафту.

Прикладом підтримки природних процесів на рівні ландшафту є підтримка пожеж в екосистемах, які від них залежать або підтримка міграційних процесів по всьому ландшафту.

д) система природоохоронної території включає охорону перехідних зон між екосистемами (екотонів).

Перехідні території (екотони), такі як річкові та морські береги, території між степом і лісом, і території з різкими висотними градієнтами, часто мають високий ступінь біорізноманіття і забезпечують існування низки видів.

е) система природоохоронної території включає повний обсяг сукцесійного різноманіття.

Сукцесійне різноманіття – це сукупність

варіантів видових сукупностей (угруповань) у межах екосистеми, що сформувалися унаслідок її природних флуктуацій або як наслідок порушення. Сукцесійна різноманітність буде охоплювати всі рівні сукцесійних стадій, включаючи ранні, середні, пізні й клімаксові сукцесійні стадії.

є) місця з великим біорізноманіттям систематично охороняються.

Території природно високого біорізноманіття, особливо пов'язані з оточуючим ландшафтом ("гарячі точки" біорізноманіття), систематично охороняються.

ж) місця існування ендемічних видів систематично охороняються.

Ендемічні види виникають і існують лише в межах певної обмеженої географічної території. Систематично охороняються території з високим рівнем ендемізму, завдяки чому зберігається генетична цілісність та унікальність ендемічних видів. Для визначення ступеня ендемізму в конкретному місці варто окреслити територію географічного поширення ендемічних видів.

з) зонування і конфігурація системи природоохоронної території оптимізує збереження біорізноманіття.

Добре спланована система природоохоронних територій включає низку великих природоохоронних територій, які містять у собі еталонні й непорушені екосистеми, охоплюючи різні рівні висотних градієнтів та екотони, в межах природного оточення ПТ, що підтримують природні процеси обміну між природоохоронними територіями.

18. ПОЛІТИКА ЩОДО ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЙ					
Т	З/Т	З/Н	Н		Примітки
☐	☐	☐	☐	а) національна політика щодо ПТ чітко окреслює концепцію, мету та завдання системи ПТ.	
☐	☐	☐	☐	б) площа ПТ достатня для підтримання природних процесів на рівні ландшафту.	
☐	☐	☐	☐	в) виконується зобов'язання охороняти біорізноманіття і підтримувати інфраструктуру ПТ.	
☐	☐	☐	☐	г) проведена повна інвентаризація біорізноманіття в усьому регіоні.	
☐	☐	☐	☐	г') проведена оцінка історичного діапазону мінливості типів екосистем у регіоні.	
☐	☐	☐	☐	д) поставлені завдання щодо відновлення недостатньо представлених і/або значно редукованих екосистем.	
☐	☐	☐	☐	е) триває вивчення важливих проблем пов'язаних із ПТ.	
☐	☐	☐	☐	є) система ПТ періодично перевіряється на предмет недоопрацювань і недоліків.	
☐	☐	☐	☐	ж) існує ефективна програма навчання і розвитку для персоналу ПТ.	
☐	☐	☐	☐	з) управління ПТ, в тому числі його ефективність, регулярно оцінюється.	

а) національна політика щодо природоохоронної території чітко окреслює концепцію, мету та завдання системи природоохоронних територій.

Національне законодавство повинне чітко окреслювати завдання системи природоохоронних територій.

б) площа природоохоронної території достатня для підтримання природних процесів на рівні ландшафту.

Достатність охорони буде залежати від величини біорізноманіття, існуючих моделей землекористування, ступеня деградації екосистем та історичних змін середовища.

в) виконується зобов'язання охороняти біорізноманіття і підтримувати інфраструктуру природоохоронної території.

Свідченням виконання зобов'язань щодо природоохоронних територій є не лише чіткі заяви про політичний курс в напрямку охорони природи, але й доведене й постійне його фінансове забезпечення, готовність періодично оцінювати природо-

охоронні території і створювати нові, якщо є така необхідність, та підтримувати приватні ініціативи щодо охорони природи.

г) проведена повна інвентаризація біорізноманіття в усьому регіоні.

Така інвентаризація може включати списки видів, які поширені в регіоні, ідентифікацію ключових видів і визначення пріоритетів щодо їх збереження.

г') проведена оцінка історичного діапазону мінливості типів екосистем у регіоні.

Системна оцінка історичного діапазону мінливості типів екосистем дасть можливість керівникам природоохоронних територій ставити завдання для досягнення їх репрезентативності.

д) поставлені завдання щодо відновлення недостатньо представлених і/або значно редукованих екосистем.

Завдання щодо відновлення екосистем залежатимуть від кількох чинників, у тому числі від представленості, площі екосис-

тем, а також ступеня їх деградації. Завдання щодо відновлення можуть включати як заходи в межах природоохоронної території (наприклад, створення нових або розширення меж для недостатньо представлених або значною мірою зменшених екосистем), так і заходи задля змін у землекористуванні за межами природоохоронної території.

е) триває вивчення важливих проблем, пов'язаних із природоохоронною територією.

Важливі питання для вивчення – це ті екологічні, соціальні і/або економічні проблеми, які впливають на цілісність природоохоронної території в системі (наприклад, впливають на ефективність управління, пом'якшують чи загострюють негативні чинники впливу).

є) система природоохоронної території періодично перевіряється на предмет недоробок і недоліків.

Аналіз недоліків – це порівняння поширення елементів біорізноманіття в регіоні та їх представленості на природоохоронних територіях з метою виявлення елементів, котрі представлені недостатньо або не захищені.

ж) існує ефективна програма навчання і розвитку для персоналу природоохоронної території.

Ефективна програма розвитку також включатиме оцінку потреб персоналу та адміністрації природоохоронної території; програму стратегічного й цільового навчання та необхідні фінансові ресурси для впровадження програми.

з) управління природоохоронної території, в тому числі її ефективність, регулярно оцінюється.

Регулярно оцінюється ефективність управління.

19. ПОЛІТИЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Т	З/Т	З/Н	Н		Примітки
☐	☐	☐	☐	а) закони, які стосуються ПТ, доповнюють її завдання і сприяють ефективності управління.	
☐	☐	☐	☐	б) існує достатнє фінансування для ефективного управління системою ПТ.	
☐	☐	☐	☐	в) завдання охорони довкілля включені в усі аспекти політичного курсу.	
☐	☐	☐	☐	г) налагоджена активна комунікація між установами відповідальними за охорону природи.	
☐	☐	☐	☐	г) закони та постанови щодо ПТ ефективно застосовують на всіх рівнях.	
☐	☐	☐	☐	д) національна стратегія сприяє поширенню екологічної освіти на всіх рівнях.	
☐	☐	☐	☐	е) національна політика сприяє сталому управлінню земельними ресурсами.	
☐	☐	☐	☐	є) національна політика сприяє створенню механізмів захисту земельних ресурсів.	
☐	☐	☐	☐	ж) організоване належне екологічне навчання для урядових працівників на всіх рівнях.	
☐	☐	☐	☐	з) національна політика сприяє діалогові з громадськими й екологічними неурядовими організаціями.	

а) закони, які стосуються природоохоронної території, доповнюють її завдання і

сприяють ефективності управління. Закони, які стосуються природоохоронної

території, можуть охоплювати планування землекористування; ведення лісового й сільського господарства, полювання. Це можуть бути постанови й стратегії національного, регіонального та місцевого рівнів. Узгоджені закони уможливають або покращують завдання природоохоронної території та ефективність керування ними.

б) існує достатнє фінансування для ефективного управління системою природоохоронної території.

Достатнє фінансування означає наявність безпечних і тривалих механізмів для належного фінансування системи природоохоронних територій.

в) завдання охорони довкілля включені в усі аспекти політичного курсу.

Наприклад, оцінка впливу на довкілля регулярно береться до уваги під час розвитку інфраструктури населених пунктів, планування землекористування, а торговельні закони забороняють продаж видів, які знаходяться під загрозою зникнення.

г) налагоджена активна комунікація між установами, відповідальними за охорону природи.

Цілісне, добре скоординоване управління зможе краще забезпечити розвиток і впровадження плану охорони довкілля. Прикладами таких установ можуть бути міністерства, агенції та адміністративні органи, що мають стосунок до охорони природи.

г) закони та постанови щодо природоохоронної території ефективно застосовують на всіх рівнях.

Ефективне правозастосування означає, що нелегальні види діяльності виявляються і в усій системі чиниться правосуддя.

д) національна стратегія сприяє розвитку екологічної освіти на всіх рівнях.

Екологічна освіта може включати неформальну освіту (наприклад, оголошення про громадські послуги, листівки в парках та

іншу літературу), а також формальну освіту (наприклад, програма в молодшій, середній та вищій школах).

е) національна політика сприяє сталому управлінню земельними ресурсами.

Стале управління земельними ресурсами охоплює стале лісництво, сільське господарство й рибальство. Прикладами таких практик може бути міра, до якої незалежні спеціалісти визначають ліси як такі, що ними добре керують, і межа, до якої фермерські вгіддя вважаються “гармонійними” чи “екологічними”.

є) національна політика сприяє створенню механізмів захисту земельних ресурсів.

Стратегії, які сприяють захисту землі, можуть включати податкові виплати (наприклад, для створення приватних резерватів або пожертви добродійним екологічним організаціям); політичну підтримку для розвитку ринкових механізмів (наприклад, сертифікація лісової продукції); каральні заходи за неналежне землекористування (наприклад, штрафи за житлове будівництво); а також традиційні політичні заходи щодо охорони (наприклад, постанови щодо районування).

ж) організоване належне екологічне навчання для урядових працівників на всіх рівнях.

Належне навчання може охоплювати широкий набір тем, що стосуються охорони довкілля.

з) національна політика сприяє діалогові з громадськими та екологічними неурядовими організаціями.

Прикладами стратегій, які сприяють діалогові, можуть бути формування партнерств між урядовими агенціями та неурядовими організаціями; дозвіл неурядовим організаціям мати легальний статус у диспутах щодо дозвілля і розбудова прозорих механізмів для громадської участі у визначенні політичного курсу.

КРОК 4 – АНАЛІЗ ОТРИМАНИХ ДАНИХ

Отримані дані з різних частин Анкети можна аналізувати й порівнювати різними способами з метою вироблення наступних рекомендацій.

Примітка: є загальна таблиця в програмі Excel, за допомогою якої легше збирати й аналізувати дані.

КРОК 5 – ВИЗНАЧЕННЯ ПОДАЛЬШИХ ДІЙ І РЕКОМЕНДАЦІЙ

П'ятим кроком є аналіз отриманих результатів і визначення подальших дій.

Головно, на цьому етапі повинні залучатися держслужбовці та працівники природоохоронних територій. Немає стандартного методу для визначення подальших дій і рекомендацій, оскільки всі оцінки будуть різними. Однак, загалом цей процес потребує аналізу результатів оцінки для того, щоби виробити рекомендації і створити конкретний план дій.

Рекомендації повинні зосереджуватися на ключових змінах, необхідних для стратегічного підвищення ефективності управління природоохоронною територією. Ці зміни можуть стосуватися стратегій, практик керування і/або розподілу фінансів. Стратегічні рекомендації – це ті зміни або дії, які матимуть найбільший вплив на підвищення ефективності управління. Рекомендації повинні також брати до уваги наслідки таких дій (наприклад, результати перерозподілу бюджетних статей). Нижче наведені рекомендації, які можуть бути вироблені на підставі проведеного опитування:

1. Переглянути існуючі бюджетні пріоритети й перерозподілити витрати відповідно до величини загрози й пріоритету охорони кожної природоохоронної території.
2. Визначити системні недоліки й розробити цільову програму задля їх усунення.
3. Виявити недоліки в знаннях працівників і зібраних ними даних і розробити конкретну дослідницьку програму для заповнення цих прогалін.

4. Визначити й лобіювати урядові стратегії, які можуть сприяти поліпшенню управління природоохоронною територією.
5. Виявити й протестувати проти урядових стратегій, які мають негативні наслідки для ефективного управління природоохоронними територіями.
6. Визначити пріоритети підтримки природоохоронних територій, залежно від їх вразливості, пріоритету охорони й спроможності управління.
7. Виявити потреби в навчанні та розвитку людських ресурсів.
8. З'ясувати, які саме природоохоронні території потребують глибшої оцінки й моніторингу.
9. Збільшити зусилля на попередження і пом'якшення загроз, розробляючи відповідні програми для природоохоронних територій, які підпадають під найбільший ризик.
10. Вивчити індивідуальні загрози й негативні чинники впливу детальніше, виявляючи причини, що лежать в їх основі, і чинники, які впливають на кожен вид діяльності.
11. Знайти працівників природоохоронної території зі здібностями до управління і використовувати їхні вміння для внутрішнього навчання й розвитку людських ресурсів (наприклад, програма обміну працівниками).

Складання плану дій включатиме визначення першочергових рекомендацій, знаходження агенцій чи відділів, які будуть відповідальними за впровадження змін, і забезпечення фінансової, технічної, адміністративної чи політичної підтримки для здійснення таких змін.

ТЕРМІНИ, ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДИКИ ЕКСПРЕС-ОЦІНКИ

Більшість термінів та пояснень, необхідних для опанування власне методикою експрес-оцінки, представлені у Додатку 3 «Опис методики експрес-оцінки (RAPPAМ) стану територій природно-заповідного фонду та визначення пріоритетів щодо управління ними». У цьому додатку подано терміни, які, в основному, можуть допомогти під час читання інших розділів, а також при підготовці чи проведенні наступної експрес-оцінки. Також у Додатку представлені категорії природоохоронних територій згідно IUCN (Dudley, 2008) та категорії об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ) України згідно Закону України «Про природно-заповідний фонд України», що допоможе порівняти міжнародні та національні одиниці збереження природи.

Антропогенні зміни в природі

зміни, що відбуваються в природі в результаті господарської діяльності людини, яка призводить до порушення складу та структури екосистем. Цей вплив по-

значається на усіх структурних компонентах та функціональних параметрах екосистем – ґрунті, тваринах, рослинах, зменшенні рівня ґрунтових вод тощо.

Біорізноманіття (біотична різноманітність, біорізноманіття, біорозмаїття)

1) варіабельність живих організмів з усіх джерел, охоплюючи, серед інших, наземні, морські та інші водні екосистеми і екологічні комплекси, частиною яких вони є; це поняття містить в собі різноманітність в межах виду, вищих таксонів і цілих екосис-

тем (ст. 2 «Конвенції про біорізноманіття»); 2) сукупності типів відмінностей живих організмів будь-якого простору (території, акваторії, планети), які виділяються на підставі вибраної міри.

Важливі управлінські заходи

будь-яка управлінська діяльність, що запобігає незворотним або неприйнятним втратам для природних чи культурних ресурсів. Прикладами можуть бути моніторинг вразливих територій, примусове

виконання законів на природоохоронній території, керівні вказівки й відновні заходи задля попередження подальшої шкоди, і всі кроки щодо планування, навчання і нагляду, необхідні для реалізації цих заходів.

Вид

одна з основних одиниць класифікації організмів; сукупність близькоспоріднених організмів, що характеризуються певними, тільки їм властивими морфо-

фізіологічними та еколого-географічними особливостями та поширюються в межах певної області (території чи акваторії), яку називають ареалом виду.

Вплив

дія, пряма чи опосередкована, на ресурси природоохоронної території.

Гідрологічні порушення

тривалі порушення гідрологічного режиму території унаслідок меліорації, бу-

дівництва дамб та випрямлення русел річок.

Екосистема

природний або природно-антропогенний комплекс, утворений живими організмами і середовищем їхнього існування, в якому екологічні компоненти знаходяться у за-

кономірному взаємозв'язку і утворюють систему взаємозумовлених біотичних і абіотичних процесів і явищ.

Ендемічні види

види, що розповсюджені на обмеженій географічній території, де вони виникли в процесі еволюції. При умові, коли така

територія невелика за площею, тоді вид є особливо важливим для охорони, оскільки вузький ареал збільшує уразливість виду.

Еталонні та непорушені екосистеми

екосистеми, які зберігають повний набір природного біорізноманіття, природних процесів, ландшафтних

моделей, і поширення видів у відповідності з історичними діапазонами їх мінливості.

Загрози

потенційні чи неминучі негативні дії, в яких шкідливий вплив може відбутися чи

буде відбуватися у майбутньому.

Зміни клімату

довготривалі кліматичні зміни, пов'язані із глобальним потеплінням, що супровод-

жуються тривалими повеннями, посухами, екстремальними температурними показниками та буревіями.

Інвазія

проникнення та натуралізація на певну територію не характерного для неї виду.

Історичні межі поширення природних екосистем

межі поширення різних екосистем до широкомасштабного, індустріального та

інтенсивного втручання людини.

Історичні норми

умови, які переважали до широкомасштабного, індустріального і/або ін-

тенсивного втручання людини.

Кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду

система обліку та оцінки кількісного та якісного стану територій та окремих об'єктів природно-заповідного фонду та їх територіальних сукупностей, призначена для забезпечення органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб достовірними даними про право-

вий статус, належність, режим, географічне положення, кількісні та якісні характеристики цих територій та об'єктів, їх природоохоронну, наукову, виховну, рекреаційну та іншу цінність з метою охорони, збереження та ефективного управління функціонуванням і розвитком природно-заповідного фонду.

Культурна спадщина

сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини.

Ландшафт природний

цілісний природно-територіальний комплекс з генетично однорідними, однотиповими природними умовами місцевостей, які

сформувалися в результаті взаємодії компонентів геологічного середовища, рельєфу, гідрологічного режиму, ґрунтів і біоценозів.

Ландшафтна функція природоохоронної території

спроможність території забезпечувати види біоти середовищем розмно-

ження, харчування, можливість міграції тощо.

Ландшафтні об'єкти культурної спадщини

природні території, які мають історичну цінність.

Лісові ресурси

деревні, технічні, лікарські та інші продукти лісу, що використовуються для задоволення потреб населення і виробництва та відтворюються у процесі формування лісових природних комплексів. До лісових ресурсів також належать корисні властивості лісів (здатність лісів зменшувати негативні наслідки природ-

них явищ, захищати ґрунти від ерозії, запобігати забрудненню навколишнього природного середовища та очищати його, сприяти регулюванню стоку води, оздоровленню населення та його естетичному вихованню тощо), що використовуються для задоволення суспільних потреб.

Літопис природи

1) основна форма узагальнення результатів наукових досліджень та спостережень за станом і змінами природних комплексів, виконаних на територіях та

об'єктах природно-заповідного фонду; 2) перелік строків настання сезонних явищ природи, які спостерігаються в певному місці (наприклад, у резерватах).

Мінімальна популяція

мінімальна популяція виду, необхідна для того, щоб цей вид вижив у майбут-

ньому (звичайно 500 років), за умови спонтанної популяційної динаміки.

Негативні чинники

сили, діяльність чи події, які вже шкідливо вплинули на цілісність природоохоронної території (наприклад, зменшили показники біорізноманіття, здатність до відновлення і/або збіднили характерис-

тики природних ресурсів території). Негативні чинники включають як легальну, так і нелегальну діяльність, і можуть бути наслідком прямих чи опосередкованих впливів діяльності.

Оселище (habitat)

ділянка земної поверхні (суші або водойми) з однотипними абіотичними умовами середовища (рельєф, ґрунт, мікроклім-

ат тощо), що її займає певне угруповання організмів.

«Особливо цінні» осередки біорізноманіття (biodiversity “hot-spots”)

території, які характеризуються особливо високим ступенем біорізноманіття на місцевому, регіональному, державному

або світовому рівнях у порівнянні із територіями свого рівня.

План управління

план управління – це формальний спосіб записування дій і рішень щодо керування. План керування природоохоронною територією повинен включати в себе чотири елементи:

- опис біоти й фізико-географічних особливостей території, якою керують;

- чітко визначені завдання, які безпосередньо пов'язані із збереженням цінностей природоохоронної території;
- систематичні кроки для досягнення цих завдань;
- механізм зміни плану, якщо з'являється нова інформація.

Популяція

сукупність особин певного виду, здатних до вільного схрещування, що насе-

ляють певну територію і частково ізолювані від сусідніх популяцій.

Праліс

природний ліс, екосистема якого повинна бути достатньо великою, щоб зберегти свої природні характеристики, а його рослинність, склад деревостану і структура визначаються винятково природни-

ми чинниками навколишнього середовища без впливу людини тепер і колись. П. – лісовий масив, який ніколи не зазнавав людського втручання і у своїй структурі та динаміці відповідає природному розвитку.

Природне навколишнє середовище (довкілля)

сукупність природних та змінених людиною абіотичних і біотичних чинників, які справляють безпосередній або опосеред-

кований вплив на людину та народногосподарську діяльність.

Природокористування

система заходів з освоєння, використання, відновлення, перетворення та охорони

навколишнього природного середовища і природних ресурсів.

Природні процеси

ті процеси, які дозволяють екосистемі цілісно функціонувати й розвиватися. Прикладами природних процесів можуть бути природна динаміка і сукцесії, круго-

обіг речовин (наприклад, процеси гниття й розкладу рослин), розмноження (наприклад, запилення, запліднення), хижацтво або міграція видів.

Природоохоронна територія

“зона суходолу і/або моря, спеціально призначена для охорони й збереження біорізноманітності, з природними й відповідними до них культурними ресурсами, якою керують за допомогою правових або інших

продуктивних засобів” (МСОП, 1994). Такі території можуть бути у власності і/або під керівництвом урядів, окремих осіб, компаній, неурядових організацій, громад і партнерств між цими групами.

Промоційні види (flagship species)

види, котрі вибирають з урахуванням їхньої вразливості, привабливості або самобутності, для того, щоб забезпечити підтримку й визнання необхідності їхнього збереження з боку широкої громадськості

ті. Концепція промоційних видів передбачає, що заходи збереження та відтворення кількох видів можуть бути своєрідною гарантією збереження унікальних чи типових екосистем, котрі в ній мешкають.

Раритет

рідкісний об’єкт, цінність якого визначається, в першу чергу, його унікальністю.

Режим природних впливів

різноманітні варіанти природних впливів, у тому числі їхня повторюваність, обсяги, інтенсивність і глибина, які історично сформували структуру й моделі ландшаф-

ту. Прикладами таких впливів можуть бути пожежі, повені, зледеніння, урагани, комахи та патогенні інвазії.

Репрезентативність

міра, за якою природоохоронна територія представляє малопредставлені і/або вели-

кою мірою збіднілі екосистеми в загальній системі природоохоронних територій.

Рідкісні види, види під загрозою зникнення і такі, що вимирають

рідкісні види – категорія видів, яким у даний час не загрожує зникнення, хоч

внаслідок їхньої незначної чисельності або обмеженого ареалу за несприятливих

змін середовища існування така загроза може виникнути. Види під загрозою зникнення (зникаючі) – види, які знаходяться під загрозою зникнення і збереження яких є малоімовірним, якщо продовжиться

згубна дія факторів, що впливають на їхній стан. Види, що вимирають – це ті, які перебувають під загрозою вимирання по всій території поширення чи на значній її частині.

Сертифікація лісів

оцінка відповідності системи ведення лісового господарства встановленим міжнародним вимогам щодо управління лісами та лісокористування на засадах стало-

го розвитку. Метою лісової сертифікації є забезпечення економічно, екологічно і соціально збалансованого ведення лісового господарства.

Система природоохоронних територій

сукупність природоохоронних територій, а також законодавчі підходи, управління, наукові обґрунтування, пов'язана із їх

функціонуванням, а також зв'язок із державними та громадськими об'єднаннями.

Стале використання ресурсів

використання ресурсів природоохоронної території, що узгоджується з завданнями природоохоронних територій, є в меж-

ах спроможності ресурсів до відновлення і має мінімальний вплив на інші ресурси природоохоронної території.

Старовікові ліси

ліси корінних типів деревостанів, що протягом свого існування не зазнавали суттєвих втручань з боку людини або такі втручання були настільки незначними, що сформовані природними процесами породний склад і просто-

рова структура таких лісів дозволяють вважати їх клімаксовими або наближеними до клімаксових лісовими угрупованнями. За ступенем втручання людини розрізняють праліси та наближені до пралісів.

Структурне різноманіття

сукупність і конфігурація видів, елементів та екосистем у межах ландшафту

Сукупність природних ресурсів

набір природних ресурсів території, у тому числі типи лісів, водні ресурси, поширення рідкісних видів, видів, що зна-

ходяться під загрозою зникнення і таких, що вимирають, та інших сфер екологічної і/або соціальної ваги.

Сукупність ресурсів культурного спадку

набір ресурсів культурного спадку території, у тому числі місця історичної, релігійної, економічної і культурної ваги,

відпочинкові маршрути та інфраструктура, а також інші території, які відіграють важливу роль у культурному житті.

Сукцесійне різноманіття

повний обсяг сукцесійних стадій, у тому числі початкові, середні, пізні та клімак-

сові сукцесійні стадії, які звичайно асоціюються з режимами природної динаміки.

Функціональноважливі види (keystone species)

види, що мають непропорційно великий вплив на екосистему, а їх усунення спричинило б докорінні й непередбачувані

наслідки), види, збереження яких і вміле поводження з якими ймовірно позитивно вплине на велику кількість інших видів.

Категорії природоохоронних територій

Категорія Ia (Strict Nature Reserve)- *природний заповідник (строого режиму)*, ділянки суші або водного простору з важливими або репрезентативними еко-

системами, геологічними або фізіологічними ознаками і/або видами та доступні головним чином для наукових досліджень або екологічного моніторингу.

Категорія Ib (Wilderness Area) - *територія зі збереженою дикою природою*, велика територія з незмінним або незначно зміненим суходолом і/або водним простором, природний характер та

вплив якої підтримується самостійно, без постійного чи численного населення, і охорона та управління якою відбувається з метою збереження природного стану території.

Категорія II (National Park) - *національний парк*, територія, управління якою відбувається в основному з метою охорони екосистем та створення умов для рекреації (природні ділянки суші або водного простору, визначені з метою:

а) охорони екологічної цілісності однієї або більше екосистем для сучасного і майбутнього покоління;

б) виключення займання територій та їх використання, яке суперечить визначеним у меті завданням;

в) забезпечення можливостей для здійснення духовної, наукової, освітньої, рекреаційної та скерованої на створення умов для відвідувачів діяльності, при умові, що вона буде сумісною з природним та культурним оточенням).

Категорія III (Natural Monument) - *пам'ятка природи*, територія, управління якою відбувається в основному з метою

збереження специфічних природних особливостей (рис, ознак).

Категорія IV (Habitat/Species Management Area) - *територія для збереження видів та ареалів їх поширення*,

територія, призначена для збереження видів та ареалів їх поширення через механізми управління нею.

Категорія V (Protected Landscape/ Seascape) - *охоронюваний ландшафт суходолу/водного простору*, територія, управ-

ління якою відбувається в основному з метою охорони ландшафтів суходолу/водного простору та створення умов для рекреації.

Категорія VI (Managed Resource Protected Area) - *територія для охорони природних ресурсів*, територія, управлін-

ня якою відбувається в основному з метою збалансованого використання природних екосистем.

**Категорії об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ) України згідно
Закону України «Про природно-заповідний фонд України»
(Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16.06.1992 № 2456-XII,
остання редакція від 23.12.2010 на підставі 2856-17, чинний)**

До природно-заповідного фонду України належать:

Природні території та об'єкти - природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища;

Штучно створені об'єкти - ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Категорії природних об'єктів ПЗФ:

Природні заповідники

(статті 15-16 Закону):

Природні заповідники - природоохоронні, науково-дослідні установи загальнодержавного значення, що *створюються з метою* збереження в природному стані типових або унікальних для даної ландшафтної зони природних комплексів з усією сукупністю їх компонентів, вивчення природних процесів і явищ, що відбуваються в них, розробки наукових засад охорони навколишнього природного середовища, ефективного використання природних ресурсів та екологічної безпеки.

Ділянки землі та водного простору з усіма природними ресурсами повністю вилучаються з господарського використання і

надаються заповідникам у порядку, встановленому цим Законом та іншими актами законодавства України.

Основними завданнями природних заповідників є збереження природних комплексів та об'єктів на їх території, проведення наукових досліджень і спостережень за станом навколишнього природного середовища, розробка на їх основі природоохоронних рекомендацій, поширення екологічних знань, сприяння у підготовці наукових кадрів і спеціалістів у галузі охорони навколишнього природного середовища та заповідної справи.

На природні заповідники покладається також координація і проведення наукових досліджень на територіях заказників, пам'яток природи, заповідних урочищ у регіоні.

Біосферні заповідники

(статті 17-19):

Біосферні заповідники є природоохоронними, науково-дослідними установами міжнародного значення, що *створюються з метою* збереження в природному стані найбільш типових природних комплексів біосфери, здійснення фонових екологічних моніторингу, вивчення навколишнього при-

родного середовища, його змін під дією антропогенних факторів.

Біосферні заповідники створюються на базі природних заповідників, національних природних парків з включенням до їх складу територій та об'єктів природно-заповідного фонду інших категорій та інших земель і належать до *всесвітньої глобальної мережі* біосферних заповідників.

Національні природні парки

(статті 20-22):

Національні природні парки є природоохоронними, рекреаційними, культурно-

освітніми, науково-дослідними установами загальнодержавного значення, що *створюються з метою* збереження, відтворення і ефективного використання

природних комплексів та об'єктів, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну цінність.

Ділянки землі та водного простору з усіма природними ресурсами та об'єктами вилучаються з господарського використання і надаються національним природним паркам у порядку, встановленому цим Законом та іншими актами законодавства України.

До складу територій національних природних парків можуть включатися ділянки землі та водного простору інших землевласників та землекористувачів.

На національні природні парки покладається виконання таких основних завдань:

Регіональні ландшафтні парки

(статті 23-24):

Регіональні ландшафтні парки є природоохоронними рекреаційними установами місцевого чи регіонального значення, що *створюються з метою* збереження в природному стані типових або унікальних природних комплексів та об'єктів, а також забезпечення умов для організованого відпочинку населення.

Регіональні ландшафтні парки організуються, як правило, без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів у їх власників або користувачів.

В разі необхідності вилучення земельних ділянок, водних та інших природних

- збереження цінних природних та історико-культурних комплексів і об'єктів;
- створення умов для організованого туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з додержанням режиму охорони заповідних природних комплексів та об'єктів;
- проведення наукових досліджень природних комплексів та їх змін в умовах рекреаційного використання, розробка наукових рекомендацій з питань охорони навколишнього природного середовища та ефективного використання природних ресурсів;
- проведення екологічної освітньо-виховної роботи.

об'єктів для потреб регіональних ландшафтних парків провадиться в порядку, встановленому законодавством України.

На регіональні ландшафтні парки покладається виконання таких завдань:

- збереження цінних природних та історико-культурних комплексів та об'єктів;
- створення умов для ефективного туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з додержанням режиму охорони заповідних природних комплексів і об'єктів;
- сприяння екологічній освітньо-виховній роботі.

Заказники

(статті 25-26):

Регіональні ландшафтні парки є природоохоронними оголошуються природні території (акваторії) з метою збереження і відтворення природних комплексів чи їх окремих компонентів. Оголошення заказників провадиться без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів у їх власників або користувачів. На території заказника обмежується або забороняється мисливство

та діяльність, що суперечить цілям і завданням, передбаченим положенням про заказник. Господарська, наукова та інша діяльність, що не суперечить цілям і завданням заказника, проводиться з додержанням загальних вимог щодо охорони навколишнього природного середовища. Власники або користувачі земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів, оголошених заказником, беруть на себе зобов'язання щодо забезпечення режиму їх охорони та збереження.

Пам'ятки природи

(статті 27-28):

Пам'ятками природи оголошуються окремі унікальні природні утворення, що мають особливе природоохоронне, наукове, естетичне, пізнавальне і культурне значення, з метою збереження їх у природному стані. Оголошення пам'яток природи провадиться без вилучення земельних ділянок, водних та інших при-

родних об'єктів у їх власників або користувачів. На території пам'яток природи забороняється будь-яка діяльність, що загрожує збереженню або призводить до деградації чи зміни первісного їх стану. Власники або користувачі земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів, оголошених пам'ятками природи, беруть на себе зобов'язання щодо забезпечення режиму їх охорони та збереження.

Заповідні урочища

(статті 29-30):

Заповідними урочищами оголошуються лісові, степові, болотні та інші відокремлені цілісні ландшафти, що мають важливе наукове, природоохоронне і естетичне значення, з метою збереження їх у природному стані. Оголошення заповідних урочищ провадиться без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів у їх власників або користувачів.

На території заповідних урочищ забороняється будь-яка діяльність, що порушує природні процеси, які відбуваються у природних комплексах, включених до їх складу, відповідно до вимог, встановлених для природних заповідників. Власники або користувачі земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів, оголошених заповідними урочищами, беруть на себе зобов'язання щодо забезпечення режиму їх охорони та збереження.

Категорії штучно створених об'єктів ПЗФ:

Ботанічні сади

(статті 31-32):

Ботанічні сади *створюються з метою* збереження, вивчення, акліматизації, розмноження в спеціально створених умовах та ефективного господарського використання рідкісних і типових видів місцевої і світової флори шляхом створення, попо-

внення та збереження ботанічних колекцій, ведення наукової, навчальної і освітньої роботи. Ділянки землі та водного простору з усіма природними ресурсами вилучаються з господарського використання і надаються ботанічним садам у порядку, встановленому цим Законом та іншими актами законодавства України.

Дендрологічні парки

(статті 33-34):

Дендрологічні парки *створюються з метою* збереження і вивчення у спеціально створених умовах різноманітних видів дерев і чагарників та їх композицій для найбільш ефективного наукового, культурного, рекреаційного та іншого використання. Дендрологічні парки загальнодержавного значення є науково-дослідними природо-

охоронними установами. Земельні ділянки з усіма природними ресурсами вилучаються з господарського використання і надаються дендрологічним паркам у порядку, встановленому цим Законом та іншими актами законодавства України. На території дендрологічних парків забороняється діяльність, що не пов'язана з виконанням покладених на них завдань і загрожує збереженню дендрологічних колекцій.

Зоологічні парки

(статті 35-36):

Зоологічні парки *створюються з метою* організації екологічної освітньо-виховної роботи, створення експозицій рідкісних, екзотичних та місцевих видів тварин, збереження їх генофонду, вивчення дикої фауни і розробки наукових основ її розведення у неволі. Зоологічні парки загальнодержавного значення є природоохоронними культурно-освітніми та

науково-дослідними установами. Земельні ділянки з усіма природними ресурсами вилучаються з господарського використання і надаються зоологічним паркам у порядку, встановленому цим Законом та іншими актами законодавства України. На території зоологічних парків забороняється діяльність, що не пов'язана з виконанням покладених на них завдань і загрожує збереженню сприятливих умов для життя тварин цих парків.

Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва (статті 37-38):

Парками-пам'ятками садово-паркового мистецтва оголошуються найбільш визначні та цінні зразки паркового будівництва з *метою* охорони їх і використання в естетичних, виховних, наукових, природоохоронних та оздоровчих цілях. Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення є природоохоронними рекреаційними установами. Оголошення парків-пам'яток садово-паркового мистецтва провадить-

ся з вилученням у встановленому порядку або без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів у їх власників або користувачів. На території парків-пам'яток садово-паркового мистецтва можуть проводитися наукові дослідження. Власники або користувачі земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів, оголошених парками-пам'ятками садово-паркового мистецтва, беруть на себе зобов'язання щодо забезпечення режиму їх охорони та збереження.

СТИСЛИЙ ОПИС ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ
Відомості про біосферні заповідники, природні заповідники, національні заповідники, національні природні парки України

N п\п	Назва	Директор	Адреса	Підпорядкування	Рік створення	Загальна площа, га	Площа земель в постійному користуванні, га
Біосферні заповідники (IUCN категорія – II)							
1.	“Асканія-Нова”	ГАВРИЛЕНКО Віктор Семенович, +38(05538) 6-11-40, ф 6-12-32, 6-12-86, 6-12-00, 6-12-86, 6-12-96, 6-14-75, 6-13-78	75230, Херсонська обл., Чаплинський р-н, сmt. Асканія-Нова, вул. Фрунзе, 13; e-mail: hr.askania-nova@chp.hsu.ktel.net http://ascania-nova.org/	Українська академія аграрних наук	1985	33307,6	11312,2
2.	Чорноморський	ЧЕРНЯКОВ Дмитро Олександрович +38(05539) 2-64-71, 2-67-57, 2-65-00, ф 2-10-04	75600, Херсонська обл., Голопристанський р-н, м. Гола Пристань вул.Лермонтова, 1; e-mail: zarovidnyuk@selen.kherson.ua	Національна академія наук України	1985 (розширення у 1998 та 2009)	109254,8	90634,8
3.	Карпатський	ГАМОР Федір Дмитрович, +38(03132) ф.2-26-59, 2-26-32, 2-21-93	90600 Закарпатська обл., м. Рахів, вул. Красне Плесо, 77, e-mail: cbr-rakhiv@net.ua http://cbr.nature.org.ua	Міністерство екології та природних ресурсів України	1993 (розширення у 1997, 2010)	58035,8	39485,8
4.	Дунайський	ВОЛОШКЕВИЧ Олександр Миколайович, +38(04843) 3-11-95, ф. 2-15-77	68355, Одеська обл, Кілійський р-н, м. Вилкове, вул. Татарбунарського повстання, 132а; e-mail: reserve@it.odessa.ua	Національна академія наук України	1998 (на базі ПЗ «Дунайські плавні», існуючого з 1981)	50252,9	22715,0

Природні заповідники (IUCN категорія – Ia)							
1.	Кримський	АНДРОСОВ Володимир Іванович +38(06560) 5-04-40	98500, Автономна Республіка Крим, м. Алушта, вул. Партизанська,42 zap.arc@mail.ru	Державне управління справами	1923	44175,5	44175,5
2.	Канівський	ЧОРНИЙ Микола Гаврилович, +38(04736) 3-30-47, 3-29-91, 3-45-31	19000, Черкаська обл., м. Канів, вул. Лісова reserve@ua.fm krz@sk.ukrtel.net	Міністерство освіти і науки України	1923 (розширення у 2010)	8634,9	8634,9
3.	Український степовий	МОРДАТЕНКО Леонід Петрович +38(06279) 29-72-54 097-706-57-87	87172, Донецька обл. Новоазовський р-н, с. Самсонове zarovednik@novozovsk.net zarovednik2008@bk.ru	Національна академія наук України	1961 (вилучено філію «Михайлівська цілина»)	3133,2	3133,2
4.	Луганський	СОВА Тетяна Вікторівна +38(0642) 53-31-62, (050) 708-42-44	93600, Луганська обл., Станично-Луганський р-н, смт. Станично-Луганське, вул. Рубіжна, 95 lug.zarovid@mail.ru	Національна академія наук України	1968 (розширення – 2004, 2008)	5403,0	5403,0
5.	Поліський	ЖИЛА Сергій Михайлович, +38(04148) 3-12-83, 3-42-88	11122, Житомирська обл., Овруцький р-н, с. Селезівка	Державне агентство лісових ресурсів України	1968	20104,0	20104,0
6.	Ялтинський гірсько-лісовий	КАПІТОНОВ Володимир Володимирович +38(0654) 26-16-52, ф. 37-98-38	98600, Автономна Республіка Крим, м. Ялта, пр-кт Советський, аб\ск № 25 e-mail: dreada2803@mail.ru	Державне агентство лісових ресурсів України	1973	14523,0	14523,0
7.	“Мис Мартьян”	ЄЖОВ Валерій Микитович +38(0654) 33-54-77	98600, Автономна Республіка Крим, м. Ялта, смт. Нікіта, Нікітський ботанічний сад nbs1812@ukr.net	Національна академія аграрних наук України	1973	240,0	240,0

8.	Карадазький	МОРОЗОВА Алла Леонтіївна +38(06562) 2-62-12 +380676522191	98188, Автономна Республіка Крим, м. Феодосія, сmt. Курортне kagadag@ukrpost.ua	Національна академія наук України	1979	2874,2	2874,2
9.	“Розточчя”	БОВТ Ярослав Семенович +38(03259) 3-33-91	81070, Львівська обл., Яворівський р-н, сmt. Івано-Франкове вul. Січових стрільців, 7; e-mail: zarhoz@mail.lviv.ua	Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України	1984	2084,5	2084,5
10.	“Медобори”	МУЗИКА Михайло Ярославович, +38(03557) 3-15-94, ф.3-12-93, 2-12-94	48210, Тернопільська обл., Гусятинський р-н, сmt. Гримайлів, вul. Міцкевича, 21	Державне агентство лісових ресурсів України	1990 (розширення у 2000 р.)	9516,7	9516,7
11.	Дніпровсько-Орільський	ЯЛОВИЙ Іван Олександрович, +38(056) 749-64-71	52030, Дніпропетровська обл., Дніпропетровський р-н, сmt. Кіровське e-mail: postmaster@eco05.dp.ua	Державне агентство лісових ресурсів України	1990	3766,2	3766,2
12.	“Єланецький степ”	ДРАМАРЕЦЬКИЙ Сергій Вікторович, +38(05159) 9-72-14, ф. 9-12-95	55553, Миколаївська обл., Єланецький р-н, с. Калинівка e-mail: Elaneskustep@rambler.ru	Міністерство екології та природних ресурсів України	1996	1675,7	1675,7
13.	“Горгани”	КИСЛЯК Василь Михайлович, +38(03475) 2-04-83, ф. 2-04-82	78400, Івано-Франківська обл., м. Надвірна, вul. Комарова, 7 e-mail: gorgany@meta.ua	Міністерство екології та природних ресурсів України	1996	5344,2	5344,2
14.	Казантипський	БОНДАРЕНКО Римма Борисівна, +38(06557) 2-31-26, ф. 5-86-14	98213, Автономна Республіка Крим, Ленінський р-н, м. Щелкіно, 33/12 kazarwells@rambler.ru	Міністерство екології та природних ресурсів України	1998	450,1	450,1

15.	Опукський	ПЛЕТЮК Володимир Іванович, +38(06562) 95-775, 95-385	98100, Автономна Республіка Крим, м. Феодосія, вул. Курортна, 42 oruk2011@mail.ru	Міністерство екології та при- родних ресур- сів України	1998	1592,3	1592,3	1592,3
16.	Рівненський	БАЧУК Василь Анатолійович, +38(03655) 3-47-63, 3-47-52	34500, Рівненська обл., м. Сарни, вул. Гоголя, 34 а grz@ukprost.ua	Міністерство екології та при- родних ресур- сів України	1999	47046,8	47046,8	47046,8
17.	Черемський	ПАЩУК Степан Іванович, +38(03376) 2-12-06	Волинська область, Маневицький р-н, смт. Маневичі, вул. К.Маркса, 46 zap_mv@lt.ukrtel.net	Державне агентство лісо- вих ресурсів України	2001	2975,7	2975,7	2975,7

Національні природні парки (IUCN категорія – II)

1.	Карпатський	ЯВОРСЬКИЙ Антон Іванович, +38(03434) ф 2-28-12, 2-28-17, 2-27-31; 2-11-55	78500, Івано-Франківська обл., м. Яремча, вул. Стуса, 6, e-mail: snpr@meta.ua	Міністерство екології та при- родних ресур- сів України	1980 (розширен- ня у 2010)	50513,5	50513,5	38609,5
2.	Шацький	ЮРЧУК Петро Володимирович, +38(03355) т/ф. 2-95-15, 3-30-43	44021, Волинська обл., Шацький р-н, с. Світязь shpark@sh.it.ukrtel.net	Міністерство екології та при- родних ресур- сів України	1983 (розширен- ня у 1999)	48977,0	48977,0	18810,0
3.	“Синевир”	ДЕРБАК Микола Юрійович, +38(03146) ф.2-77-40, 2-76-12	90041, Закарпатська обл., Міжгірський р-н, с. Синевир-Остріки, вул. Остриська npr-synevir@gambler.gu	Міністерство екології та при- родних ресур- сів України	1989 (розширен- ня у 2009)	42704,0	42704,0	34307,2
4.	Азово-Сиваський	ПОПОВЧУК Євген Сергійович, +38(05534), 2-21-09, 2-27-98	75500, Херсонська обл., м. Генічеськ, вул. Петровського, 54 naspark@genich.hs.ukrtel. net naspark@mail.ru	Міністерство екології та при- родних ресур- сів України	1993	52154,0	52154,0	52154,0

5.	“Вижницький”	в.о. КОЛОТИЛО Михайло Петрович, +38(03730) 3-60-52, 3-63-49, 3-69-06, 3-69-33	59233, Чернівецька обл., Вижницький р-н, сmt. Берегомет вул. Головна, 61, e-mail: vyzhnytsk@ukrpost.ua	Міністерство екології та при- родних ресур- сів України	1995 (розширен- ня у 2007)	11238,0	8256,9
6.	“Подільські Товтри”	ЯНКОВСЬКИЙ Олег Йосипович, +38(03849) 5-17-71	32301, Хмельницька обл., м. Кам’янець-Подільський, площа Польський ринок, 6 e-mail: tovtu@kr.km.ua, prrtovtu@mail.ru	Міністерство екології та при- родних ресур- сів України	1996 (роз- ширення площі зе- мель у по- стійному ко- ристуванні у 2007)	261316,0	4453,1
7.	“Святі Гори”	ВАСИЛЬЄВ Юрій Васильович, +38(06262) 5-57-33, 5-54-57, 5-55-78, 5-56-58, ф 5-56-56, 5-30-56, 5-30-33	84130, Донецька обл., Слов’янський р-н, с. Богородичне, Теплінське лісництво вул. 60-річчя Жовтня, 1, e-mail: svatugory@uaindex.ru	Міністерство екології та при- родних ресур- сів України	1997 (розширен- ня у 2010)	40605,5	11894,5
8.	Яворівський	БІЛЯК Михайло Васильович, дом. +38(03259) ф. 3-31-34, 3-31-35; 2-35-55	81070, Львівська обл., Яворівський р-н, сmt. Івано-Франкове, вул. Львівська, 32 e-mail: yavorivskiyprp@ gmail.com	Міністерство екології та при- родних ресур- сів України	1998	7078,6	2885,5
9.	“Сколівські Бескиди”	БАНДЕРИЧ Василь Ярославович +38(03251) 2-18-49, ф. 2-14-11	82600, Львівська обл., Сколівський р-н, м. Сколе, вул. Князя Святослава, 3 e-mail: beskydy2005@ukr.net beskydy@ua.fm	Державне агентство лісо- вих ресурсів України	1999	35684,0	24702,0
10.	Десянсько- Старогутський	КАПІРУЛЯ Олексій Михайлович, дом. +38(05451) ф. 7-14-45, 7-21-70, 7-14-49	41000, Сумська обл. м. Середина-Буда, вул. Новгород-Сіверська, 62 e-mail: prpds@unet.net.ua	Міністерство екології та при- родних ресур- сів України	1999	16215,1	7272,6

11.	Ужанський	КОПАЧ Василь Олексійович +38(03135) 2-17-70, ф. 2-10-37	89000, Закарпатська обл., смт. Великий-Березний, вул. Шевченка 54, e-mail: uzhanski@gmail.com	Міністерство екології та при- родних ресур- сів України	1999	39159,3	14904,6
12.	“Гуцульщина”	ПРОРОЧУК Василь Васильович, +38(03478) ф. 2-23-53, 4-95-68,4-95-69	78600, Івано-Франківська обл. Косівський р-н, м. Косів, вул. Грушевського, 4 e-mail: gutschulparcbuh1@ gambler.ru	Міністерство екології та при- родних ресур- сів України	2002	32271,0	7606,0
13.	“Гомільшанські ліси”	МОТЛЯХ Олександр Дмитрович, +38(05747) 3-19-95; 3-09-60	63436, Харківська обл., Зміївський р-н, с. Задонецьке, вул. Курортна, 156 gotolsha@yandex.ru	Державне агентство лісо- вих ресурсів України	2004	14314,8	3377,3
14.	Галицький	ТЕРЕШКУН Борис Миколайович, +38(03431) 21-187 +380673432110	75100, Івано-Франківська обл., м. Галич, вул. Галич-Гора, 1 e-mail: galushnrr@mail.ru	Державне агентство лісо- вих ресурсів України	2004	14684,8	12159,3
15	Ічнянський	ШУЛЬГА Олександр Олександрович, +38(04633) т.ф. 2-51-75; 2-19-24; 2-51-19	16700, Чернігівська обл., м. Ічня, вул. Леніна, 23 e-mail: ichn_park@ cg.ukrtel.net	Міністерство екології та при- родних ресур- сів України	2004	9665,8	4686,1
16.	“Великий Луг”	СОЛОП Юрій Володимирович, +38(06175) 6-19-06, 6-65-78	71630, Запорізька обл., Василівський р-н, м. Дніпрорудне, вул. Шахтарська, 15 grandmeadow@ukprost.ua	Міністерство екології та при- родних ресур- сів України	2005	16756,0	9324,0
17.	Мезинський	СИМОНЕНКО Ніна Василівна, +38(04656)3-57-37; 3-56-57	16212, Чернігівська обл., Коропський р-н, с. Сverdлова mezinpark@mail.ru	Міністерство екології та при- родних ресур- сів України	2006	31035,2	8543,9

18.	«Прип'ять-Стохід»	ОЛАСЮК Юрій Павлович, +38(03362)3-01-23, 3-01-27	44200, Волинська обл., сmt. Любешів, вул. Бондаренка, 47 e-mail: NPPPSL@gmail.com	Міністерство екології та при- родних ресур- сів України	2007	39315,5	5961,93
19.	«Голосіївський»	ЗАЛІСЬКИЙ Андрій Вікторович +38(044) 224-50-68	03035, м. Київ, вул. Урицького 35, кім. 804 golospark@ukr.net	Міністерство екології та при- родних ресур- сів України	2007	4525,52	1879,43
20.	Нижньодністров- ський	ПРИМАК Віталій Олександрович +38(048)746-53-07, 746-51-13	65009, м. Одеса, Французький бульвар, 89 dnistrpark@gmail.com	Міністерство екології та при- родних ресур- сів України	2008	21311,1	3700
21.	«Бузький Гард»	АРТАМОНОВ Владислав Альбертович +38(05161)6-13-70, 7-55-49	55223, Миколаївська обл., Первомайський р-н, с. Мигія, вул.. Колгоспна, 42 pprbg@ukr.net	Міністерство екології та при- родних ресур- сів України	2009	6138,13	2650,85
22.	Гетьманський	ЗІНЧЕНКО Олександр Іванович 098-404-93-03 (05458)6-62-86	05458, Сумська обл., м. Тростянець, вул.. Горького, 25 getmanparks@mail.ru	Міністерство екології та при- родних ресур- сів України	2009	23360,1	11673,2
23.	Приазовський	БОГДАНОВ Ігор Михайлович 067-612-70-00 т/ф. (0619) 44-83-74	72382, Запорізька обл., м. Мелітополь, вул. 8 Березня, 6 ukraar@uandex.ru grandmeadow@ukrpost.ua	Міністерство екології та при- родних ресур- сів України	2010	78126,92	48053,20

ЛІТЕРАТУРА

Dudley, N. (Editor) (2008). Guidelines for Applying Protected Area Management Categories. Gland, Switzerland: IUCN. x + 86pp.

Ervin, J. 2003. WWF Rapid Assessment and Prioritization of Protected Area Management (RAPAM) Methodology. WWF International, Gland, Switzerland.

Hockings, M, Stolton, S and Dudley, N. 2000. Evaluating Effectiveness: A Framework for Assessing Management of Protected Areas. IUCN Cardiff University Best Practice Series. IUCN, Cambridge, UK and Gland, Switzerland.

IUCN. 1994. Guidelines for Protected Areas Management Categories. IUCN, Cambridge, UK and Gland, Switzerland.

Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16.06.1992 № 2456-XII, остання редакція від 08.01.2004 на підставі 1377-15, чинний;

Закон України «Про Червону книгу України» від 7.02.2002 року № 3055-III, остання редакція від 25.12.2008, N 805-VI, чинний;

КАРТА ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ (ПЗФ) УКРАЇНИ
(природні заповідники та національні природні парки),
СТВОРЕНИХ У 2008-2010 РОКАХ

Україна